

ERNST ANDERSEN

PERSONRET

SOM INDLEDNING TIL
FORMUERETTEN

LÆREBOG

JURISTFORBUNDETS FORLAG

København 1966

Printed in Denmark

PEDERSEN & LEFEVRE KØBENHAVN V

§ 1. PRIVATRETTENS SYSTEM. PERSONRET

Dansk privatretsteori er som dansk retsteori som helhed en forholdsvis ung videnskab. Den kom først i gang, efter at der ved en forordning af 1736 var indført en juridisk embedseksamen. Den har derfor kunnet arbejde videre på grundlag af den retsvidenskab, der allerede da var opstået i andre lande.

Størst betydning for dansk privatrets udvikling havde i mere end halvandet århundrede den retsvidenskab, der tidligt var opstået i Frankrig og Tyskland. Fransk og tysk ret hviler i et vist omfang på romersk ret. Man kalder derfor fransk og tysk ret for *romanistisk* ret. Efter forordningen af 1736 skulle der ikke blot undervises i dansk ret, men også i romersk ret, og da man i Danmark ikke havde en selvstændig romerretsforskning, blev grundlaget for undervisningen i romerret direkte og indirekte de franske og tyske romanisters skrifter om romerretten og da navnlig den tyske pandektliteratur. I den første tid var det især tyskeren Heineccius' skrifter om romerretten, der var undervisningsgrundlaget. Det, der blev behandlet i de tyske systematikeres fremstillinger af romerretten, var dog *ikke den »rene« Justinianske romerret*, men den til tyske forhold tilpassede romerret, den såkaldte *usus modernus Pandectarum*.

Fra den tyske pandektliteratur stammer bl a det system, der er lagt til grund for tysk og nordisk teoris fremstillinger af Privatretten, inddelingen i *Person-, Obligations-, Tings-, Familie- og Arveret*. Den er ikke udarbejdet af de romerske eller af de italienske jurister. Den findes navnlig ikke i den kodifikation af romerretten, som Justinian udstedte ca år 530 e K. Systemet i denne er et andet. Den består af tre dele 1) *Codex*, 2) *Digesterne* eller *Pandekterne* og 3) *Institutiones*. De står uformidlet overfor hinanden, og der følges forskellige principper for stofordningen. *Codex* er en *samling af kejserforordninger*. *Digesterne* er et *udtog af juristernes skrifter*, hvori er bevaret en lille del af den da kendte juridiske literatur, en juridisk

antologi. Resten er gået tabt. Institutiones er en *lærebog*, en begynderbog, der for en stor del hviler på en af læreren Gajus i det 2 årh udarbejdet lærebog, som er et af de få skrifter af de klassiske jurister, der er bevaret. Hertil slutter sig 4) *Novellerne*, de kort efter kodifikationen udstedte kejserforordninger, der supplerede og ændrede reglerne i kodifikationen. Fra det 12 årh har man kaldt 1–4 under eet *Corpus juris civilis*.

Når man vil undersøge, hvad der står i *Corpus juris civilis* om et bestemt emne fx formueforholdet mellem ægtefæller, er man derfor henvist til at lede fire steder. Undersøgelsen besværliggøres af, at det system, der er lagt til grund for stofordningen, ikke er det samme i Codex, Digesterne, Institutiones og Novellerne, og af, at der er mange modsigelser og uoverensstemmelser. Man kalder dette system – eller mangel på system – *legalsystemet* eller efter lovkommissionernes formand *det Tribonianske system*.

Efter folkevandringerne ragnarok og det vestromerske riges opløsning genopvågnede interessen for retsvidenskaben i begyndelsen af det 12 årh i Bologna. Munken *Gratian*, der var lærer i Kirkeret ved en klosteskole i Bologna, begyndte at systematisere og kommentere konciliebeslutninger og pavebreve og offentliggjorde ca 1140 *Gratians dekret*, der er første del af *Corpus juris canonici*. Der var herved skabt et bedre grundlag for undervisningen i kanonisk ret end før, og efter Gratian tog undervisningen i kanonisk ret et vældigt opsving. De følgende fire århundreder er kanonisk rets storhedstid. I tiden indtil Reformationen var kanonisk ret og kanonisk retsvidenskab af stor betydning for retsudviklingen i Europa, men det var ved siden af Kirkeretten især Processen, Strafferetten og dele af Familieretten, som kanonisterne beskæftigede sig med. Undervisningen i Justiniansk ret hørte under legisterne. Deres virksomhed var længe alene knyttet til Bologna. Her begyndte Irnerius i begyndelsen af det 12 årh at give en videregående undervisning i Justinians kodifikation. Irnerius grundlagde glossatorskolen. Studiet af Justiniansk ret havde dog længe ikke den samme betydning som studiet af kanonisk ret. Medens der i Tyskland og i Nordeuropa i tiden indtil Reformationen var mange og da navnlig mange gejstlige, der var velbevandrede i kanonisk ret, var kendskabet til Justinians kodifikation her før Reformationen ikke stort.

Glossatorerne gik i deres undervisning ud fra *legalsystemet*, og dette var navnlig grundlaget for det arbejde, som betegner afslutningen på glossatorskolen, Accursius's *Glossa ordinaria* fra ca 1250. Her samlede Accursius ca 100.000 glosser, som han dels overtog fra sine forgængere, dels tog fra sine kolleger ved universitetet i Bologna, dels skrev selv. *Glossa ordinaria* fortrængte hurtigt de ældre glossatorers skrifter. I en tid, hvor håndskrifter var kostbare, var det praktisk at eje Accursius's kildekommentar. Men da *Glossa ordinaria* *knytter sig direkte til Corpus*

juris civilis, var man i teorien ikke kommet udover det Tribonianske system. Omsystematiseringen var overhovedet ikke kommet i gang. Retsstoffet var stadig lige uoverskueligt, selvom mange af de 100.000 glosser var henvisninger til de steder, hvor det tilsvarende emne var behandlet i de andre dele af kodifikationen.

Efter Accursius bliver retsstudiet mere praktisk ☺: juridisk orienteret. *Kommentatorerne* (Bartolisterne, postglossatorerne) arbejdede på at skabe en »subsidiær« fælles italiensk ret, der kunne anvendes, når der fx ikke var givet særlige regler ved bystatutter. Bystatutterne var længe den vigtigste retskilde i de efterhånden autonome bysamfund. Men *heller ikke kommentatorerne nåede ud over Justinians legalsystem*. Italienernes systematiske sans har aldrig været stor.

Den nu anvendte inddeling af Privatreten i Person-, Obligations-, Tings-, Familie- og Arveret er resultatet af franske, nederlandske og tyske systematikeres arbejde i tiden efter Reformationen og indtil ca 1800. Grundlaget er systemet i Justinians Institutiones, idet man efterhånden blev klar over, at systemet i Digesterne og Codex er irrationelt. Efter at man havde udskilt Processen, Strafferetten, Kirkeretten, Folkeretten og Forfatningsretten fra »systemet«, var det i det væsentlige Privatreten, der var tilbage, og grundlaget for systemet i Privatreten blev systemet i Institutiones. Det hviler på en af Gajus benyttet inddeling af retsstoffet, som Gajus dog har taget fra tidligere forfattere og kun ændret uvæsentligt. Retsstoffet inddeles efter Gajus i ret, der angår 1) personer, 2) res og 3) actiones.

Pandektisterne kom dog hurtigt ind på at tage meget frit på Gajus-inddelingen. Sondringen mellem ret, der angår res – et intetsigende ord på latin – og ret, der angår actiones (☺: retten set fra dens processuale side), blev erstattet af en sondring mellem *jus in re* og *jus ad rem* (*quod est obligatio*). Idéen bag denne sondring kan i hvert fald spores allerede i det 16 årh (Apel). Og efterhånden blev Arveretten skilt ud fra *jus in re* og Familieretten skilt ud fra *jus personarum*. Fuldt færdigt var privatretsystemet først omkring år 1800, hvor det blev anvendt først af Hugo og derefter af Heise i fremstillinger af Privatreten.*

Det Hugo-Heiseske system blev hurtigt accepteret i dansk teori, først i fremstillinger af romerretten, derefter i fremstillinger af dansk Privatrete. Og da man i slutningen af det 19 årh skulle kodificere tysk Privatrete, holdt man fast ved systemet og lagde det til grund for Bürgerliches Gesetzbuch für das Deutsche Reich, BGB af 1896. Følgen heraf har været, at man i tysk teori nu som regel går ud fra denne opdeling af retsstoffet og lægger den til grund for universitetsundervisningen.

Den Hugo-Heiseske inddeling er dog kun en grov inddeling af retsstoffet. Den giver mulighed for en vis variation. Det har imidlertid, som man kan se af de århundredlange bestræbelser for at finde frem til et bedre system end det, der indeholdtes i Justinians kodifikation, sin betydning, at der foretages en sådan grov opdeling. Praktikere kan hurtigere orientere sig i retsstoffet, og man undgår, at der ved universitetsundervisningen bliver for mange gentagelser ved gennemgangen af

stoffet. Inddelingsgrundlaget kan dog stadig diskuteres og bliver stadig diskuteret. Intet system er fuldkomment. Systematikerne har ikke standset arbejdet på at finde et endnu bedre system end det Hugo-Heiseske. Jfr herved Alf Ross *Om Ret og Retfærdighed*, 1953, s 244 ff. Men der er endnu ikke opnået almindelig tilslutning til et nyt system, der kan afløse det, der nu har været brugt gennem mere end halvandet århundrede.

Den påvirkning, som dansk privatretsteori har været ude for fra romanistisk retsvidenskab siden midten af det 18 årh, har ikke været begrænset til, at man har overtaget systemet for fremstillingen. Teorien har også overtaget en række af franske og tyske systematikere fra romerretten overtagne eller – hyppigere – på grundlag af romerretten nyformulerede retsbegreber. Jfr fx obligatio, contract, servitut, vindicatio, culpa, casus, casus mixtus, datio in solutum, condictio indebiti, negotiorum gestio, depositum regulare og irregulare, negotium mixtum cum donatione. Romanistisk teori har været en uudtømmelig inspirationskilde for formueretsteorien, og desuden har lovgivningen i Frankrig og Tyskland øvet indflydelse på dansk Privatrets udvikling. Det har været af stor betydning for retsudviklingen i de europæiske lande, at man i Frankrig kodificerede Privatretten inklusive Handelsretten i begyndelsen af det 19 årh.

På denne indirekte måde har dansk ret været ude for en vis påvirkning fra romersk ret. Den direkte påvirkning har været af forholdsvist mindre betydning, og den har navnlig været uden væsentlig betydning i den periode, hvor europæisk ret ellers var ude for romerretspåvirkning. *Dansk rets udvikling i tiden fra landskabslovene fra slutningen af det 12 årh og begyndelsen af det 13 årh og indtil det 18 årh er nogenlunde upåvirket af romersk ret og romanistisk ret.*

Den påvirkning, som dansk Privatret fra midten af det 18 årh har været ude for fra romanistisk ret, har, som det er antydnet gennem de nævnte retsbegreber, overvejende angået Formueretten. Person- og Familierettens udvikling var allerede ved midten af det 18 årh ført så langt frem, at studiet af romanistisk ret ikke kom til at øve videre indflydelse på udviklingen. Således er et emne som formueforholdet mellem ægtefæller praktisk taget upåvirket af romerrettens dotalsystem (medgiftssystemet). I tiden indtil Reformationen har kanonisk ret derimod været afgørende for udviklingen af store dele af Familieretten. Fra landskabslovenes tid og til Reformationen blev sager om ægteskabs indgåelse og samlivs genoptagelse, visse sager om børn og sager om separation afgjort af gejstlige myndigheder i overensstemmelse med kanonisk rets regler. Et retssystem, der har haft gyldighed for afgørelsen af visse anliggender

gennem mere end tre århundreder, efterlader sig visse spor. Men dette hører under Rethistorien. *Kendskab til kanonisk ret er ikke nødvendigt for forståelsen af gældende dansk rets regler om ægteskab.*

Heller ikke Arverettens udvikling er synderligt præget af, at der fra midten af det 18 årh er doceret romanistisk ret ved Københavns Universitet. Når der i Arveretten lejlighedsvis omtales en grundsætning fra romersk ret, er det i reglen for at *fremhæve, at retssætningen ikke er blevet reciperet af dansk ret*, og markere en betydningsfuld forskel mellem dansk ret og romanistisk ret, se fx Arveret s 27, 44, 93, 135, 147, 178, 267, 274, 275.

Efter systemet i Justinians Institutiones omfattede Personretten også en væsentlig del af det retsstof, der nu behandles i Familieretten. Når man fra jus personarum i første bog af Institutiones udskiller de familieretlige regler, derunder reglerne om patria potestas og reglerne om adoptio, og ser bort fra reglerne om slaver, bliver der tilbage reglerne om *tutela* og *cura*.

Det er i god overensstemmelse med romerretstraditionen og romanistisk tradition, når det væsentlige i Bentzons og Borums fremstilling af Personretten* er reglerne om umyndighed og værgemål. Lovbestemmelserne herom findes nu navnlig i lov nr 277 af 30 juni 1922 om umyndighed og værgemål med ændringer i 1957 og 1966, den såkaldte myndighedslov, i det følgende forkortet som mdl.

Herudover har Borum i Personretten medtaget afsnit om, hvad man kan kalde de »personlige« rettigheder, og i norsk teori har Arnholm gjort det samme. Herved sigtes der ikke netop til rettigheder som retten til livet, friheden, legemets integritet osv, men til regler om navn, om retten til at modsætte sig, at andre bruger en som »levende model« i film, litteratur, på teater, og lign rettigheder. Fra et systematisk synspunkt er det uhensigtsmæssigt at foretage denne udvidelse af Personretten. Den systematiske tanke bliver uklar. Personretten kan ikke på een gang være en lære om personlige o: ikke-økonomiske rettigheder og en lære om formueretsretssubjektiviteten. Jfr herved kritikken hos Ross I c s 266.

Dette stof vil ikke blive medtaget her. Der vil derimod in fine blive fremsat nogle korte bemærkninger om sammenslutninger og stiftelser som formueretsretssubjekter. Den systematiske idé i Personretten bliver da, at *Personretten er indledningen til Formueretten*. I Formueretten hviler fremstillingen på forudsætningen om det normale, at formueretsretssubjektet er en bonus paterfamilias, en voksen enkeltperson. I Personretten behandles de modifikationer heri, der beror på, at subjektet er mindreårig, umyndiggjort, under lavværgemål eller ude af stand til at handle fornuftmæssigt og desuden berøres kort reglerne om adgangen til at skabe særlige sammenslutninger og stiftelser, der er selvstændige pligts- og retssubjekter.

§ 2. UMYNDIGE
 UMYNDIGE SOM FORMUERETS-RETSSUBJEKTER
 HOVEDBETYDNINGEN AF UMYNDIGHED

1. *Umyndige.*

Begrebet umyndig er overbegreb til begreberne mindreårig og umyndiggjort, jfr mdl § 1. Den, der er under 20 år, er mindreårig. Den, der af en af de i § 2 omhandlede grunde er erklæret umyndig, er umyndiggjort. Efter § 2 kan der foretages umyndiggørelse af 1) den, der »på grund af sindssygdom, åndssvaghed eller anden sjælelig forstyrrelse er uskikket til at varetage sine anliggender«, 2) den dødsle og 3) den drikfældige, og i disse tilfælde kan umyndiggørelse finde sted selv mod den pågældendes vilje. Endvidere kan man umyndiggøre 4) den, der på grund af legemlig mangel, sygdom eller anden skrøbelighed er mindre skikket til at varetage sine anliggender, hvis han selv ønsker at blive umyndiggjort.

Når en person er umyndig, kan han efter § 34 *ikke selv råde over sin formue eller forpligte sig ved retshandler*, forsåvidt der ikke er bestemt andet i de følgende paragraffer i loven. Retshandel er et kort systemudtryk for *den private retsstiftende viljeserklæring*, jfr s 15. Efter § 55 er der knyttet en beslægtet virkning til det i § 54 omhandlede lavværgemåls etablering. Den lavværgede kan som hovedregel kun »råde over sin formue og forpligte sig ved retshandler« *i forening med sin lavværge*. Men den lavværgede er ikke i myndighedslovens forstand umyndig, jfr § 1, og omfattes derfor ikke af lovens regler om umyndige. Der er givet særlige regler om retsvirkningerne af lavværgemål, hvor der i et vist omfang henvises til reglerne om umyndighed, jfr § 56. Lavværgemål er en mildere form for umyndiggørelse.

Endelig findes der i § 65 en bestemmelse om, at aftaler indgået af personer, som på grund af sindssygdom, åndssvaghed, forbigående sindsforvirring eller lignende tilstand manglede evnen til at handle fornuftmæssigt, ikke er gyldige. Denne retsvirkning indtræder uden hensyn til, om den pågældende er blevet umyndiggjort. Den, der mangler evnen til at handle fornuftmæssigt, er heller ikke umyndig i myndighedslovens forstand.

Myndighedsloven handler således om tre omstændigheder, der er af betydning for en persons *habilitet* til at råde over sin formue og forpligte sig ved retshandler 1) umyndighed, 2) lavværgemål og

3) § 65-tilstand. Men reglerne om retsvirkningerne af umyndighed, lavværgemål og § 65-tilstand er ikke sammenfaldende. Foreløbig behandles reglerne om umyndighed og umyndigheds retsvirkninger.

2. Umyndige som formuerets-retssubjekter.

Reglen i myndighedslovens § 34 sammenholdt med reglen i § 45 om, at værger for den umyndige, forsåvidt ikke andet særlig er bestemt, *bestyrer den umyndiges formue og handler på hans vegne i retsforhold vedrørende formuen*, begrænser den umyndiges muligheder for selv at råde over sin formue og forpligte sig ved retshandler. Myndighedsloven har derimod ikke begrænset den umyndiges muligheder for *at være* subjekt for formuerettigheder og formueforpligtelser. Der er ikke noget i vejen for, at den umyndige kan eje aktiver som fast ejendom, en forretning, indbo og andet løsøre, almindelige fordringer, og han kan såvel i forbindelse med, at han er ejer af fast ejendom eller en forretning, som uafhængigt heraf være debitor for kontraktmæssige forpligtelser og andre formueforpligtelser.

Når det drejer sig om en person, der er blevet umyndiggjort, giver dette sig af sig selv. Virkningerne af, at man umyndiggør en person, der er ejer af et gods eller en forretning, på grund af hans sindssygdom, går naturligvis ikke ud på, at han slipper af med de ham ved umyndiggørelsen lovligt påhvilende formueforpligtelser. Men det må overvejes, om det kan forsvares at fortsætte driften for hans regning, eller om man hellere bør afhænde godset eller forretningen. Heller ikke, når der er tale om en mindreårig, er det udelukket, at den mindreårige kan være ejer af et gods eller en forretning, der drives for hans regning således, at han hæfter for de forpligtelser, som værger i forbindelse med driften lovligt indgår på hans vegne. Det er ikke noget, der sker ofte, men det kan meget vel forekomme. Vi tager et eksempel til illustration.

Et ægtepar, der dræbes ved en ulykke, efterlader en søn samt et slægts-gods til værdi 5 mill kr, indbo for 0,5 mill kr og statsobligationer til værdi 2 mill kr. Godset er behæftet med et kreditforeningslån på 1,5 mill kr. Der efterlades således ialt 6 mill kr.

Hvis sønnen ved forældrenes død er 19 år gammel, og forældrene har ladet ham påbegynde en uddannelse som landbrugskandidat med henblik på godsets overtagelse, og den umyndige selv ønsker at overtage slægts-godset, ville det ikke være rimeligt, om man ikke kunne imødekomme forældrenes og den umyndiges samstemmende ønsker, men i stedet skulle

lade godset og indboet gå over på fremmede hænder og anbringe salgssummen i »guldrandede« værdipapirer og rede penge. Reglerne i myndighedsloven gør heller ikke salg nødvendigt. Der er, hvad enten den umyndige er 19 år eller 2 år ved forældrenes død, ikke noget til hinder for, at den umyndige bliver ejer af godset og overtager kreditforeningslånet og indtræder i andelsmejeriet, andelsslageriet, vandværksinteressentskabet osv i faderens eller moderens sted og overtager de den pågældende tilkommende rettigheder og påhvilende forpligtelser. Forskellige bestemmelser i den af Justitsministeriet i henhold til myndighedsloven i 1930 udstedte værgebekendtgørelse går klart ud fra, at der kan være tale om at lade et gods eller en gård eller en forretning drive for en umyndigs regning. Der skal blot være kontrol med, at den umyndige ikke kommer ud i unødigt risiko. Hvis godset er forgældet, vil der ikke blive givet tilladelse til, at det drives for den umyndigs regning. Og en forretning vil man som regel kræve omdannet til et aktieselskab for at undgå, at den umyndige kommer til at hæfte for forretningsgælden. Men når der efterlades en mindreårig netto 6 mill kr, vil der i almindelighed ikke være betænkeligheder ved at tillade, at godset drives for den mindreåriges regning. Fra praksis kender man da også eksempler på, at selv meget store godser er blevet drevet for en mindreårigs regning.

Når et gods drives for en umyndigs regning, er det værgen, der administrerer godset og i forbindelse hermed indgår de aftaler, som er et naturligt og sædvanligt led i administrationen. Det er vel den umyndige, der er »godsejer«, ikke værgen, men *rådigheden over godset ved inter vivos dispositioner er hos værgen*, ikke hos den umyndige. Der føres dog, når der bortses fra det i retsvirkningslovens § 52 omhandlede tilfælde, hvor den umyndiggjorte er gift og har formuefællesskab, og ægtefællen er myndig, jfr herom s 29–30, et ret indgående tilsyn med værgens bestyrelse, og det ytrer sig bl a på den måde, at værgen kun med overøvrighedens samtykke må indgå visse aftaler, jfr s 36 ff.

Det er derfor værgen, ikke den umyndige, der med hensyn til de aktiver, som er under hans bestyrelse, *træffer de beslutninger, som en ejer må træffe*, fx om, hvorvidt et forfaldent udhus skal rives ned eller repareres, om brugte maskiner skal kasseres eller repareres, om en mark som hidtil skal henligge til græsning eller pløjes op og sås til med korn eller måske med gul sennep, om et vandløb skal renses op osv. Bliver den umyndiges sølvstøj eller malerier stjålet, er det værgen, der foretager det i den anledning fornødne i henseende til anmeldelse til politiet og forsikringsselskabet, og hvis det bliver opklaret, hvem der har købt det stjålne, er det værgen, der anlægger vindikationssag mod køberen, hvis han under påberåbelse af sin gode tro med urette nægter at udlevere det stjålne, jfr herved DL 6–17–5. Slår en zigeunertrup eller en cirkustrup

sig ned på nogle af godsets arealer, er det ligeledes værgen, der søger politiet om bistand for at få truppen bort eller rekvirerer en umiddelbar fogedforretning efter reglerne i retsplejelovens § 609. Det er også værgen, som det påhviler at sørge for, at forfaldne skatter, lønninger osv bliver betalt, og skal der sendes renter og udbytte af en den umyndige tilhørende kapital, sendes de til værgen, ikke til den umyndige. At den umyndige ikke kan »råde over« sin formue, vil bl a sige, at den umyndige *ikke kan kvittere* for renter og udbytte af sin formue, så lidt som han kan kvittere for betalingen for de grise, som værgen har leveret til slagteriet, det korn, som værgen har solgt til købmanden osv. Vil lejeren af et til godset hørende sommerhus opsige lejemålet, må opsigelse ligeledes ske overfor værgen, ikke overfor den umyndige.

Det er endvidere værgen eller den af ham antagne godsforvalter, der *træffer de aftaler, som er et naturligt og sædvanligt led i godsets administration*. Skal der træffes aftale med en sukkerfabrik om tilsåning af et vist areal med sukkerroefrø og senere levering af roerne, er det værgen, der træffer aftalen, ikke den umyndige, skal der træffes aftale med en købmand om levering af kunstgødning eller om salg af korn, med forsikringsselskabet om forhøjelse af brandforsikringssummen for løsoret, derunder avlen, med en grisehandler om levering af smågrise, med slagteriet om salg af fedesvin, med en slagter om salg af udsætterkøer osv, er det værgen, der indgår aftalen. Men værgen skal naturligvis administrere godset i den umyndiges interesse, ikke i sin egen.

Når der spørges, hvem der er subjekt for de formuerettigheder, der er undergivet værgens bestyrelse, kan man derfor sige, at det er *værgen*, der er *rådighedssubjekt* med hensyn til inter vivos dispositioner, medens det er den *mindreårige*, der er *interessesubjekt*. Umyndighed er det klassiske eksempel på, hvad man i nyere retsteori kalder en atypisk rettighedssituation. I det typiske tilfælde, hvor formueretsretssubjektet er en voksen sjælssund person, er det *den samme, som er pligt-, interesse- og rådighedssubjekt*. I umyndighedstilfældet er interessen hos den umyndige, rådigheden ved inter vivos dispositioner hos værgen (+ eventuelt overøvrigheden). Men værgen skal råde i den umyndiges interesse. Det kan aflæses af flere bestemmelser i myndighedsloven.

Efter § 47 skal værgen sørge for, at de midler, der er under hans bestyrelse, bevares og frugtbargøres og anvendes på passende måde »til bedste for« den umyndige. Efter § 53 skal værgen varetage »den umyndiges interesser« med omhu og efter bedste evne og er erstatningspligtig overfor den umyndige for den skade, som han forvolder ved forsætligt eller uagtsomt forhold. Og efter § 58 skal der altid beskikkes en værge ad hoc for den umyndige, når værgens interesse i et foreliggende retsforhold kan komme i strid med den umyndiges. Det er gentaget i værge-

bekendtgørelsen. Hvis det opdages, at værgen har tilsidesat den umyndiges interesser, idet han fx har solgt korn til underpris mod at få returkommission – den ene tjeneste er den anden værd –, bliver værgemålet straks frataget ham, og den nye væрге sørger for, at der bliver rejst erstatningssag, ligesom der kan blive tale om straf.

Subjekt for de forpligtelser, der indgås, er den umyndige, ikke værgen. Det er den umyndige, der hæfter for de forpligtelser, som i anledning af godsets overtagelse med overøvrighedens samtykke blev indgået overfor kreditforeningen, andelsmejeriet, andelsslaget, vandværksinteressentskabet osv, og det er også den umyndige, der hæfter for de forpligtelser, som værgen under godsets administration gyldigt indgår på den umyndiges vegne til betaling af lønninger til ansatte, betaling af forhøjet forsikringspræmie, til betaling af håndværkere, med hvem der er kontraheret om reparation af bygninger, maskiner, nedlægning af drænrør osv. Værgen behøver ikke at betale dem, før de har udført arbejdet, og den forpligtelse, der pådrages til betaling, når arbejdet er behørigt udført, hviler da på den umyndige. Det er også den umyndige ved hans væрге, som skatten bliver pålignet. Kort sagt: *det er den umyndige, ikke værgen, der er pligtsubjekt.*

Derfor kan man i og for sig komme ud for, at den umyndige bliver erklæret konkurs af kreditorer, hvis krav hidrører fra de af værgen afsluttede aftaler, men på grund af den forsigtighed, der udvises, når der er tale om at lade en ejendom eller en forretning administrere for en umyndigs regning, er det ikke noget, man let kommer ud for i praksis.

Men det kan ske, at den umyndige, for hvis regning en forretning drives, bliver besveget af den af værgen antagne bestyrer, uden at man kan lægge værgen noget til last, og at følgerne af besvigelserne bliver, at den umyndige bliver insolvent. Når de i konkursloven af 1872 omhandlede betingelser er opfyldt, vil den umyndiges kreditorer da kunne få ham erklæret konkurs. For den gæld, der ikke dækkes gennem konkursbehandlingen, hæfter den umyndige da personligt, og han hæfter også efter opnået myndighed. Den umyndiges kreditorer kan også foretage individualforfølgning efter de almindelige regler i form af arrest, udlæg og udpantning.

Spørger man, hvem der er »ejer« af formuerettighederne, når det drejer sig om en umyndig, er det korrekte svar, at der foreligger en atypisk situation, hvor rådigheden er hos een, interessen hos en anden, som tillige er pligtsubjekt. Men i daglig tale og i gængs juridisk

sprogbrug identificerer man interessesubjektet og »ejeren«, bl a fordi formuen ved den umyndiges død falder i arv til hans arvinger efter loven eller efter gyldigt oprettet testamente. Der henvises om rettighedsbegrebet og om begrebet atypisk formueret til Alf Ross *Om Ret og Retfærdighed*, 1953, navnlig s 216–18 og den der anførte litteratur, og nedenfor s 94 ff. Jfr om båndlagt arv *Arveret* s 108–13.

3. *Hovedbetydningen af umyndighed.*

Hovedreglen om betydningen af umyndighed findes i den første bestemmelse i myndighedslovens kapitel »Om umyndigheds retsvirkninger«, § 34: »*En umyndig kan ikke selv råde over sin formue eller forpligte sig ved retshandler, for så vidt ikke andet nedenfor er bestemt*«.

Som det ses af mdl § 39 har den umyndige som regel selv besiddelsen af og rådigheden over, hvad han har *erhvervet ved egen virksomhed* efter sit fyldte 15 år eller for umyndiggjortes vedkommende efter umyndiggørelsen. Hertil slutter sig reglen i § 40, der navnlig har praktisk betydning med hensyn til smågaver, og § 41. Bortset herfra er *besiddelsen og bestyrelsen* af umyndiges formue unddraget den umyndige. Værgen bestyrer fast ejendom, indbo og andet løsøre, en forretning, som – undtagelsesvis – drives for en umyndigs regning, og enkelte andre aktiver. Overformyndieret bestyrer umyndiges værdipapirer og rede penge, jfr nærmere s 30 ff. Renter og udbytte udbetales til værger.

Af § 34 sammenholdt med andre bestemmelser, navnlig § 45, følger endvidere, at den umyndige som hovedregel er afskåret fra retlige dispositioner inter vivos over sin formue. Han kan på grund af *mangler ved den personlige udvikling* ∴ *inhabilitet* ikke gyldigt *overdrage ret, opgive ret, afgive et personligt forpligtende løfte* eller på anden måde disponere over sin formue. Dette er i § 34 beskrevet ved ordene »ikke selv råde over sin formue eller forpligte sig ved retshandler«.

Begrebet retshandel kan defineres som *den private viljeserklæring, der går ud på at stifte, forandre eller ophæve ret* ∴ den private retsstiftende viljeserklæring. Begrebet er et systembegreb ∴ et af teorien skabt begreb, idet det er en gengivelse af tysk teori »*Rechtsgeschäft*«, jfr herved romerrettens »*negotium juris*«. Men det har efterhånden også fået indpas i lovgivningen. Det er således brugt i titlen på aftaleloven af 1917, »lov om aftaler og andre retshandler

på formuerettens område«, og i en række bestemmelser i aftaleloven, og der er også gjort brug af det i andre bestemmelser i myndighedsloven end i § 34, se §§ 41, 42, 55, men cfr §§ 43, 44 og 65 »aftale«. Der er i nyere teori ofte fremsat kritik af anvendelsen af dette vide begreb, der også omfatter testamenter, men dets anvendelse i mdl § 34 giver ikke anledning til større uklarhed. Sammenholder man § 34 med myndighedslovens øvrige bestemmelser og med bestemmelserne i den af Justitsministeriet udfærdigede værgebekendtgørelse, kan man se, at det, som den umyndige som hovedregel ikke kan gøre på egen hånd, er at *overdrage* rettigheder, *opgive* rettigheder og *afgive personlig forpligtende løfter*.

Aftaler om *overdragelse af rettigheder* = *overdragelsesretshandler** indgås forsåvidt angår de af værgen bestyrede aktiver i princippet af værgen. Overdragelsen kan være en *fuldstændig* overdragelse af rettigheder eller stiftelse af en *begrænset ret*, en *brugsret* eller *rentenydelsesret*, en *panteret* eller *tilbageholdelsesret* eller for fast ejendoms vedkommende en *servitutret* eller en *grundbyrderet*. Men netop med hensyn til overdragelsesretshandler er der ved værgebekendtgørelsen foretaget vidtgående begrænsninger i værgens berettigelse og som regel også i hans legitimation til at handle på egen hånd. Der skal i vidt omfang indhentes godkendelse fra overøvrigheden.

Aftaler om *opgivelse af rettigheder* = *opgivelsesretshandler* indgås forsåvidt angår de af værgen bestyrede aktiver ligeledes i princippet af værgen. Den umyndige er ikke blot inhabil til at overdrage formuerettigheder, men også inhabil til at opgive dem. Kan den, der skylder noget til den foran omtalte mindreårige godsejer, ikke betale rettidigt, er det værgen og ikke den umyndige, der bestemmer, om der kan ydes *henstand*, og det er ligeledes værgen, der afgør, om en pengedebitor kan afvikle gælden ved at levere korn eller smågrise, *datio in solutum*, om en den umyndige tilhørende *fordring skal bringes i modregning* overfor en den umyndige påhvilende gæld, om en *lejer skal opsiges*, om en lejekontrakt skal ophæves på grund af misligholdelse fra lejerens side osv. Værgen kan dog som regel ikke på egen hånd eftergive en debitor hans gæld, da dette gerne vil være en gave, og værgen kan ikke uden overøvrighedens samtykke yde gaver af den umyndiges formue, så lidt som han uden overøvrighedens samtykke kan give afkald på en arv, der er tilfaldet eller vil tilfalde en umyndig.

Endelig er det som hovedregel værgen, der indgår *personlig forpligtende retshandler* \circ : aftaler, der forpligter den umyndige personligt, og hvorved der typisk opstår en fordring på ham på erlæggelse af en ydelse, jfr hvad der er anført herom i eksemplet med den mindreårige godsejer. Selvom det kun drejer sig om bestilling hos skrædderen af et sæt tøj eller om indmeldelse på et handels- eller husholdningskursus, må værgen være med, for at den umyndige gyldigt er forpligtet med den virkning, at han kan dømmes til at betale den aftalte pris.

Værgens medvirkning er unødvendig, når retshandlen er *rent erhvervende*, og når der er tale om *oprettelse af testamente*. Umyndighed har heller ikke betydning, når der er spørgsmål om, hvorvidt der er pådraget en person *erstatningsansvar udenfor kontraktsforhold* eller pådraget ham pligt til at betale en sum penge som følge af reglerne om *negotiorum gestio* mv.

a) *Retshandler, der er rent erhvervende.*

Værgens medvirkning kræves ikke ved retshandler, der er rent erhvervende. Det praktiske eksempel herpå er gaveløftet til en umyndig. Har morfaderen til en 11-årig pige lovet hende 500 kr, hvis hun består en prøve, kan han ikke slippe under påberåbelse af, at hendes forældre ikke har accepteret løftet. Der kræves ikke myndighed til at erhverve ret ifølge et gaveløfte. Det er nok, at løftemodtageren har haft forståelse af, hvad løftet drejede sig om. Selv ret små børn har en sikker fornemmelse af, hvad penge kan bruges til, medens de ikke er klar over, hvad en aktie eller en obligation er. Medfører gaven, at der pådrages den umyndige forpligtelser, er værgens medvirkning derimod nødvendig, fx hvis det var en shetlandspony, som morfaderen lovede den 11-årige.

Består gaven i en uprioriteret ejendom, kræves der godkendelse fra værgen og fra overøvrigheden, jfr herved værgebekendtgørelsens § 12, idet den umyndige bliver forpligtet til at udrede grundskatter, og der også kan blive pålignet bidrag til udgifter ved kloak, endelig befæstelse af en privat vej, der overtages af kommunen osv. I praksis er man derfor ikke tilbøjelig til ved fortolkning at begrænse bestemmelsens anvendelsesområde.* Er ejendommen prioriteret, er samtykke nødvendigt, selvom værgen afgiver friholdelseserklæring, jfr UFR 1960 s 445.

b) *Testamenter.*

Testamentet omfattes af det af teorien opstillede begreb retshandel, jfr forudsætningen herom i arvelovens § 76. Testamentet er imidlertid en retshandel af en helt anden art end aftalen, og det er derfor næppe vellykket at sammenfatte aftaler og testamenter under et fælles overbegreb. Testamentet er ikke en forpligtende retshandel. Det kan til enhver tid frit tilbagekaldes. *Testamentet omfattes derfor ikke af mdl § 34, og det skal ikke afgøres* efter reglerne i myndighedsloven, men efter reglerne i arveloven, om de personlige betingelser for gyldig testamentsoprettelse er opfyldt. Disse betingelser er hverken formelt eller reelt sat i relation til begrebet myndighed.

Herom henvises til Arveret s 61–67. Reglerne om testamentshabilitet går i korthed ud på, at opretteren skal være fyldt 18 år eller have indgået ægteskab, og at opretteren ikke må have været ude af stand til at handle fornuftmæssigt, jfr arvelovens §§ 39 og 51. Tidligere var det en betingelse for gyldigheden af et af en umyndiggjort oprettet testamente, at testamentet blev konfirmeret af Justitsministeriet, men denne bestemmelse er bortfaldet som ikke gentaget i arveloven. Den omstændighed, at en person er umyndiggjort, har nu ingen selvstændig betydning for testamentshabiliteten. Da et testamente oprettet af en ødsel eller en drikfældig eller en person, der er umyndiggjort af den i mdl § 2, nr 4, omhandlede grund, ikke kan erklæres ugyldigt på grund af fornuftmangel, og da et testamente oprettet af en umyndiggjort sindssyg eller åndssvag meget vel efter omstændighederne kan opretholdes som gyldigt, er der heller ikke nogen reel sammenhæng mellem gyldighedsbetingelserne for testamenter oprettet af og aftaler indgået af umyndiggjorte.

c) *Skadegørende handlinger udenfor kontraktforhold.*

Formueforpligtelser opstår af mange andre grunde end som følge af aftale. Aftalen er vel den vigtigste »retsstiftende kendsgerning« i Privatretten, men vigtig er også den skadegørende handling udenfor kontraktforhold, der kan tilregnes den handlende som forsætlig eller uagtsom. Den cyklist, der kører en fodgænger ned, og den, der knalder en rude, må, såfremt han har handlet uforsvarligt, erstatte skaden efter dansk rets »almindelige« erstatningsregel, *culpareglen* (skyldreglen), jfr s 69.

Der er ikke givet særlige regler om *umyndiges* erstatningsansvar for skadegørende handlinger. Det kan man i og for sig se af hoved-

reglen i § 34 om umyndigheds retsvirkninger, men det fremgår endnu tydeligere af, at myndighedslovens bestemmelser om erstatningsansvar for skadegørende handlinger udenfor kontraktsforhold, §§ 63–64, er *placeret udenfor kapitlet om umyndigheds retsvirkninger og efter deres indhold ikke har relation til begrebet umyndighed*. Den mindreårige, der er fyldt 15 år, er erstatningspligtig efter de almindelige regler, og der er ikke adgang til lempelse efter § 63, og også den umyndiggjorte er erstatningspligtig efter de almindelige regler. Lempelsesreglen i § 64, som iøvrigt ikke bliver brugt ret meget i praksis, er ikke sat i relation til umyndiggjorte, men i relation til personer, der mangler evnen til at handle fornuftmæssigt.

Det stemmer hermed, at der ikke gælder særlige regler om erstatningsansvaret for skadegørende handlinger af lavvægede. Den »uerfarne« lavvægede enke, der ved uforsvarlig kørsel har kørt en fodgænger ned, kan ikke under påberåbelse af § 64 eller af andre bestemmelser i myndighedsloven opnå at slippe for at betale erstatning eller at få erstatningen nedsat.

Heller ikke ved *erstatningsansvar uden culpa* for skadegørende handlinger udenfor kontraktsforhold er der særregler for umyndige. Får postbuddet sine bukser itubidt af en hund, må skaden erstattes, selvom hunden tilhører en umyndig, og selvom hunden ellers har været skikkelig, og det er første gang, at naturen går over optugtelsen. Efter hundeloven er ansvaret for hunde et ansvar uden culpa. Og er det et bud ansat i en isenkramforretning, der drives for en mindreårigs regning, som kører uforsvarligt under udbringning af varer og tilføjer en fodgænger skade, kan fodgængerens kræve erstatning ikke blot hos buddet, men også hos den umyndige ved værgen. Efter DL 3–19–2 hæfter »husbonden« for, »hvad derudi forsees«, selvom der ikke er udvist culpa fra hans side, og dette ansvar påhviler også en umyndig. Reglerne om umyndighed beskytter ikke imod, at der fremsættes krav om erstatning efter reglerne om ansvar uden culpa.

I romanistisk teori bruger man undertiden udtrykket *delikt* som sammenfattende begreb for de skadegørende handlinger udenfor kontraktsforhold. Gør man det, kan man sige, at de personlige betingelser for at ifalde ansvar for delikter ikke falder sammen med de personlige betingelser for at indgå forpligtende retshandler. »Delikts-habilitet« må holdes ude fra »kontraktshabilitet«.

d) *Negotiorum gestio*.

Det er også ved anvendelsen af reglerne om *negotiorum gestio* uden betydning, om det formueretsretssubjekt, som kravet fremsættes imod, er myndig eller umyndig. En mindreårig ejer et stråtækt sommerhus. Under en orkan går der hul i taget, naboen bemærker det, men han kan ikke komme i forbindelse med den mindreårige eller med hans værge. De er begge på ferie i udlandet. Da strået rives mere og mere fra taget, og der er fare for, at hele taget flyver af, tilkalder den behjertede nabo redningskorpset. Det lægger nogle presenninger på taget, hvorved yderligere skade forhindres. Naboen betaler regningen på 800 kr, og da værgen er vendt tilbage fra ferien, kræver naboen, at beløbet betales.

I en sådan situation betaler værgen uden videre ophævelse beløbet og takker naboen for ulejligheden. Gør han indsigelse, og anlægger naboen derpå sag mod den umyndige ved værgen, bliver den umyndige dømt til at betale. Da formueretsretssubjektet var forhindret i at varetage sine interesser, da handlingen var absolut nødvendig for at afværge betydelige tab, og da udgifterne ikke har været urimelige, er betingelserne for, at der er opstået et krav efter *negotiorum gestio* reglerne, til stede. Der er i dansk ret ikke givet lovregler herom, men det følger af forholdets natur. Det eneste problem er, om den omstændighed, at sommerhusejeren er umyndig, beskytter ham imod, at der fremsættes et krav imod ham efter reglerne om *negotiorum gestio*. Det gør den ikke. Der findes ikke nogen regel i myndighedsloven, der i denne relation fører til særbehandling af umyndige, og den findes navnlig ikke i § 34 eller i §§ 63–64.

Der er mange andre »retsstiftende kendsgerninger« end de anførte, og der kan derfor anføres mange andre eksempler på, at det er uden betydning for pligtpådragelse, om formueretsretssubjektet er en myndig eller en umyndig person. Men det er ikke nødvendigt at gå videre. Umyndighed har efter det anførte *kun betydning for en persons evne til selv at råde over sin formue og indgå forpligtende retshandler*, jfr mdl § 34, og er uden betydning, når det drejer sig om rent erhvervende retshandler, oprettelse af testamente, skadegørende handlinger udenfor kontraktforhold, *negotiorum gestio* osv. Der bliver også i visse af disse relationer stillet krav til personens habilitet, men dette skal blot ikke afgøres efter reglerne i myndighedslovens §§ 34 ff.

§ 3. UMYNDIGGØRELSE. UMYNDIGGØRELSE MED FORSKELLIGE RETSVIRKNINGER

1. Umyndiggørelsesgrundene.

Størstedelen af de ca 300 personer, der årligt umyndiggøres, bliver umyndiggjort, fordi de på grund af sindssygdом, åndssvaghed eller anden sjælelig forstyrrelse er uskikket til at varetage deres anliggender, mdl § 2, nr 1.

I DL hed denne umyndiggørelsesgrund »*vanvittighed*« svarende til romerrettens »*furor*« (dementia). Den under § 2, nr 2, nævnte umyndiggørelsesgrund, »*ødselhed*«, svarende til romerrettens *cura prodigi* er også klassisk og fandtes ligeledes i DL. Men efterhånden som forestillingerne om, at det i virkeligheden var »slægten« eller »familien«, der ejede aktiver som jord, bygninger og lign, er blegnet, har denne umyndiggørelsesgrund tabt sin praktiske betydning, og heller ikke den under nr 3 anførte umyndiggørelsesgrund »*drikfældighed eller lignende last*« har større betydning. Når der under en sag om umyndiggørelse påberåbes ødselhed eller drikfældighed, er det i reglen som støtte for en umyndiggørelse, der i princippet ønskes gennemført efter § 2, nr 1. Den næstvigtigste umyndiggørelsesgrund er den i § 2, nr 4, nævnte.

Begreberne sindssygdом og åndssvaghed er ikke defineret i mdl § 2, nr 1. De er heller ikke defineret i mdl §§ 64–65, ægteskabslovens §§ 10 og 63 eller arvelovens § 51.* Når man i lovbestemmelser bruger begreber som sindssyg, åndssvag, psykopat, er der, som man forlængst har gjort opmærksom på i fremmed ret, på en måde givet en blancoveksel til psykiatrien. Retsteorien kan vel definere sindssygdом som *en som regel pludseligt opstået dybtgående personlighedsforandring*, åndssvaghed som *en medfødt eller tidligt opstået grov intelligensdefekt*, og psykopati som *en mangel, der vedrører personens viljes- og følelsesliv, men ikke erkendelsen*. Men herudover må retsvidenskaben henholde sig til de begreber, som psykiatrien har udformet. Det er psykiatrien, der afgør, hvad der i *medicinsk forstand* skal forstås ved sindssyg, åndssvag, psykopat, neurotiker, neuropsykotiker, psykoneurotiker osv. *Begreberne er kliniske*. De har i de ca 150 år, der er forløbet, siden psykiatrien blev en videnskab, været ude for en del omformning. Efter den for tiden herskende opfattelse er de vigtigste sindssygdомskategorier skizofreni, manio-depressiv psykose, senil, arteriosclerotisk, syfilitisk og alkoholisk demens og psykogen psykose.

Den vanskelighed, der fremkommer ved, at begreberne sindssygdom og åndssvaghed ikke har den præcision og konstans, som mange går ud fra, har dog ikke større betydning i relation til mdl § 2, nr 1. Det er domstolene, ikke lægerne, der afgør, om den pågældende på grund af sin sygdom er »uskikket til at varetage sine anliggender«, og det sker, at en sindssyg ikke bliver umyndiggjort, selvom der er rejst sag derom, se fx UfR 1958 s 978. Hvis en gårdejer, hvis optræden er forholdsvis normal, driver sin gård upåklageligt og måske endog er ganske durkdreven til at handle med stude, grise og ud-sætterkøer, er der ingen grund til at umyndiggøre ham, selvom han har visse fikse idéer fx om politiske eller religiøse forhold, og selvom han af og til ser »hvide høns« og tror, at vægge vælter, og efter udsagn af læger har en lettere alkoholisk demens. Han er ikke uskikket til at varetage sine anliggender. Det går næppe familien bedre, om man umyndiggør ham og beskikker en advokat som værge, for hvad forstand har jurister på at handle med stude og grise? Der bliver i sådanne tilfælde ikke rejst sag om umyndiggørelse, og hvis der bliver rejst sag, bliver resultatet afslag. Se den i sin tid meget omtalte sag i UfR 1923 s 853 H, hvor Justitsministeriet med støtte fra Retslægerådet forsøgte at få en advokat, der måske var sindssyg (kværulantforrykthed), umyndiggjort. Det mislykkedes. På den anden side kan en person umyndiggøres, selvom der ikke er tale om sindssygdom eller åndssvaghed, idet *umyndiggørelse kan finde sted på grund af »anden sjælelig forstyrrelse«, når domstolene finder det påkrævet.*

Det bliver derfor til syvende og sidst domstolene, der afgør, om der er grund til at umyndiggøre. Med hjemmel i den sidste passus har man således umyndiggjort en *psykopat*, jfr UfR 1935 s 356 H, en *hidsig sør person*, 1938 s 563, en *sinke*, der muligvis var skizofren, 1949 s 875 H, en *særling*, 1946 s 897 H og 1960 s 988, og en, der formodedes at være sindssyg, 1965 s 688 H. I de første tre tilfælde og i det sidste tilfælde blev der tillige foretaget personlig umyndiggørelse. Umyndiggørelse blev derimod nægtet bl a i UfR 1934 s 54 H (højest sinke), 1938 s 790 H (stædighed), 1939 s 330 H (pjanket, sjusket enke), 1946 s 605 H (særling).

Som tallet ca 300 umyndiggørelser om året viser, er det *kun et lille antal af de personer, som efter psykiaternes opgørelser er sindssyge eller åndssvage, der bliver umyndiggjort.* Er en åndssvag anbragt på anstalt, er der som regel kun grund til at umyndiggøre den pågældende, såfremt han ejer en ret betydelig formue eller fx ved arv

kommer i besiddelse deraf, og drejer det sig om en på hospital anbragt sindssyg, skrider man sjældent til umyndiggørelse, såfremt det skønnes, at sindssygdommen er forbigående, eller sålænge sygdommen er på begyndelsesstadiet. De vanskeligheder, der kan opstå, fordi den sindssyge modsætter sig, at der hæves beløb på bank- eller sparekassebog eller realiseres værdipapirer osv til fremskaffelse af midler til imødegåelse af løbende udgifter, eller fordi den sindssyges tilstand er en sådan, at han ikke gyldigt kan kvittere for sin pension eller løn eller for renter af en kapital, kan, hvis den sindssyge er gift, ofte overvindes ved benyttelse af reglen i retsvirkningslovens § 13, jfr herom Familieret s 129–30.

Men ofte er det mere praktisk at gøre brug af bestemmelsen i mdl § 59 om beskikkelse af en *ad hoc værge for myndige*. Efter den kan der, hvis nogen ved *sygdom* eller *fraværelse midlertidigt* er forhindret i at varetage sine anliggender, i fornødent fald beskikkes en værge til, sålænge tilstanden varer, at varetage hans anliggender i *nærmere angivet omfang*. Forinden beskikkelsen sker, skal der så vidt muligt indhentes samtykke fra den pågældende. *Værgens legitimation beror på beskikkelsens omfang*. Den kan være en beskikkelse til at hæve en pension eller løn eller renter af en kapital, realisere nærmere angivne værdipapirer, opsigte den sindssyges lejlighed, bestyre hans ejendom eller forretning, give samtykke efter retsvirkningslovens § 18, give samtykke til relaxsation af et udstykket areal fra et den sindssyge tilhørende pantebrev, repræsentere ham på skifte eller under en retssag osv. Efter ordene er § 59 uanvendelig, når sindssygdommen *varigt* forhindrer den pågældende i at varetage sine anliggender ∴ når sygdommen er kronisk.

Da den sindssyge ikke er umyndiggjort, har man ved beskikkelse af § 59-væрге ikke berøvet ham magten til at disponere. Men hvis den sindssyge mangler evnen til at handle fornuftmæssigt, er han beskyttet efter reglen i mdl § 65, jfr s 72 f.

Hvis den sindssyge ikke mangler evnen til at handle fornuftmæssigt, kan det tænkes, at såvel den sindssyge som ad hoc værgen sælger den samme genstand til forskellige godtroende tredjemænd. Begge salg er gyldige, men hvem har krav på tingen, og hvem skal nøjes med opfyldelsesinteresse? Har værgen tingen i sin besiddelse, og overleverer han straks tingen til den godtroende tredjemand, må man lade ham beholde den. Meningerne har i teorien været delte.* Der findes ikke domstolsafgørelser herom, og det tyder på, at der ikke er tale om noget vigtigt problem.

2. Umyndiggørelse med forskellige retsvirkninger.

Såfremt ikke andet er bestemt, er en umyndiggørelse efter § 2 alene en *formueretlig umyndiggørelse*. Den umyndiggjorte træffer uanset umyndiggørelsen selv bestemmelse om indgåelse og ophævelse af aftaler om tjeneste og andet personligt arbejde, jfr mdl § 38 og nedenfor s 48. Når hensynet til den umyndiggjortes velfærd kræver det, kan det dog i forbindelse med den formueretlige umyndiggørelse eller under en senere sag bestemmes, at *aftale om tjeneste og andet personligt arbejde alene skal kunne indgås og ophæves af værgen*, og denne har da også adgang til at ophæve en aftale, som den umyndiggjorte tidligere har indgået, jfr § 38. Og skønner retten, at den umyndiggjorte er *ude af stand til at drage tilbørlig omsorg for sin person*, kan der efter § 46 i forbindelse med den formueretlige umyndiggørelse eller under en særlig sag foretages en *personlig umyndiggørelse*. I så fald overgår *omsorgen for den umyndiggjortes person* til værgen, der da fx kan bestemme, at den syge skal opholde sig på et sygehjem. Tvangsanbringelse på sindssygehospital kan værgen for den personligt umyndiggjorte kun iværksætte under de i en lov af 1938 om sindssyge personers hospitalsophold omhandlede betingelser. Den personlige umyndiggørelse vil som regel være kombineret med bestemmelse om fratagelse efter § 38, men den behøver ikke at være det. Man kan derfor sige, at umyndiggørelsen har tre grader.

Den, der efter egen begæring kan umyndiggøres efter § 2, nr 4, vil ofte i stedet anmode om at komme under lavværgemål. I størstedelen af de ca 100 tilfælde, der årligt er om etablering af lavværgemål, drejer det sig dog om enker, der anmoder om at komme under lavværgemål, fordi de ikke er i besiddelse af den indsigt i økonomiske anliggender, som kræves til videreførelse af en af manden drevet forretning, jfr »uerfarenhed« i § 54. Lavværgemål er en mildere grad af umyndiggørelse, der dog i myndighedsloven er holdt ude fra reglerne om umyndiggørelse.

3. Fremgangsmåden. Tinglysning. Ophævelse.

Efter mdl § 3 kan en mindreårig umyndiggøres fra det fyldte 18 år, når omstændighederne gør det påkrævet. Den pågældende er da ikke mindreårig, men umyndiggjort, cfr § 1. Formålet kan være at have umyndiggørelsen i orden straks fra det 21 år eller gennem anvendelse af § 46 at lade omsorgen for den pågældende person gå over til værgen.

De nærmere regler om fremgangsmåden ved umyndiggørelse findes i retsplejelovens kapitel 43. Begæring om umyndiggørelse kan fremsættes af den pågældende selv og visse nære pårørende. Øvrigheden har ret og pligt til at begære en person umyndiggjort, når dette anses for rigtigt. Afgørelser om umyndiggørelse er henlagt til domstolene. De træffes som regel af underretten, jfr rpl § 459.

Efter mdl § 4, stk 1, og tinglysningens § 48 skal umyndiggørelsesdekretet tinglyses i den underretskreds, hvor den umyndiggjorte har sit hjemting, for at umyndiggørelsen kan få gyldighed overfor aftaler, der i god tro bliver indgået med den umyndiggjorte. Overfor aftaler om fast ejendom skal der tillige foretages tinglysning på det sted, hvor ejendommen er beliggende, jfr tinglysningens § 1. Det påhviler værgeren at foranledige denne tinglysning. Der kræves ikke ny tinglysning, såfremt den umyndiggjorte flytter til en anden retskreds.

Efter mdl § 5 skal umyndiggørelse ophæves, når den umyndiggjorte findes skikket til selv at varetage sine anliggender. Drejer det sig om ophævelse af umyndiggørelse af en person, der er anbragt på sindssygehospital eller åndssvageanstalt, er der en vis lægecensur med ophævelsesbegæring for at undgå, at domstolene besværes med åbenbart ubegrundede andragender om ophævelse, jfr rpl § 466.

§ 4. HVEM ER VÆRGE? VÆRGEMÅL UDEN PUPILTILSYN OVERFORMYNDERIET. GULDRANDEDE PAPIRER

1. *Hvem er værge?*

Myndighedslovens regler om, hvem der er *fast værge* for umyndige, findes i §§ 6–17 og 62. Der er tre slags værger, *fødte, beskikkede og testamentariske*.

a) *Født værge.*

Født værge kendes kun for mindreårige.

For mindreårigt *ægtebarn* er forældrene i forening indehavere af værgemålet eller, som det siges i loven med et kluntet udtryk, »født værge«, ligesom de i forening er indehavere af forældremyndigheden.

Efter myndighedsloven gik princippet ud på, at forældrene i forening var indehavere af forældremyndigheden, men at faderen alene var født værge, sålænge forældrene samlevede. Dette ændredes i 1957. Moderen

fik også del i værgemålet. Ved mdl § 50 a blev det dog samtidig af praktiske grunde bestemt, *at den ene af forældrene kan give den anden fuldmagt til at udøve værgemålet, og at enhver af dem overfor tredje-mand kan modtage og kvittere for ydelser, der lovligt kan erlægges til en værge*, fx for renter og udbytte af en kapital i Overformyndieret. Det er endvidere i mdl bestemt, at i tilfælde af uenighed mellem forældrene om udøvelsen af værgemålet træffes afgørelsen af overøvrigheden. En tilsvarende henskydningsordning har man ikke indført med hensyn til udøvelsen af forældremyndigheden, jfr Familieret s 50. Disse bestemmelser har medført, at de ulemper, som man frygtede ved overgangen til »dobbeltværgemålet«, ikke har været mærkbare i praksis.

Er den ene af forældrene død, er den efterlevende indehaver af forældremyndighed og værgemål.

Er forældrene *skilt* eller *separeret*, eller er efter *samlivsophævelse* på grund af uoverensstemmelse forældremyndigheden blevet tillagt den ene ved overøvrighedsresolution efter mdl § 24, stk 1, er det alene den, der har fået tillagt forældremyndigheden, der er værge.

Når forældremyndigheden i disse tilfælde hører op ved, at barnet bliver 18 år, kan der, såfremt det er nødvendigt, fx fordi den umyndige har arvet midler eller skal giftes, træffes bestemmelse af skifteretten – i København vedkommende magistratskontor – om, at den ene af dem indtil videre skal være værge alene. Det behøver ikke at være den, som indtil det 18 år var indehaver af forældremyndighed, og det vil måske ikke være det nærmestliggende, når den umyndige ikke bor hos den pågældende. Hvis den umyndige ønsker det, kan der beskikkes en udenforstående som fast værge eller som værge ad hoc til fx at samtykke i indgåelse af ægteskab, og det sker ofte i praksis.

For mindreårigt *barn udenfor ægteskab* er moderen født værge. Er forældremyndigheden tillagt faderen, hvilket kan ske efter moderens død, såfremt han begærer det, og overøvrigheden anser det for foreneligt med barnets tarv, er han født værge.

For mindreårigt *adoptivbarn* er adoptanten født værge. Er barnet adopteret af ægtefæller i forening, eller drejer det sig om adopteret stedbarn, gælder samme regler som om ægtefællers fællesbarn.

Overførelse af forældremyndighed efter mdl § 30 har ikke virkning for værgemålet. Det bliver hos forældrene, ved barn udenfor ægteskab hos moderen. De vanskeligheder, som dette kan foranledige, vil ofte kunne løses ved beskikkelse af ad hoc værge efter § 58.

Er den fødte værge, fx moderen til et barn udenfor ægteskab, selv umyndig, kan hun ikke udøve værgemål for andre. Hvis der er brug for

en værge, fx fordi barnet arver, må der beskikkes en værge for tiden, indtil moderen er fyldt 21 år og selv kan udøve værgemålet.

Der er i myndighedsloven ikke nogen bestemmelse om, at den fødte værge kan begære sig fritaget for værgemålet, fx fordi han er over en vis alder, eller fordi han mener, at han ikke har det kendskab, der kræves til at administrere en udlejningsejendom. De ulemper, der kan være forbundet hermed, kan imødegås ved, at værgen antager den fornødne bistand, eller ved, at der beskikkes værge ad hoc efter § 58. I praksis har man af og til fritaget en født værge for værgemålet, men der er strengt taget ikke nogen hjemmel dertil.

b) *Beskikket værge.*

For umyndiggjorte bliver der beskikket værge, og der beskikkes også værge for mindreårige, der ikke har nogen født værge, fx forældreløse børn, når der fremkommer begæring herom, fx fordi barnet har arvet. Det er *skifteretten*, der beskikker værger, og det er også skifteretten, der tager bestemmelse om fratagelse af værgemål i misbrugstilfælde. I København er beføjelsen hos Magistraten (☉: et kommunalt kontor). Om den stedlige kompetence se mdl § 17.

Der er adgang til at beskikke en værge for en mindreårig, der er gift, selvom der er født værge, idet ægtefællen kan beskikkes som værge. Når hustruen er mindreårig, og hun fx har arvet midler efter sin fader, kan det af hensyn til familiefreden være gavnligt, om manden ikke skal have blandet sin svigermøder ind i familiens økonomiske anliggender.

Til værge må kun beskikkes en *pålidelig* og *vederhæftig* (☉: økonomisk solid) person, der kan anses for egnet til hvervet. Hvis den umyndige er ejer af udlejningsejendomme, må den, der beskikkes, have forstand på ejendomsadministration. Normalt beskikkes der en person, der er beslægtet med den umyndige, og før myndighedsloven gjaldt der ligefrem regler om, at også andre (mandlige) slægtninge end forældrene var *fødte* værger. Der kan også blive tale om at beskikke en besvogret eller en god ven af den umyndiges forældre.

Har forældre bestemt, hvem der efter deres død skal være værge, bliver den udpegede i almindelighed beskikket, jfr § 14. De kunne ved bestemmelse i et testamente have gjort den pågældende til testamentarisk værge.

Værgemål er et *borgerligt ombud*, som man i princippet ikke kan nægte at overtage. Men da det kan være byrdefuldt at være værge fx for en umyndig, der ejer en række udlejningsejendomme, er der i mdl § 15 givet en regel om, at ældre og syge og de, der er særlig optaget af offentlige eller private anliggender, har ret til at sige nej, og at der ikke er pligt til

at tage mod beskikkelse for mere end to personer. I praksis beskikker man iøvrigt ikke gerne som værge en person, der er uvillig til at påtage sig værgemålet.

I København har man længe haft en ordning med nogle advokater, der har erklæret sig villige til at lade sig beskikke som værge, når Magistraten har brug derfor. Kommunen betaler dem et mindre honorar for arbejdet, men desuden kan der ved større eller besværligere værgemål med fornøden godkendelse tillægges dem et honorar, der afholdes af den umyndiges indtægter eller formue.

c) *Testamentarisk værge.*

Efter romersk ret kunne en fader ved sit testamente udnævne en tutor for sine børn, tutela testamentaria, og man finder i moderne ret gerne reminiscenser heraf, selv i lande som Danmark, hvor testamentsoprettelse ikke er nær så almindelig, som den var efter romersk praksis. Også efter dansk ret kan en arvelader ved testamente bestemme, hvem der som værge skal bestyre en arv, der tilfalder en umyndig efter ham, men i praksis bliver der ikke gjort megen brug heraf. Arveladerens bestemmelse kan tilsidesættes af overøvrigheden, såfremt den findes stridende mod den umyndiges tarv. Jfr mdl § 62 som ændret i 1966.

d) *Ad hoc værge for umyndige.*

Til udførelsen af et bestemt hverv for en umyndig, fx repræsentation på skifte, samtykke til indgåelse af ægteskab, *kan* der beskikkes en værge ad hoc, og der *skal* beskikkes værge ad hoc, når den faste værges interesser kan komme i strid med den umyndiges. Værgen ønsker fx at købe en ejendom eller en post aktier, som den umyndige har arvet, eller værgen og den umyndige er begge arvinger i et dødsbo, eller værgen er executor i dødsboet, jfr herved værgerbekendtgørelsens § 28.

Ad hoc værgemål for *myndige*, som ikke må sammenblandes hermed, er omtalt s 23.

For alle værger gælder reglen i mdl § 16 om, at dersom en værge misbruger sin stilling eller bliver uvederhæftig (∴ økonomisk usolid) eller iøvrigt viser sig uegnet til værgemålet, skal dette fratages ham af skifteretten (eller af vedkommende magistratskontor).

Om tilsynsværger findes der spredt rundt i lovgivningen en række bestemmelser, se fx straffelovens § 70. Tilsynsværger har i alminde-

lighed ikke noget at gøre med den pågældendes økonomiske anliggender, og der bør derfor ikke i Personretten gives nogen fremstilling af reglerne om tilsynsværgemål.*

2. Værgemål uden pupiltilsyn.

Retsvirkningslovens § 52 indeholder en særregel om værgemål for umyndiggjorte, der er gift og har formuefællesskab, der går ud på, at *den umyndiggjortes bodelsaktiver bestyres af ægtefællen, for så vidt denne er myndig, i forening med værgen. Denne bestyrelse er ikke undergivet pupilautoriteternes tilsyn.* Denne undtagelse fra de almindelige regler om overformynderibestyrelse, overøvrighedens godkendelse af visse retshandler og regnskabsaflæggelse overfor skifteretten er begrundet i, at den umyndiggjortes ægtefælle qua parthaver i formuefællesskabet er direkte interesseret i, at aktiverne bestyres forsvarligt og hensigtsmæssigt, og at der er en gensidig kontrol mellem værgen og ægtefællen. Myndighedernes indblanding skønnes derfor overflødig. Da de fleste gifte umyndiggjorte har formuefællesskab, har reglen stor praktisk betydning.

Det er således i disse tilfælde ikke som ellers værgen, der bestyrer en til den umyndiggjortes bodel hørende fast ejendom eller forretning, men ægtefællen + værgen, og i praksis giver værgen formentlig som regel ægtefællen fuldmagt til at bestyre ejendommen eller forretningen, ligesom værgen overlader besiddelsen og brugen af den umyndiggjortes indbo og andet løsøre til ægtefællen. Samadministrationen omfatter desuden aktiver som værdipapirer og rede penge, der ellers skulle have været administreret af Overformynderiet. Hvis en værge, som ikke kender retsvirkningslovens § 52, indsender den umyndiggjortes værdipapirer til Overformynderiet, bliver de sendt tilbage med henvisning til, at de ikke skal bestyres af Overformynderiet, men af værgen + ægtefællen. At bestyrelsen ikke er undergivet pupiltilsyn, betyder endvidere, at der ikke skal aflægges regnskab til skifteretten, og at der ikke som i andre tilfælde, jfr s 36 ff, kræves godkendelse af salg, pantsætning, servitutpålæg, bortleje og bortforpagtning på usædvanlige vilkår af en til den umyndiggjortes bodel hørende fast ejendom eller af salg af løsøre, der hører til bodelen. Se forudsætningen herom i Bloch og Behrens sagen i UfR 1938 s 675 H (6-3) om opgivelse af en kontraktmæssig udbytteret. Fritagelsen er dog kun fritagelse for »pupilautoriteternes tilsyn« ∴ tilsyn fra de myndigheder, som fører tilsyn med pupilli = myndlinge, og

der er ikke tale om en generel undtagelse fra de regler, der vedrører umyndige. Reglerne om, at umyndiges midler, der frigøres fx ved salg af fast ejendom eller indfrielse af pantebreve, skal anbringes i »guldrandede« papirer, gælder også for disse umyndige.

Undtagelsen i retsvirkningslovens § 52 gælder kun for aktiver, der er fælleseje. Den umyndiggjortes særejeaktiver bestyres på sædvanlig måde. Og har ægtefællen ved fælleseje ladet sig selv beskikke som værge for den umyndiggjorte, eller er ægtefællen selv umyndig, er det ligeledes de almindelige regler om overformynderibestyrelse, godkendelse af retshandler og regnskabsaflæggelse, der finder anvendelse.

3. *Overformynderiet.*

Efter mdl §§ 39–40 råder umyndige selv over deres selverhverv og over midler, som de har fået til fri rådighed, og der findes i § 41 en særregel ved næringsvirksomhed, jfr s 54–55, men bortset herfra bestyres umyndiges aktiver, altså navnlig midler, der hidrører fra arv, af *Overformynderiet*, der er en statsinstitution med sæde i København, eller af *værgen*. Mellem Overformynderiet og værgen er aktivbestyrelsen fordelt således, at Overformynderiet bestyrer de umyndiges rede penge og værdipapirer (i vid forstand). Værgen bestyrer 1) fast ejendom, forretning, indbo og andet løsøre, fordringer på naturalydelse, mundtlige fordringer, 2) gaver, der er givet med det vilkår, at de skal holdes udenfor Overformynderiets bestyrelse, og arv, der ikke er tvangsarv, og som efter arveladerens bestemmelse skal holdes udenfor Overformynderiets bestyrelse, samt 3) midler, som er sikret ved tinglyst skifteekstrakt (jfr Arveret s 40).

Overformynderiet er oprettet i 1868 ved sammenlægning af det københavnske overformynderi med en række små provinsoverformynderier, der stammede fra en tid, hvor man ikke havde sparekasser. Allerede før 1868 havde imidlertid det københavnske overformynderi påtaget sig forvaltning af båndlagt arv, jfr forudsætningen herom i arveforordningen af 1845 § 28, og denne del af Overformynderiets virksomhed blev efterhånden fra et økonomisk synspunkt den vigtigste. Overformynderiet havde længe faktisk monopol på forvaltningen af båndlagt tvangsarv, men i slutningen af det 19 årh blev monopolet brudt ved, at Justitsministeriet accepterede, at tvangsarv også kan båndlægges i Bikubens forvaltningsafdeling. Ved arveloven af 1963 er der givet fri bane for båndlæggelse af tvangsarv i andre godkendte forvaltningsinstitutioner, jfr Arveret s 108.

Skønt den rente, som Overformynderiet yder af midler, som indestår kontant, længe har været beskeden, og for tiden kun er på 4 % p a, har Overformynderiets drift længe givet underskud, og disse underskud har været stigende. Med de stigninger, der har været i de faste omkostninger, navnlig lønningerne, er det blevet *en dårlig forretning at drive forvaltningsvirksomhed*, og Overformynderiet har netop på grund af den for lave rente af kontantmidler ikke haft en sådan tilgang af kontantmidler, at der har været mulighed for at afbalancere det dårlige udbytte af den rene forvaltningsvirksomhed ved en større fortjeneste ved differencen mellem kontantrenten og den rente, der indvindes ved køb af værdipapirer. Statsinstitutionen har ikke kunnet klare sig i konkurrencen med sparekasser og banker, der har mulighed for at fordele udgifterne ved forvaltningsvirksomheden over en større flade. Der henvises iøvrigt til betænkning om Overformynderiet afgivet i 1964 af et af Justitsministeriet i 1962 nedsat udvalg.

Da de, der har et kontant tilgodehavende i Overformynderiet, har statsgaranti for beløbet, har der ikke været nogen risiko for kontohaverne ved den underskudsgivende administration. Risikoen har været statskassens.

Ved en i 1966 gennemført lov om Overformynderiet* er Overformynderiet blevet omorganiseret, så det alene modtager *umyndiges* midler, derunder, for tiden indtil opnået myndighed, midler, der er båndlagt for en umyndig, og *borteblevnes* midler. De for myndige *båndlagte arve- og gavekapitaler* og de *rentenydelseskapitaler og legatkapitaler*, som Overformynderiet har modtaget til forvaltning, skal i løbet af få år overføres til forvaltningsafdelingerne i de private pengeinstitutter, som Justitsministeriet har godkendt til bestyrelse af båndlagt tvangsarv. Jfr herved lovens § 8, Arveret s 108 og den i 1966 gennemførte ændring i arvelovens § 61, stk 1. Statskassen tilsvarende Overformynderiets forpligtelser og overtager Overformynderiets »formue«, hvorved der, da der er et betydeligt statusunderskud, er sigtet til de »masse«aktiver, som er anskaffet for indbetalte kontante beløb. Overformynderiet får stilling som statsinstitution uden egne aktiver, cfr den tidligere »masse«, og Overformynderiets driftsunderskud dækkes af statskassen. Fremtidig forrenter Overformynderiet = statskassen umyndiges kontante tilgodehavender med en rente, der er i bedre overensstemmelse med renten af indlån i de private pengeinstitutter end de 4 % p a, som Overformynderiet har givet gennem en årrække.

Når arv eller gave ikke er indbetalt kontant, men i form af værdipapirer, er midlerne undergivet *særbestyrelse*. Den omfatter

også de »guldrandede« værdipapirer, som efter værgens begæring indkøbes for en umyndigs regning for midler fremkommet ved afdrag på og indfrielse af særbestyrede pantebreve, udtrækning af obligationer, salg af tegningsret for aktier osv. Tab, som lides som følge af den måde, hvorpå særbestyrede midler var anbragt ved indleveringen til Overformynderiet eller senere er blevet anbragt, bæres af den umyndige og er statskassen uvedkommende, fx tab ved, at et aktieselskab går i stykker med den følge, at aktiekapitalen går tabt, og at aktierne bliver værdiløse, tab ved, at en ejendom går til tvangsauktion med den virkning, at en for en umyndig bestyret 4de prioritet må afskrives som værdiløs som udækket gennem auktionen, og kurstab fremkommet ved, at aktier må realiseres på et ugunstigt tidspunkt. Værgen kan kun rejse krav mod Overformynderiet, såfremt dettes tjenestemænd har begået fejl eller forsømmelse ved administrationen, og tabet beror herpå. Overformynderiet har fx glemt at give møde på tvangsauktionen.

For forvaltningen betales der et af Justitsministeriet fastsat administrationsgebyr.

Til sikring af de umyndige er det i værgebekendtgørelsen bestemt, *at værgen ikke gyldigt kan kvittere for midler, der skal indbetales til Overformynderiet.* Skifteretter og executores skal derfor indbetale direkte til Overformynderiet, og livsforsikringsselskaber skal indbetale kapitalforsikringsbeløb, som tilkommer umyndige, til Overformynderiet. Tilkendes der ved dom eller retsforlig en umyndig et erstatningsbeløb, optages der bemærkning om, at beløbet skal betales direkte til Overformynderiet.

Når en værg har brug for *midler til udgifter ved den umyndiges fornødenheder*, fx underhold, påklædning, uddannelse, kan han ikke gå ind i Overformynderiet og hæve, hvad han har brug for. Der skal efter værgebekendtgørelsen indsendes et andragende til skifteretten, som videresender det til amtet som overøvrighed* med sin indstilling. Overøvrigheden resolverer i sagen, dog skal andragendet forelægges for Justitsministeriet, såfremt overøvrigheden ikke kan tiltræde indstillingen. Mange kapitaler bliver på denne måde hurtigt brugt op. Der kan også frigives midler til køb af fast ejendom til bolig for den umyndige fx i det tilfælde, at en mindreårig kvinde har indgået ægteskab.

Når Overformynderiet har afgivet de omhandlede kapitaler, er

dets område reduceret med ca 70 %. Det driftsunderskud, som statskassen må dække, bliver så betydeligt, at den trufne ordning kun bliver en overgangsordning. Under forhandlingerne i Folketinget blev der indsat en bestemmelse i loven om, at Justitsministeriet inden en vis frist skal fremsætte forslag om en revision af loven.

4. *Guldrandede papirer.*

Midler, der tilhører umyndige og bestyres af værger i henhold til gyldig bestemmelse af giver eller arvelader, umyndiges under Overformynderiet særbestyrede midler og midler tilhørende stiftelser – herunder legater og fonde – under offentligt tilsyn, kan anbringes i *stats- og kreditforeningsobligationer* og som *udlån i fast ejendom indenfor 50 % af ejendomsværdien* som ansat ved beskattningen, idet sådanne værdipapirer er »guldrandede«. Ved en lov om anbringelse af umyndiges midler m v, der er gennemført samtidig med loven om Overformynderiet, er herudover *hypotekforeningsobligationer, realkreditfondsobligationer* »(tredjeprioriteter)« og *obligationer udstedt af kommuner eller garanteret af kommuner* blevet »guldrandede«. Sikkerheden for et obligationslån til en mindre kommune og for kasseobligationer, der modsvarer sekundære lån i landbrugsejendomme, kan ikke sidestilles med sikkerheden for stats- og kreditforeningsobligationer. Den »garanti«, som lovgivningsmagten yder ved at ophøje et værdipapir til »guldrandet«, er formel. Værger og stiftelsesbestyrelser må selv skønne over, om de for at opnå en lidt højere rente vil løbe en lidt større risiko.

Aktier er ikke »guldrandede«, end ikke, når de er optaget til notering på Københavns Fondsbørs. Men under forhandlingerne om anbringelsesloven blev der efter en analogi fra de regler, der gælder om anbringelse af livsforsikringsselskabers og pensionskassers midler, tilføjet en bestemmelse om, at *indtil 15 %* af de midler, som Overformynderiet bestyrer for en umyndig, kan anbringes i *børsnoterede aktier* (og investeringsforeningscertifikater mv) i overensstemmelse med visse af Justitsministeriet nærmere fastsatte regler. Den, der har ansvaret for en andens formue, spreder købet af aktiver. Det er ikke klogt at lægge alle æggene i den samme kurv.

Umyndiges midler kan ikke anbringes i sparekasse eller bank, når der bortses fra den kassebeholdning, som en værge ofte må have til sin disposition, og fra beløb under en vis størrelse.

Umyndige og stiftelser ejer ofte som følge af arv eller gave pantebreve, der ikke er »guldrandede«, eller aktier i familieaktieselskaber, og undertiden er mere end 15 % af formuen anbragt i børsnoterede aktier. Det er ikke uforeneligt med reglerne i anbringelsesloven. De normerer ikke den måde, hvorpå midlerne *skal være anbragt*, men den måde, hvorpå de *skal anbringes, såfremt de er eller bliver disponible til anbringelse* ved afdrag, indfrielse, realisation osv. Lovgivningen har ikke været til hinder for, at skifteretten eller executor udlægger arven i de værdipapirer, som arveladeren ejede, hvis det ønskes og er hensigtsmæssigt. Der er *ex tute* i anbringelseslovens § 3 optaget en bestemmelse herom. Skulle man realisere foreliggende sekundære pantebreve eller aktier i familieaktieselskaber og i stedet købe »guldrandede« værdipapirer, ville der ofte blive tilføjet den umyndige eller stiftelsen betydelige tab.

Efter værgebekendtgørelsens § 26 er det ikke nødvendigt, at overøvrigheden godkender værgens begæring om, at arven udlægges i de foreliggende »ikke-guldrandede« værdipapirer. Godkendelsen er kun nødvendig, hvis ordningen ikke er et »naturligt led i boets afvikling«, hvad den fx ikke er, hvis der ved siden af den umyndige er myndige arvinger, som får udlagt den overvejende del af de »guldrandede« papirer, medens den umyndige får den overvejende del af de »ikke-guldrandede«. En sådan fordeling kan i enkelte tilfælde være hensigtsmæssig, men den kan kun foretages med godkendelse af overøvrigheden. Overøvrighedsgodkendelse er også nødvendig, såfremt værgen ønsker en fast ejendom udlagt til den umyndige, idet dette »berører den umyndiges udenfor skiftet værende formue«.

Det antages vistnok i administrativ praksis, at umyndige har en *fortrinsret* til at få udlagt »guldrandede« værdipapirer, der findes i boet. Der er ikke lovhjemmel herfor, og reglen kan ikke opstilles ud fra forholdets natur.

De for *myndige båndlagte kapitaler* kan også genanbringes i »sølvrandede« værdipapirer fx obligationer udstedt af Dansk Landbrugs Realkreditfond og Finansieringsinstituttet for Industri og Håndværk A/S. Der henvises herom til de bestemmelser, som fastsættes af Justitsministeriet med hjemmel i anbringelseslovens § 6.

§ 5. VÆRGEN OG PUPILAUTORITETERNE
MYNDIGHEDSLOVENS § 48

1. *Værgen og pupilautoriteterne.*

Hovedbestemmelsen om værgens forvaltning er mdl § 47. Værgen skal på passende måde *sørge for bevaring og frugtbargørelse* af de midler, som han bestyrer, og for, at de anvendes til bedste for den umyndige. Ved værgebekendtgørelsen af 1930 med senere ændringer, der er udstedt i kraft af den Justitsministeriet ved myndighedslovens § 51 givne bemyndigelse, er det pålagt værgen, at han *ikke må drive jordbrug* for den umyndiges regning uden overøvrighedens godkendelse, og at han skal *afvikle en forretning*, som den umyndige er indehaver eller medindehaver af, medmindre overøvrigheden godkender, at forretningen fortsat drives for den umyndiges regning, og der er pålagt ham *tilsynspligt* med genstande, der tjener som sikkerhed for tinglyst skifteekstrakt, og *indberetningspligt*, hvis han fx erfarer, at en landbrugsejendom, der er pantsat som sikkerhed for et særbestyret pantebrev, bliver »klædt af« af debitor.

Værgen skal ikke rette sig efter den umyndiges ønsker med hensyn til forvaltningen. Men efter mdl § 50 skal han i vigtige anliggender *så vidt muligt* indhente erklæring fra den umyndige, hvis denne er *fyldt 15 år* og forudsat, at den umyndige har evnen til at handle fornuftmæssigt. Har den umyndige en ægtefælle, med hvem han samlever, skal værgen tillige indhente erklæring fra denne. Virkningen af, at værgen ikke indhenter erklæring, er ikke, at en indgået aftale bliver ugyldig, men kan efter omstændighederne gå ud på, at værgen ifalder erstatningsansvar.

Tilsynet med værgen føres af *pupilautoriteterne*, der er et kort udtryk for de myndigheder, der har funktioner i de anliggender, der vedrører umyndiges midler: *skifteretterne*, *overøvrighederne* og *Justitsministeriet*.

Det umiddelbare tilsyn føres af *skifteretterne*. Skifteretten er den myndighed, som værgen skal aflægge regnskab til, hvis han er regnskabspligtig, og den myndighed, som værgen kan henvende sig til om råd og vejledning. Ønsker værgen midler frigivet til dækning af udgifter ved myndlingens fornødenheder, retter han ligeledes henvendelse til skifteretten, der videresender andragendet til *overøvrigheden* med sin indstilling, og også andragender om tilladelse til indgåelse af en af de aftaler eller foretagelse af en af de dispositioner,

der efter værgebekendtgørelsen kræver samtykke fra overøvrigheden, indgives til skifteretten. Øverste pupilautoritet er *Justitsministeriet*. Nægter overøvrigheden fx tilladelse til, at der købes en fast ejendom til brug for den umyndige, kan værgen indbringe afgørelsen for Justitsministeriet efter de almindelige regler om administrativ rekurs, og Justitsministeriet kan da omgøre overøvrighedens afgørelse og tillade købet. Når overøvrigheden er i tvivl om, hvorvidt der bør gives tilladelse til køb af fast ejendom, arveafkald mv, vil overøvrigheden iøvrigt i reglen selv forelægge sagen for Justitsministeriet til afgørelse således, at afgørelsen umiddelbart træffes af den øverste pupilautoritet.

Ved værgebekendtgørelsen er det bestemt, at værgen ikke uden overøvrighedens godkendelse må indgå en række nærmere bestemte aftaler eller foretage nærmere angivne dispositioner. Værgen må ikke uden overøvrighedens samtykke *erhverve eller afhænde* fast ejendom eller *behæfte* fast ejendom *med pant eller servitut* eller *bortforpagte* eller *bortleje den på usædvanlige vilkår eller på usædvanlig lang tid*.

Overøvrighedens godkendelse er en betingelse for aftalens gyldighed. Nægtes godkendelse, forpligter aftalen ikke den umyndige. Dette er den nærmestliggende fortolkning, og rigtigheden af denne fortolkning er forudsat i Højesterets dom i Holstein-Rathlou sagen i UfR 1932 s 775. Umyndiggørelse var blevet ophævet, og den nu myndige nægtede at godkende et af værgen før ophævelsen foretaget salg af en fast ejendom, som overøvrigheden ikke havde nået at godkende, før umyndiggørelsen var ophævet. Køberen forsøgte at få myndighederne til at godkende aftalen uanset ophævelsen, men det nægtedes. Justitsministeriets standpunkt var – og er stadig –, at der ikke er hjemmel til at godkende aftaler efter umyndiggørelsens ophævelse. Det er da den myndiges egen sag at tage stilling til, om den af værgen indgåede aftale kan godkendes af ham. Køberen anlagde sag mod Justitsministeriet og søgte domstolens anerkendelse af, at Justitsministeriet har hjemmel til godkendelse, et såkaldt anerkendelses-søgsmaal. Højesteret gav Justitsministeriet medhold i, at det ikke havde hjemmel til at godkende aftalen. I præmisserne siges det, at »gyldigt indgået, myndlingen forbindende retshandel i så henseende først foreligger ved nævnte samtykkes meddelelse«. Det er en følge heraf, at godkendelse, hvis den umyndiggjorte dør, før godkendelse er givet, skal gives af dødsboet.

Tinglysningsdommeren kan som regel af adkomstrubrikken i ting-

bogen eller af indholdet af det indleverede dokument se, om ejeren eller erhververen er umyndig, og da samtykke er gyldighedsbetingelse, kan tinglysning af en af bestemmelsen omfattet aftale ikke finde sted, medmindre det overfor tinglysningsdommeren godtgøres, at samtykke er givet. Selv indrømmelsen af en så uskyldig servitutret som en ret for naboen til at lade en spildevandsledning løbe igennem en lille del af grunden således, at han kan få tilslutning til kloakledningen, kræver overøvrighedens samtykke, og godtgøres det ikke, at samtykke er givet, bliver dokumentet afvist fra tinglysning.

Med hensyn til benyttelsen af den umyndiges faste ejendom er der i værgbekendtgørelsen givet den selvfølgelige bestemmelse, at ejendommen som regel bør bortforpagtes eller udlejes. Dog kan værgen, hvis ejendommen er en beboelsesejendom, i stedet lade den umyndige bebo ejendommen.

Det er endvidere ved værgbekendtgørelsen bestemt, at værgen ikke uden overøvrighedens samtykke må *sælge den umyndiges løsøre*, medmindre sådant salg hører med til sædvanlig administration af formuen, *købe løsøre for den umyndige*, udover hvad den umyndiges fornødenheder kræver, eller *stifte gæld for den umyndige*, udover hvad der sædvanligt kræves til fyldestgørelse af hans fornødenheder. Det er dog blevet tilladt værgen uden overøvrighedens samtykke at godkende, at den umyndige optager *bosætningslån* i sparekasse eller *studielån* i Ungdommens Uddannelsesfond eller Dansk Studiefond eller i sparekasse eller bank.*

Virkingen af, at værgen handler i strid med disse påbud, bliver som regel som ved fast ejendom, at aftalen ikke binder den umyndige. Har værgen således fx tilladt, at hans myndling, der bor på Nørrebro og har arbejde som assistent i en hovedbanks hovedkontor i København, køber sig et automobil på afbetaling, kan medkontrahenten sige sig selv, at købet ikke kan være påkrævet af hensyn til den umyndiges »fornødenheder«. Der er ikke store chancer for, at overøvrigheden vil give tilladelse til køb på kredit i et sådant tilfælde. Hvis medkontrahenten sælger automobilet til den umyndige med værgens tiltrædelse og uden overøvrighedsgodkendelse, synes følgerne heraf at burde være, at aftalen ikke binder den umyndige. Når medkontrahenten på grund af den umyndiges ikke-betaling af afdrag som aftalt forlanger at få automobilet tilbage, skal opgørelsen finde sted efter reglerne i mdl § 44, jfr forudsætningerne herom i Højesterets dom i UfR 1935 s 686, og ikke efter reglerne i afbeta-

lingsloven. Medkontrahtenten må derfor tilbagebetale udbetalingen og de betalte afdrag, selvom de hidrører fra den umyndiges selv-erhverv, og han kan, hvis den umyndige tilbageleverer automobilet, ikke kræve betaling eller erstatning for den »nytte«, som den umyndige har haft af bilen. Jfr s 60–61.

Hvis købet imidlertid *kan* være påkrævet af hensyn til den umyndiges fornødenheder, fx når det er køb på afbetaling af møbler i anledning af indgåelse af ægteskab, eller når det er en mindreårig murerarbejdsmands eller repræsentants køb af befordringsmiddel til brug for sit arbejde, og der ikke er et misforhold mellem den umyndiges indtægter og den aftalte købesum, bør det ikke gå ud over medkontrahtenten, såfremt overøvrigheden senere fastslår, at der under de foreliggende omstændigheder burde have været søgt om godkendelse af aftalen, og at denne ville være blevet nægtet. Virkningerne af, at værgeren har handlet i strid med reglerne i værgebekendtgørelsen, må i så fald begrænses til, at værgemålet fratages ham, og at han drages til ansvar for det tab, som måtte være tilføjet den umyndige som følge af aftalen.

Ud fra lignende synspunkter må man også afgøre spørgsmålet, om den umyndige er bundet af et af værgeren uden overøvrighedens samtykke foretaget salg af den umyndiges løsøre. Værgeren må i mange tilfælde, fx når han står for driften af en landbrugsejendom eller en forretning, have en bred margin med hensyn til, hvad der hører med til »sædvanlig administration af formuen«. Men spørgsmålet opstår selv i sådanne tilfælde, hvis værgeren fx sælger en samling af malerier, mønter eller juleplatter eller sælger kostbare gamle møbler, sølvgenstande, smykker. Dette falder klart udenfor, hvad en værge kan gøre på egen hånd. Hvis medkontrahtenten er klar over, at værgeren optræder som værge, og han ikke sikrer sig, at overøvrigheden er enig i salget, er dette ikke bindende for den umyndige. Medkontrahtenten må, når der stilles krav derom, tilbagelevere det købte mod at få købesummen tilbage.

Medkontrahtenten må endog tilbagelevere malerierne, møntsamlingen, juleplatterne, smykkerne osv, selvom værgeren *ikke gjorde ham bekendt med, at han handlede som værge*, og selvom han derfor havde grund til at gå ud fra, at det solgte tilhørte værgeren. Men afgørelsen støttes da ikke på reglerne i værgebekendtgørelsen. Den er en følge af almindelige grundsætninger om vindikation af løsøre-genstande, der er solgt af en person, som ikke har været berettiget til

at råde over det solgte, jfr grundsætningerne i DL 6-17-5, 5-8-12 og 5-7-4. Jfr herved dommen i UfR 1951 s 231 om diamantringen, som var givet til en mindreårig som gave. Faderen havde pantsat den som sikkerhed for sin egen gæld. Efter faderens død måtte panthaveren udlevere ringen til moderen som født væрге. Hvis forholdet var blevet opdaget, medens værgen levede, og det havde drejet sig om salg, ville køberen have kunnet kræve erstatning hos værgen for tabet efter de almindelige regler om ansvar for vanhjemmel = adkomstmangel, jfr købelovens § 59.

Værgen må ikke uden overøvrighedens samtykke *give gaver* af den umyndiges midler, dog med en undtagelse for ubetydelige gaver af indtægten, eller *give afkald på arv eller legat*, falden eller forventet, jfr Arveret s 189-90, eller *give afkald på en tilbuds gave* over en vis værdi, forudsat at værgens medvirkning til modtagelsen kræves. Endelig har værgebekendtgørelsen en generalklausul om, at »*iøvrigt er overøvrighedens samtykke fornødent til enhver disposition udover, hvad der hører med til sædvanlig bestyrelse af den af værgen bestyrede formue*«. Vil værgen for en mindreårig gårdejer gå over til kvægløst landbrug eller indrette gården som kalkunfarm, er overøvrighedens samtykke hertil nødvendigt. Værgen kan heller ikke uden samtykke afslutte forlig om erstatning for personskade tilføjet den umyndige, hvis det drejer sig om et betydeligt beløb. Godkendelse er dog unødvendig ved forlig indgået under en retssag, når forliget svarer til et af retten stillet forligsforslag, eller modpartens forslag efter rettens opfattelse stemmer med den umyndiges tarv.*

Når værgen skal aflægge regnskab overfor myndighederne, er det *skifteretten* og ikke overøvrigheden, som kommer ind i billedet. Regnskab aflægges en gang om året og aflægges overfor den skifteret, som fører tilsyn med værgemålet. Ved værgemålets ophør skal værgen aflægge regnskab overfor myndlingen eller overfor myndlingens dødsbo.

Det er dog langtfra alle værger, som skal aflægge regnskab. Den *fødte* væрге skal kun aflægge regnskab, såfremt den mindreåriges årlige indkomster andrager mere end et vist beløb, medmindre skifteretten har givet værgen pålæg om at aflægge regnskab, den for en *mindreårig beskikkede* væрге skal ikke aflægge regnskab, hvis de hos værgen beroende midler kun udgør, hvad der efter skifterettens skøn er nødvendigt til den mindreåriges underhold, og værgen for en *umyndiggjort* slipper for regnskab, når de i retsvirkningslovens § 52 omhandlede betingelser er opfyldt.

Der kan i særlige tilfælde af myndighederne tillægges værgen honorar for det arbejde, som værgemålet har påført ham, fx når det drejer sig om administration af faste ejendomme.

Efter mdl § 53 er værgen *erstatningspligtig overfor den umyndige for den skade, som han forvolder ham ved forsæligt og uagtsomt forhold*. Det er anvendelse af dansk rets »almindelige« erstatningsregel, culpareglen. Værgen skal tilsvare den umyndige det tab, som han har påført ham *med vilje eller ved tilsidesættelse af normal agtpågivenhed*. Efter den almindelige erstatningsregel kan også de, der har medvirket til, at der blev tilføjet den umyndige tab, drages til ansvar. Jfr forudsætningen herom i Howitz sagen i UfR 1938 s 439 H (7-2).*

§ 53 finder anvendelse ved værgemål for umyndiggjorte, selvom der på grund af reglen i retsvirkningslovens § 52 ikke fra pupilautoriteternes side føres tilsyn med værgemålet. Her mærkes Holmblad-sagen i UfR 1933 s 628 H, der vedrører en lavværges ansvar, idet der er det fælles træk for lavværgemål og bestyrelse i § 52-tilfældene, at bestyrelsen ikke er undergivet pupiltilsyn, men at værgens ansvar dog skal bedømmes efter § 53, jfr for lavværgemålets vedkommende henvisningen i mdl § 56. I Holmblad-sagen dømte Højesteret en lavværge til at betale en erstatning på ca ½ mill kr til myndlingen, en enke, der oprindelig havde ejet ca 1½ mill kr. Han havde tilrådet hende at indtræde i et interessentskab, der skulle fremstille osteløbe efter en særlig metode, skønt han ikke selv havde forstand på osteløbe. Til sådan indtræden kræves der hverken ved lavværgemål eller ved værgemål for umyndiggjorte, hvis formue bestyres efter retsvirkningslovens § 52, samtykke fra overøvrigheden.

Der er tjent formuer på fabrikation af osteløbe, men i dette tilfælde blev der tabt en formue, og det endte med proces mod lavværgen. Det fritog ham ikke for ansvar, at han i et vist omfang havde opnået enkens tilslutning til dispositionerne, og at han endog fra et vist tidspunkt havde fået en generalfuldmagt fra hende til at handle på hendes vegne. Han benyttede den uden at orientere hende om forretningernes forløb.*

Erstatningskrav *mod værgen*, men ikke mod lavværgen, er sikret ved konkursprivilegium, konkurslovens § 33 og UfR 1935 s 767.

2. Myndighedslovens § 48.

Efter § 48 kan en umyndig *ikke forpligtes ved kaution eller anden sikkerhedsstillelse for tredjemands gæld*.

Værgen kan derfor ikke på den umyndiges vegne påtage sig at indestå for opfyldelse af de forpligtelser, som tredjemand pådrager sig i henhold til en aftale om optagelse af lån i en bank eller andet-

stedt, og han må heller ikke i stedet som sikkerhed deponere den umyndiges sparekassebog, hvorpå der indestår midler, som skal bestyres af ham, fordi det gyldigt er bestemt, at de ikke skal bestyres efter reglerne om bestyrelse af umyndiges midler, eller nogle den umyndige tilhørende smykker. Gør han det alligevel, kan det deponerede kræves udleveret. Jfr herved UfR 1930 s 772, hvor en bank efter værgens konkurs dømtes til at udlevere tre bankbøger, der tilhørte mindreårige, hvorpå var indsat dåbsgaver og fødselsdagsgaver fra deres morfader, bøger, som værgeren havde deponeret som sikkerhed for sin egen gæld til banken.

Begrundelsen for kautionsforbuddet er generationers bitre erfaringer om kautionsaftalens farlighed for kautionisten. Kautionisten går ved kautionsens overtagelse optimistisk ud fra, at debitor selv vil klare forpligtelsens opfyldelse. Da unge ikke er så desillusionerede i pengesager som ældre, er man tidligt kommet ind på, at det er *nødvendigt at beskytte dem mod følgerne af deres optimisme* ved at forbyde dem at kautionere og forbyde værgerne efter deres anmodning eller af egen drift at kautionere på deres vegne. § 48 er en lovfæstelse for tiden indtil det 21 år af fædres formaninger til deres børn om, at de ikke må kautionere (eller skrive under på vekslers).

Spørgsmålet om rækkevidden af bestemmelsen i § 48 om, at værger ikke må forpligte den umyndige ved »anden sikkerhedsstillelse for tredjemands gæld«, kan give anledning til nogen tvivl. Det opstår fx, når værger andrager overøvrigheden om godkendelse af, at fast ejendom på skifte udlægges som arv til en umyndig, eller om godkendelse af, at en umyndig, som har indgået ægteskab, ved køb erhverver fast ejendom. Faste ejendomme er som regel prioriteret og typisk prioriteret med kreditforeningslån. Hvis § 48 afskærer en værge fra på den umyndiges vegne at overtage og at optage kreditforeningslån, *fordi der til kreditforeningslån er knyttet et subsidiært ansvar, der hviler på selve ejendommen som en hæftelse*, kan overøvrigheden ikke give tilladelsen. For forbuddet i § 48 binder også overøvrigheden og Justitsministeriet. Justitsministeriet kan ikke dispensere fra § 48, og det anser sig heller ikke for beføjet dertil.

Det farlige for umyndige er imidlertid ikke optagelse af kreditforeningslån, og det var heller ikke dette, som man tænkte på, da man formulerede forbuddet i DL 1-23-12, for da fandtes der ikke kreditforeninger, eller afløsningsbestemmelsen i mdl § 48. Det subsidiære ansvar i en kreditforening frembyder ikke en risiko i klasse

med kaution og den sædvanlige håndpantssætning for tredjemands gæld. Der er gået et århundrede, siden der af en kreditforening er blevet udskrevet bidrag på det subsidiære ansvar. Sådant bidrag er i realiteten kun et forhøjet bidrag til reserve- og administrationsfonden. I praksis har det derfor længe stået fast, at overøvrigheden uanset mdl § 48 kan give tilladelse til, at der på en umyndigs vegne overtages og optages kreditforeningslån.*

§ 48 er heller ikke til hinder for, at overøvrigheden tillader, at en mindreårig *indtræder som ansvarlig deltager i et navngivent interessentskab*, eller at en umyndiggjort fortsætter med at være deltager i et navngivent interessentskab, som han var med i ved umyndiggørelsen, jfr forudsætningen herom i værgebekendtgørelsens § 19 »ene- eller medindehaver af en forretning«, eller *indtræder som medlem af en hypotekforening, et andelsmejeri, et andelsslagteri, et vandværksinteressentskab, et elektricitetsselskab, en andelsfryseboks* osv. Den risiko, der pådrages i en hypotekforening på grund af det subsidiære ansvar, er ikke væsentlig større end i en kreditforening, måske dog bortset fra landhypotekforeningerne, og den risiko, der pådrages ved indtrædelse i andelsmejeri osv, kan ikke helt sidestilles med risikoen ved kaution. Ordene »eller anden sikkerhedsstillelse« fortolker man følgelig, som om der stod »eller anden *lignende* sikkerhedsstillelse«. § 48 er ikke til hinder for, at der gives tilladelse. Om denne så gives, vil i grænsetilfælde bero på konkret vurdering af risikoen. Drejer det sig om indtræden i et fryseboksselskab med få medlemmer og megen gæld, kan der være grund til at sige nej. Drejer det sig derimod om et tilfælde, hvor den mindreåriges fader har været medindehaver af et navngivent interessentskab, der driver patentbureau og er yderst velkonsolideret og kaster store indtægter af sig til indehaverne, eller om et andet lukrativt navngivent interessentskab, og har faderen ved interessentskabskontrakten betinget sig, at en søn ved hans død kan indtræde i firmaet, vil et andragende fra værgen om tilladelse til, at en mindreårig søn indtræder i firmaet, kunne forventes imødekommet.

Ansvar for en typisk kautionsforpligtelse kan komme til at påhvile en umyndig som følge af, at værgen på hans vegne og med skifterettens godkendelse *har vedgået gælden efter en arvelader, som havde kautionsforpligtelser*, jfr herved skiftelovens § 14. Den er ikke for kautionsforpligtelsers vedkommende fortrængt af mdl § 48. Det sker dog ikke ofte. Men hvis det drejer sig om den s 11 f omtalte

godsejer, der efterlader sig netto 6 mill kr til en søn, vil der ikke være nogen betænkeligheder ved, at værgeren får tilladelse til at vedgå gælden, selvom arveladeren fx har indgået en kautionsforpligtelse på $\frac{1}{2}$ mill kr for en forpagters forpligtelser overfor et frøfirma. Der bliver alligevel rigeligt tilbage. Hvad enten gælden vedgås eller ikke vedgås, er problemet det samme, kautionsforpligtelsens afvikling.* Og værgeren for den mindreårige godsejer må også uanset § 48 kunne pådrage den mindreårige et kautionslignende ansvar ved i banken at diskontere en veksels, som han har måttet tage som betaling for at komme af med en brugt mejetærsker. Men herom og om andre mere specielle problemer om området for § 48 henvises til Ussings artikel Området for myndighedslovens § 48 i UfR 1925 B s 174–80.

Området for § 48 må i een henseende udvides ved fortolkning. Det er ikke blot kaution og anden sikkerhedsstillelse for tredjemands gæld, men al kaution og sikkerhedsstillelse *for tredjemand*, der er forbudt. Overøvrigheden kan næppe tillade og vil heller *ikke tillade*, at værgeren på den umyndiges vegne påtager sig *kaution for en sigtets tilstedeværelse under en straffesag*. Efter DL 1–23–12 var dette ikke tilladt, og det har ikke været meningen at ændre reglen på dette punkt. Ordet »gæld« bortfortolkes. Der er ikke domstolsafgørelser eller administrative afgørelser om dette problem.

§ 6. AFTALER, SOM EN UMYNDIG GYLDIGT KAN INDGÅ PÅ EGEN HÅND

1. Arbejdsaftaler.

For mindreårige træffes arbejdsaftaler af forældremyndighedens indehaver. Er den mindreårige fyldt 18 år, eller har han indgået ægteskab, træffer han selv bestemmelse om indgåelse og ophævelse af *aftale om tjeneste eller andet personligt arbejde*, jfr mdl § 35, der er den første af undtagelserne fra reglen i § 34. Tidligere sagde man, at den mindreårige ved det 18 år blev »personlig myndig«, men myndighedsloven bruger ikke dette udtryk.

Den mindreårige, der er fyldt 18 år, kan således på egen hånd træffe aftale om ansættelse som kontorist, ekspedient, arbejdsmand, arbejder, karl, bud, husassistent, rengøringsassistent osv. Aftalen binder den mindreårige på ganske samme måde, som hvis han ved aftalens indgåelse havde været 21 år. Har en 18-årig kvinde påtaget

sig at passe en chokoladekiosk på stationen i Rødbyhavn, kan hun, hvis arbejdet keder hende, ikke uden videre rejse sin vej og tage stilling i København. Det er kontraktbrud, der forpligter til betaling af erstatning. Bestemmelsen i mdl § 44 om lempet erstatning i visse tilfælde, finder, som det fremgår af ordene, kun anvendelse, når en aftale bliver *ugyldig på grund af umyndighed*, og det gør denne arbejdsaftale ikke. Den er efter § 35, stk 1, gyldigt indgået af den umyndige. Efter den i Formueretten fulgte terminologi er en aftale *ugyldig*, når den *ikke forpligter til opfyldelse efter sit umiddelbare indhold og heller ikke forpligter til betaling af opfyldelsesinteresse* = den interesse, som medkontrahenten har i aftalens opfyldelse. – Noget andet er, at reglerne om ansattes erstatningsansvar for misligholdelse af arbejdsaftaler er så lemfældige, at den ansatte ofte løber risikoen og bryder kontrakten.

Ordene i § 35, stk 1, er så vide, at de også omfatter *aftaler om udførelse af et enkelt arbejde*. Har en sommerhusejer truffet aftale med en 18-årig om, at han skal reparere hegnet, lægge nogle fliser og male huset med materialer, som ejeren selv har købt, bliver den mindreårige, hvis han vilkårligt undlader at udføre arbejdet, forpligtet til at betale erstatning. Han må i reglen godtgøre forskellen mellem, hvad sommerhusejeren må betale en anden for at få arbejdet udført, og hvad han selv skulle have haft = opfyldelsesinteresse.

De, der formulerede § 35, malede med den store pensel. De undlod at tage stilling til visse detailspørgsmål og overlod til teori og praksis at finde løsningen ud fra friere overvejelser. Lovbestemmelser bliver let uoverskuelige, når man forsøger at give løsninger for alle tænkelige situationer. Ulemperne er, at der er visse problemer, som stadig er uafklaret. Her skal nævnes problemet, om den mindreårige i en arbejdsaftale kan gå med til en *konventionalbod* og en *konkurrenceklausul*, om den mindreårige kan optræde som *fuldmægtig* ved afslutning af aftaler, og om den mindreårige kan forpligte sig ifølge en *aftale om depositum regulare* og ifølge en *aftale om lån til brug*.

Den mindreårige kan ikke på egen hånd gå med til, at der i arbejdsaftalen optages en bestemmelse om *konventionalbod*. Konventionalbod er en godtgørelse, der skal erlægges for det tilfælde, at debitor ikke opfylder sine forpligtelser, ved siden af erstatning eller i stedet for erstatning. Har en 20-årig saxofonist i en aftale med en restauratør forpligtet sig til ud over erstatning at betale en konventionalbod på 1.000 kr, såfremt han ikke tiltræder engagementet,

slipper han i misligholdelsestilfælde for at betale boden, men ikke for at betale erstatning. Der foreligger ikke en konventionalbuds-aftale, såfremt en ekspedient eller en kontorist, der har en kasse under sig, ved ansættelsen går ind på, at arbejdsgiveren i hans tilgodehavende løn kan trække det fra, som mangler i kassen. En aftale af dette indhold er gyldig, jfr UfR 1959 s 597.

Den mindreårige kan vistnok heller ikke på egen hånd gå med til, at der i arbejdsaftalen optages en *konkurrenceklausul* gående ud på, at han i en vis tid efter ansættelsens ophør ikke må tage stilling hos en anden arbejdsgiver i nærheden eller selv åbne forretning i nærheden, jfr landretsdommen i UfR 1944 s 614 om en 19-årig damefrisør, der var gået ind på en sædvanlig konkurrenceklausul, og UfR 1960 s 417. Men såfremt *værgen har tiltrådt* en arbejdsaftale, der indeholder en sådan klausul, er den bindende for den mindreårige, idet overøvrighedens godkendelse ikke kan anses for fornøden, så længe det kun drejer sig om en af de i faget sædvanlige klausuler. Kun når det drejer sig om en *lærlingekontrakt*, kan der ikke gyldigt optages en konkurrenceklausul i aftalen, *altså end ikke med værgens godkendelse* eller med værgens + overøvrighedens godkendelse, jfr § 4, stk 4, i lov nr 261 af 2 okt 1956 om lærlingeforhold.

Der er ikke ved mdl § 35, stk 1, taget direkte stilling til, om den mindreårige kan påtage sig at *optræde som fuldmægtig* for en anden ved afslutningen af aftaler. En fuldmægtig afslutter aftaler på en andens vegne og i hans navn, og det er således fuldmagtsgiveren, der bliver umiddelbart berettiget og forpligtet ved aftalen. Spørgsmålet er heller ikke afgjort ved aftalelovens bestemmelser om fuldmagt. Der må sondres mellem stillingsfuldmagt og anden fuldmagt.

Stillingsfuldmagt er den fuldmagt, der følger af, at en person efter aftale »indtager en stilling, som efter lov eller sædvane medfører beføjelse for ham til *indenfor visse grænser* at handle på den andens vegne«, jfr aftalelovens § 10, stk 2. Stillingsfuldmagt er ikke betinget af, at den ansatte har en bestemt alder. Også den 15-årige lærling er legitimeret til at sælge varerne i forretningen. Sælger han 6 flasker vin for 90 kr, skønt han efter den af forretningsindehaveren trufne bestemmelse skulle tage 108 kr, kan indehaveren ikke sende kunden en regning på differencen under henvisning til, at lærlingen har solgt billigere, end han måtte. Stillingsfuldmagtens omfang er på den anden side ret begrænset. Den ansatte kan ikke give sig til at sælge købmandens ejendom eller på hans vegne optage lån i banken.

Med hensyn til afslutning af aftale ifølge skriftlig fuldmagt og anden

fuldmagt har der i dansk teori været en tilbøjelighed til at antage, at det er tilstrækkeligt, at fuldmægtigen er 18 år, omend undertiden under tvivl. Det vil sige, at aftalen om afslutning af retshandel som fuldmægtig henføres under ordene »andet personligt arbejde« i mdl § 35, stk 1. Spørgsmålet, om der skal kræves 18 år eller 21 år, er ret ligegyldigt, så længe det kun drejer sig om mindre betydningsfulde aftaler. Her bliver der i praksis ofte gjort brug af fuldmægtige mellem 18 og 21 år. Drejer det sig derimod om afslutning af aftale om en stor forretning fx et håndværkerkonsortiums salg af en fast ejendom, en skibsleders kontrakt med et værft om et skib, hvor der ofte er sat frist for underskrift på slutseddel eller kontrakt, er der næppe mange, der tør løbe risikoen ved at sende en mindreårig hen for som fuldmægtig at afslutte aftalen, end sige en umyndiggjort. Man bliver derfor ikke let stillet overfor problemet, om den mindreårige gyldigt kan påtage sig en forpligtelse til at afslutte en sådan aftale på en andens vegne.

Det vil være ret betænkeligt, om den mindreårige, der er fyldt 18 år, gyldigt kan påtage sig at afslutte en sådan aftale, *idet der herved kan påføres ham et stort og uoverskueligt erstatningsansvar*. Gode grunde taler for at holde *mandatsaftalen* udenfor mdl § 35, stk 1, og at kræve myndighed som betingelse for, at en person gyldigt kan påtage sig at afslutte aftaler som fuldmægtig for en anden, bortset fra, hvad der er en følge af stillingsfuldmagt.

Domstolene har ikke været stillet overfor de erstatningssager mod fuldmægtige under 21 år, som ville fremtvinge dyberegående overvejelser. I teorien er det gjort gældende, at den mindreårige i hvert fald ikke kan ifalde det i aftalelovens § 25 omhandlede erstatningsansvar i tilfælde af, at der ikke foreligger fornøden fuldmagt, men den beskyttelse, der herved gives den mindreårige, er næppe særlig betydningsfuld. Da tredjemand må kunne forlange, at der sendes en fuldmægtig, som har det sædvanlige ansvar, må han gyldigt kunne afvise en fuldmægtig, der ikke er fyldt 21 år.*

Entreprisekontrakter falder udenfor § 35, stk 1. Har en 20-årig murer påtaget sig at mure et hus og som hovedentreprenør stå for tømrer-, snedker-, elektriker-, gas- og vandmester- og malerarbejdet, er kontrakten ugyldig, selvom han ved hjælp af selverhvervede midler skulle være i stand til personlig at gennemføre murerarbejdet.

Depositum regulare eller *forvaring* ∅: aftalen om opbevaring af en andens ting med forpligtelse til at tilbagegive den samme ting, falder også udenfor § 35, stk 1. Denne kontraktstype spænder meget vidt, idet den på den ene side omfatter forpagteren af Det kgl Teaters garderobes og den, der har et opbevaringsmagasin for møbler, og på den anden side den, der påtager sig at opbevare en vens potteplanter under dennes sommerferie.

De forpligtelser, som påhviler depositaren overfor deponenten, går bl a ud på, at han skal gemme det deponerede »som sit eget gods«, jfr DL 5-8-14. Dette har man længe forstået således, at depositaren skal opbevare det deponerede som en bonus paterfamilias, og at han ikke ifalder ansvar, hvis han er meget samvittighedsfuld med hensyn til opbevaringen af sine egne ting, såfremt han ikke er gået akkurat lige så omhyggeligt til værks med hensyn til opbevaringen af andres ting. Da denne forpligtelse ikke er særlig tyngende, har nogle ment, at det til indgåelsen af en aftale om depositum regulare må være tilstrækkeligt, at depositaren er fyldt 18 år. I princippet må man herefter acceptere, at den mindreårige over 18 år kan være forpagter af garderoben i et teater, på en jernbane osv, af en parkeringsplads ved Dyrehavsbakken, traverbanen, cyklebanen osv, men da sådanne aftaler, selvom den mindreårige har forudbetalt forpagtningsafgiften af sine selverhvervede midler, som regel ikke eller dog vanskeligt kan opfyldes uden antagelse af medhjælp, bevæger man sig herved langt udenfor området for § 35, stk 1. Domstolene har ikke været stillet overfor dette problem. Det er blevet gjort gældende, at en 20-årig depositar, der har modtaget en vens planter i forvaring, medens vennen er rejst på ferie, i kraft af § 35, stk 1, ifalder erstatningsansvar, hvis planterne går ud på grund af manglende vanding, men heller ikke dette problem har været forelagt domstolene.

Lån til brug, romerrettens *commodatum*, er en kontraktstype, der minder om gave derved, at brugen er indrømmet uden modydelse. Skal der betales vederlag, foreligger der leje. Det væsentlige for denne kontraktstype, der er så enkel, at man vel må sætte et spørgsmålstejn ved, om det var en god idé, man fik, da man i romerretten kom ind på at opfatte dette som en kontraktstype, er låntagerens ubetingede forpligtelse til at betale erstatning, såfremt det lånte ikke kan leveres tilbage, jfr DL 5-8-1: »Lån må ej fortabis, men skal lydisløst hjemkomme og lige så godt, som mand det annammede . . .«. Bestemmelsen fortolkes således, at låntageren er forpligtet til at betale erstatning, *selvom tingen er gået hædeligt til grunde*. Det lånte, ikke-kaskoforsikrede automobil blev stjålet og aldrig senere fundet, den fra biblioteket lånte bog brændte sammen med indboet, da lynet slog ned i huset osv.

Der er *enighed om, at dette ansvar for hædelig skade ikke kan påhvile en umyndig*. Jfr herved landsretsdommen i UfR 1933 s 792 om den mindreårige bilist, som fik lov til at køre en tur med gæstens vogn. Turen gik op ad Strandvejen og endte på en stejleplads med den følge, at vognen blev ødelagt. Den mindreårige slap for erstat-

ningsansvaret, idet landsretten ved en velvillig subsumtion statuerede hændelig skade som følge af et ildebefindende. Men når det antages, at ansvaret for hændelig skade ikke kan påhvile en umyndig, er det ikke let at se, hvad der opnås ved forsøg på i strid med ordene i mdl § 35, stk 1, at trække tilfælde af lån til brug ind under denne lovbestemmelse. Det er nemlig muligt at begrunde den umyndiges erstatningsansvar for den skade, som han forsætligt eller uagtsomt tilføjer det udlånte, ud fra almindelige regler om erstatningsansvaret for skadegørende handlinger udenfor kontraktsforhold. Holder man lån til brug udenfor mdl § 35, stk 1, er det ligetil, at den umyndige ikke kan drages til ansvar efter DL 5-8-1. Men hvordan man så end vender og drejer paragrafferne, er *det væsentlige, at den, der låner en ting ud til en umyndig, ikke kan forlange erstatning for den skade, som tingen hændeligt lider.*

§ 35, stk 2, giver den 15-18 årige, der een gang med tilladelse af forældremyndighedens indehaver på egen hånd har påtaget sig tjeneste eller andet personligt arbejde, hvorved han er sat i stand til at sørge for sit underhold, ret til selv at ophæve aftalen og påtage sig andet arbejde af lignende art. Reglen har størst betydning for *tjenestekarle på landet*. Det er nærliggende, at forældre, når de fra begyndelsen har vist liden interesse for, på hvilken gård sønnen skal tjene, ikke senere skal spørges. Sønnen kan dog ikke tage plads som slagteriarbejder, uden at forældrene samtykker deri.*

Efter § 36 har forældremyndighedens indehaver adgang til, når hensynet til den mindreåriges velfærd kræver det, at ophæve en aftale, som den mindreårige har truffet på egen hånd før sit fyldte 18 år. Ophævelsen skal dog så vidt muligt ske med rimeligt varsel, og hvor billighed taler derfor, kan der tillægges den anden part en passende erstatning, fx for annonceudgifter.

Umyndiggjorte har efter mdl § 38 som hovedregel samme adgang som mindreårige over 18 år til at indgå arbejdsaftaler. Da de fleste umyndiggjorte er umyndiggjort på grund af sindssygdom eller åndssvaghed, vil arbejdsaftalen dog, hvis den pågældende ved aftalens indgåelse manglede evnen til at handle fornuftmæssigt, være ugyldig på grund af reglen i mdl § 65, jfr s 73. Det er s 24 omtalt, at der i forbindelse med sagen om umyndiggørelse eller under en senere sag kan være truffet bestemmelse af retten om, at arbejdsaftaler alene kan indgås og ophæves af værgen.

2. Selverhvervsreglen.

Efter mdl § 39 råder en mindreårig selv over, hvad han har erhvervet ved egen virksomhed *efter sit fyldte 15 år*. Det er en lavere aldersgrænse end fastsat i § 35, stk 1, men den svarer til undtagelsesbestemmelsen i § 35, stk 2. Rådigheden omfatter også indtægterne af det erhvervede og det, der træder i stedet for det erhvervede og for indtægterne deraf. *Rådigheden medfører ikke adgang til at påtage sig gældsforpligtelser.*

I kraft af rådigheden over selverhvervet kan den mindreårige købe de indbogenstande og det tøj, som han har brug for, og han kan også købe sig en motorcykle eller et automobil. Men der må betales kontant. Har den mindreårige ikke tilstrækkelige indtægter eller opsavede indtægter, hvoraf han kan betale tøjet eller motorcyklen, kan han ikke klare sagen ved at love, at han vil betale resten af sit fremtidige selverhverv. Den forpligtelse, som han herved går ind på, er ikke gyldigt påtaget. Om den skrædder eller motorcykleforhandler, der har ladet sig nøje med den mindreåriges løfte om, at han vil betale restbeløbet af sit fremtidige selverhverv, overhovedet kan kræve mere, end der er betalt, beror på reglen i mdl § 44. Den angår de tilfælde, hvor en aftale bliver ugyldig på grund af umyndighed.

Det er en virkning af den mindreårige indrømmede rådighed over selverhvervet, at han på egen hånd kan *sælge* aktiver, som han har købt for sin arbejdsfortjeneste, eller *bortgive* dem. Han kan også af selverhvervede midler yde lån til en ven, og kan vennen ikke betale lånet tilbage, kan han *eftergive* ham beløbet, og han kan træffe aftale med sin arbejdsgiver om en dekort i den fortjente løn. Når den mindreårige på egen hånd sælger en for selverhverv købt løseregenstand, kan der opstå det spørgsmål, *om køberen, såfremt aftalen misligholdes, har de sædvanlige i købeloven omhandlede beføjelser overfor den mindreårige sælger.*

Den mindreårige har fx købt et brugt fjernsynsapparat. Da han opdager, at det ikke er så godt, som han ventede, sælger han det billigt til en god ven for 300 kr og køber sig et nyt og bedre apparat. Nogen tid derefter bliver det under en straffesag klarlagt, at det brugte apparat er stjålet fra et sommerhus, og køberen må udlevere apparatet til sommerhusejeren som følge af vindikationsreglen i DL 6-17-5. Køberen forlanger da af den mindreårige en erstatning på 500 kr svarende til, hvad apparatet må antages at være værd. Der

foreligger den form for misligholdelse, som kaldes *vanhjemmel* = adkomstmangel. Reglen om løspresælgerens erstatningsansvar for vanhjemmel findes i købelovens § 59. Efter denne bestemmelse ville sælgeren være forpligtet til at betale erstatning, såfremt han havde været myndig. Spørgsmålet er nu, om det er en konsekvens af mdl § 39 om, at den mindreårige »råder« på egen hånd over det, som han har købt for sin arbejdsfortjeneste, at også den mindreårige sælger ifalder det ved købelovens § 59 hjemlede erstatningsansvar for vanhjemmel.

Det må man vistnok antage. Hvis værgen, skønt hans medvirkning ved salget ikke var påkrævet, alligevel for en sikkerheds skyld havde medunderskrevet en kontrakt om salget til vennen, ville ansvaret for vanhjemmel have påhvilet den mindreårige på samme måde, som det ville have påhvilet ham, hvis det var en *løspøregenstand under værgens rådighed*, som værgen på den mindreåriges vegne havde solgt. Der synes ikke at være tilstrækkelig grund til at se anderledes på sagen, når det er en løspøregenstand under den mindreåriges egen rådighed, som den mindreårige selv har solgt. Og det er navnlig ikke til at se, hvor man skal finde en støtte i myndighedsloven for at lade den mindreårige slippe lettere om ved vanhjemmelsansvaret i dette tilfælde. *Der står intetsteds skrevet, at der ikke kan pådrages en mindreårig et ansvar, der går udover culpasympunktet.* Mdl § 39 hjemler kun mulighed for at fravige de almindelige regler, hvis den mindreårige ved salget har påtaget sig en »gældsforpligtelse«. *Udgangspunktet* er, at den mindreårige ved salg af genstande, der er anskaffet for selverhverv, *behandles som en anden sælger*, når talen er om vanhjemmel og mangler og i og for sig også ved forsinkelse. Her synes dog forbuddet mod påtagelse af gældsforpligtelser at måtte føre til, at den mindreårige ikke kan være genussælger, men det er et problem, der meget vanskeligt kan komme til at foreligge for en mindreårig med hensyn til § 39.

Spørgsmålet synes ikke at have givet anledning til vanskeligheder i praksis, for der er så vidt ses ikke trykte domsafgørelser herom, skønt det har kunnet opstå gennem mere end halvandet hundrede år. Grundsætningen om, at mindreårige på egen hånd råder over deres selverhverv, er nemlig *fastslået af Højesteret allerede i begyndelsen af det 19 årh.* I ældre teori har man ikke skænket problemet synderlig opmærksomhed. I nyere teori er det herskende lære, at den mindreårige har det samme ansvar for mangler og vanhjemmel som

den myndige sælger, og det er vistnok også det resultat, som reglen i mdl § 39 naturligt fører til.*

Den mindreårige kan ikke i medfør af selverhvervsreglen gyldigt indgå en sædvanlig kontrakt om *leje af lejlighed*. Herved påtager han sig en vedvarende forpligtelse til at betale leje, og kontrakten skal derfor for at være gyldig tiltrædes af værgen. Drejer det sig derimod om *leje af et sommerhus* for 14 dage mod forudbetaling af lejen ved midler fra selverhvervet eller om *leje af et enkeltværelse* mod forudbetaling af lejen for en måned, går den forpligtelse, som efter forholdets natur påhviler den mindreårige til at omgås forsvarligt med det lejede, og som han måske bekræfter ved kontrakten, ikke videre, end at kontrakten kan anses for gyldig.

Lejer den mindreårige mod forudbetaling af lejen en *cykle*, går den pådragne forpligtelse noget videre. Hvis cyklen bryder sammen under turen, så den mindreårige ikke kan køre tilbage, må han afholde udgifterne ved tilbagesendelse. Men denne formueopofrelse er så uvæsentlig, at man næppe af den grund bør anse kontrakten for ugyldig. Lejer den mindreårige derimod mod forudbetaling af lejen af en ven eller bekendt et *automobil* til brug for en tur til Spanien eller en *motorbåd* til brug for en tur København-Thyborøn retur, er den forpligtelse, som efter forholdets natur påhviler ham, og som han måske har bekræftet ved kontrakten, til at holde vognen eller motorbåden i orden på turen med hensyn til olie, pakninger, smøring osv og til at bringe den tilbage til udgangspunktet, så ubestemmelig og så vidtrækkende, at det er betænkeligt at antage, at han i kraft af selverhvervsreglen gyldig kan indgå en sådan kontrakt, jfr herved sætningen i § 39 om, at rådigheden over selverhverv ikke medfører adgang til påtagelse af »gældsforpligtelser«. Omfanget af de forpligtelser, som i et sådant tilfælde påhviler den mindreårige, må bedømmes uafhængigt af den indgåede kontrakt, hvilket ikke betyder, at den umyndige er fri for enhver forpligtelse, men kun, at hans ansvar bedømmes lempeligere. Den, der lejer et automobil ud til en mindreårig til brug for en tur til Gibraltar og tilbage, og som ved, at den mindreårige ikke har mange penge, kan jo ikke sige sig fri for et medansvar, hvis motoren brænder sammen på vejen gennem Pyrenæerne. Det, der ville være det farligste for den mindreårige, *leje af automobil i et udlejningsfirma*, er han helt afskåret fra, ikke som følge af reglerne i myndighedsloven, men som følge af de bestemmelser om udlejning af automobiler uden fører, som Justitsministeriet

har udfærdiget i medfør af færdselsloven. Det er nemlig slet ikke tilladt firmaerne at udleje et automobil uden fører til en mindreårig.

Så vidt ses har disse spørgsmål om mindreåriges ansvar ved leje ikke hidtil givet anledning til domstolsafgørelser.

Selverhvervsreglen kan føre til, at en aftale, som er en *blanding af arbejdsaftale og formuepræstation*, og som ville være ugyldig, fordi formueopførelsen er væsentlig, bliver gyldig. Den forpligtelse, som en 20-årig arbejdsmand påtager sig ved aftale med en sommerhusejer om at nedlægge septictank, sivebrønd, ledninger og fliser på grunden, går, såfremt det er aftalt eller forudsat, at den mindreårige skal købe rørene og fliserne, videre end hjemlet ved mdl § 35, stk 1. Hvis den mindreårige ikke opfylder aftalen, kan sommerhusejeren ikke sagsøge ham til betaling af opfyldelsesinteresse, for kontrakten er ikke gyldig. Men er arbejdsmanden, som det så ofte er tilfældet, tillige betonstøber, og bruger han tiden om vinteren, når frosten går i jorden, og han er afskåret fra meget udearbejde, til at oparbejde et lager af rør, fliser mv, som han så tager af til arbejderne i sæsonen, vil aftalen forpligte den mindreårige, såfremt det er aftalt eller forudsat, at materialerne tages fra det ved hjælp af selverhvervet oparbejdede lager. Dens gyldighed støttes da på § 35, stk 1, sammenholdt med § 39. På lignende måde er en aftale, som en 20-årig malersvend indgår med en sommerhusejer om leje af huset for en måned, dels mod betaling af 800 kr, der betales forud af selverhvervede midler, dels mod at male huset med materialer leveret af ejeren, gyldig. En mindreårig kan ikke gyldigt tage plads som bud og forpligte sig til at møde med egen ladcykle. Men har han købt cyklen for sit selverhverv og møder op i pladsen, er han forpligtet til at træde i pedalerne.

I teorien har det været meget diskuteret, om det er en konsekvens af § 39, at den mindreårige kan *pantsætte* selverhvervede genstande.* Det, der efter dansk ret er det praktiske spørgsmål, er, om den mindreårige kan pantsætte selverhvervsaktiver på Assistenshuset. Ved en sådan pantsætning stiftes der ikke nogen personlig fordring mod pantsætteren. Opnås der ikke dækning ved auktionen over det pantsatte, skrives beløbet af som tabt. Ved dommen i UfR 1964 s 24 har Højesteret besvaret dette spørgsmål bekræftende.

Herefter må det vistnok antages, at den mindreårige på egen hånd kan pantsætte selverhvervede genstande, når pantsætningen ikke medfører nogen gyldig forpligtelse, og når der er tale om pantsætning til sikkerhed for en ham selv gyldigt påhvillende forpligtelse fx til at

betale erstatning for en skadegørende handling udenfor kontraktsforhold. Forbuddet i mdl § 48 må vistnok gælde også ved pantsætning af selverhvervede genstande, der således ikke gyldigt kan pantsættes for tredjemands gæld.

Mindreårige tjener sjældent så mange penge, at de tænker på at købe fast ejendom eller aktier for deres opsparede arbejdsfortjeneste, men spørgsmålet kan melde sig for en mindreårig filmsskuespillerinde eller popsangerinde. Overøvrighedens godkendelse af køb af fast ejendom er nødvendig, dels fordi ejendommen som regel er prioriteret, dels fordi det antages, at en umyndig ikke uden overøvrighedens samtykke kan erhverve fast ejendom, selvom den er ubehæftet, på grund af forpligtelsen til at betale grundskatter, jfr s 17. Den umyndige kan derimod frit købe aktier for sit selverhverv og senere sælge dem igen. Over den således erhvervede faste ejendom råder den mindreårige da selv som over andre selverhvervede aktiver, og der skal derfor i princippet ikke indhentes godkendelse fra værgeren på, at den mindreårige sælger ejendommen, ej heller godkendelse fra overøvrigheden. Men vil den mindreårige behæfte ejendommen med yderligere en prioritet i kreditforeningen for at anvende låneprovenuet til køb af endnu en ejendom, kræves der overøvrighedsgodkendelse af lånets optagelse. Kreditforeningslån kan ikke optages uden personligt ansvar for låntageren. Det er noget særligt for Assistenshuset, at det belåner effekter uden at betinge sig personligt ansvar.

Synes forældrene til en mindreårig som indehavere af forældremyndigheden, at den mindreårige har brugt eller vil bruge de selv-erhvervede midler på en ufornuftig måde, fx fordi den mindreårige sparer op til at købe en sportsvogn, kan de fratage den mindreårige rådigheden over selverhvervet. Det sker uden videre formaliteter, når den mindreårige er under 18 år (og ugift), ved, at de tager den sparekassebog, som beløbet er indsat på, i deres varetægt. Skal fratagelsen vedvare efter det 18 år, eller iværksættes den først efter det 18 år, skal forældrene indhente overøvrighedens godkendelse af, at rådigheden fratages. Først når forældrene har taget det erhvervede i deres varetægt, får fratagelsen retsvirkning overfor tredjemand. Jfr § 39, stk 2.

Umyndiggjorte har efter § 39 samme adgang som mindreårige til at råde over, hvad de har erhvervet ved egen virksomhed. Virksomheden skal ligge efter umyndiggørelsen. Bliver en kunstmaler umyndiggjort, er det værgeren, der træffer bestemmelse om salg af de male-

rier, der var malet færdig ved umyndiggørelsen. Fratagelsesreglen er den samme som ved mindreårige over 18 år.

3. *Gave til egen rådighed. Midler, der efter testamente er til egen rådighed.*

Efter § 40 finder reglen i § 39 tilsvarende anvendelse på, hvad en umyndig ved gave eller testamente har fået til egen rådighed.

Det er navnlig fødselsdagsgaver og julegaver og gaver i anledning af konfirmation, der omfattes af denne bestemmelse. Skønt det synes at være en følge af henvisningen til § 39, at rådigheden kun har hensyn til gaver, der modtages fra det fyldte 15 år, har der været enighed om at læse bestemmelsen således, at henvisningen ikke gælder med hensyn til aldersgrænsen. Også den 10-årige har fri rådighed over de 50 kr, der var i den konvolut, der lå på fødselsdagsbordet som gave fra morfader. Det følger af forholdets natur.

Midler, der ifølge testamente skal tilfalde en umyndig, omfattes som regel ikke af § 40. De midler, der testamenteres til umyndige som arv eller legat, bliver af skifteretten, executor eller selvskiftende arvinger kun udbetalt til fri rådighed, hvis det kan ses af testamentet, at de skal være til fri rådighed, fx af en formålsangivelse. »Min nevø Poul skal have et legat på 3.000 kr til den rejse til Vestirland, som han altid har fablet om.« Er arvingen tvangsarving – livsarving eller ægtefælle –, kan bestemmelsen om, at arven skal være til fri rådighed for en umyndig, kun træffes forsåvidt angår den halvdel af arven, der ikke er tvangsarv.

Fratagelsesreglen i § 39, stk 2, finder tilsvarende anvendelse i § 40-tilfældene.

4. *Næringsreglen.*

Efter § 49 kan værgen for en mindreårig over 18 år eller for en umyndiggjort med overøvrighedens samtykke give den umyndige tilladelse til på egen hånd at udøve en næring eller anden virksomhed. Der kræves derudover som regel også dispensation fra næringsloven. Der gives ikke mange tilladelser af denne art. For Københavns vedkommende drejer det sig om ca 10 tilfælde om året.

Når tilladelse er givet, kan den umyndige efter § 41 *indgå de retshandler, som falder indenfor virksomhedens område*. Har en mindreårig kvinde fået tilladelse til at åbne en damefrisørsalon, kan den pågældende på egen hånd leje lokaler, antage medhjælpere, tegne

løbende annoncelkontrakter, købe sæbe, shampoo, hennafarver, brillantine osv på kredit, købe kasseapparat, frisørstole, hårtørringsapparater mv på afbetaling eller mod underskrift på veksel til leverandøren. Den mindreårige kan derimod ikke på egen hånd sælge forretningen.

For de lovligt indgåede forpligtelser hæfter den umyndige på samme måde som en myndig. Hvis han ikke rettidigt betaler en forfalden veksel, risikerer han, at kreditor lader foretage arrest i hans aktiver. Standser han derefter sine betalinger, kan enhver af hans kreditorer erklære ham konkurs. Når det sjældent går så galt i praksis, beror det på, at overøvrigheden ikke giver tilladelsen efter § 49, medmindre den mindreårige har en vis kapital, der kan sættes i forretningen, eller har arvet forretningen.

Tilladelsen kan tilbagekaldes af værgeren med overøvrighedens samtykke. Tilbagekaldelsen får kun virkning overfor tredjemand, såfremt han kendte eller burde kende den, fx fordi forretningen er solgt og overtaget af den nye indehaver.

5. Pengereglen. *Ratihabition.*

Mdl §§ 35–36, 38–41 er de vigtigste tilfælde, hvor en umyndig på egen hånd *gyldigt* kan indgå en aftale, og *hvor der derfor ikke senere kan blive spørgsmål om anvendelse af reglerne i §§ 43–44* om virkningerne af, at en aftale er ugyldig på grund af umyndighed. Men bestemmelserne må i et vist omfang suppleres med andre regler. I Familieret s 128 er omtalt den modifikation i anvendelsen af §§ 43–44, der beror på retsvirkningslovens § 11. En anden modifikation følger af »pengereglen«.

Pengereglen er ikke lovfæstet. Den er en regel, som man har udformet ud fra overvejelser over penges natur og funktion. Pengereglen krydser også andre lovbestemmelser end mdl §§ 43–44, fx DL 6–17–5 om vindikation af stjalne koster. Har en bankrøver betalt sin husleje med en af de fra banken røvede 500 kr sedler, kan banken ikke vindicere sedlen fra værten eller fra den bank, som på værtens vegne har modtaget sedlen som betaling for husleje, selvom det gennem sedlens nummer kan dokumenteres, at det er en af sedlerne fra kuppet, der er brugt til betaling. Af hensyn til handelsomsætningen er det af største betydning, at folk trygt kan modtage penge som betaling uden at skulle undersøge nærmere, om den, der betaler med penge, nu også har lov til at give dem ud. Det stemmer derfor med

forholdets natur, at banken kun, hvis værten har været klar over, at 500 kr sedlen stammer fra bankkuppet, kan forlange den tilbagegivet. Pengereglen er den juridiske gengivelse af det gamle ord om, at penge ikke lugter. I dansk teori har man formuleret reglen ved midten af det 19 årh.

For mindreåriges vedkommende fører betragtningerne over penges funktion til, at den, der modtager penge fra en mindreårig som fuld betaling for det solgte eller for en præsteret ydelse, for det første kan beholde dem, hvis han *troede og havde grund til at tro, at betaleren var myndig*. Men selvom modtageren kunne se, at betaleren var mindreårig, kan han have haft grund til at tro, at han disponerede over midler fra sin arbejdsfortjeneste eller af anden grund *havde hjemmel til at råde over pengene*, og han kan da også beholde pengene. Købmanden behøver ikke at spekulere over, om den lille pige på 6 år, som køber 2 engelske frugtkager for en 10 kr seddel, har fået sedlen til sin fødselsdag af en tante, har taget den i husholdningskassen uden at spørge sin moder derom eller køber frugtkagerne, skønt hun fik besked om at købe 2 pakker sæbespåner. Kun såfremt købmanden ikke havde grund til at tro, at den mindreårige havde hjemmel til at bruge pengene på den måde, som han gjorde, må han, hvis det forlanges, betale pengene tilbage.

Det kommer derfor til at bero på de nærmere omstændigheder \circ : beløbets størrelse, arten af det købte, barnets udseende, påklædning osv, om penge, som en mindreårig har rådet over med urette, skal betales tilbage. Jfr herved UfR 1928 s 615, hvor et cykelfirma dømtes til at tilbagebetale 144 kr, som det havde modtaget som betaling for en cykel af en dreng på 14 år. Drengen havde uden faderens vidende hævet beløbet på sin egen sparekassebog, og i 1928 var 144 kr mange penge. Det antoges, at der, da drengen ikke var særlig udviklet af sin alder, gik med matrosdragt og havde barnlig stemme, havde været et misforhold mellem dispositionen og drengens alder. Havde drengen købt en dynamolygte, havde firmaet kunnet beholde det betalte beløb.

De betragtninger, som kan anføres om penges funktion, har *kun gyldighed, såfremt aftalen straks opfyldes fuldtud ved betaling af penge*. Nogle har forsøgt at overføre betragtningerne på umyndiges afbetalingskøb for at beskytte de handlende overfor reglen i mdl § 44, der kan virke meget hårdt, idet sælgeren, når aftalen bliver ugyldig på grund af køberens mindreårighed, i almindelighed må

tilbagebetale udbetalingen og de betalte afdrag, jfr s 60. Men det har praksis ikke accepteret. Situationen er en anden ved afbetalingskøb end ved kontantkøb.

Reglen i gældslovens § 14 er et udslag af de samme betragtninger, som har ført til pengereglen. Tager en 20-årig datter ved hjælp af en tillistet nøgle en på ihændeoveren lydende kreditforpligtelse på 10.000 kr fra sin faders skrivebord, og sælger hun den derefter til en bank, skal banken ikke aflevere forpligtelsen til faderen, medmindre der fra bankpersonalets side »ikke er udvist den agtpågivenhed, som forholdene krævede«. Ser datteren ud, som om hun er 28, eller tog hun moderens hat og frakke på for at se ældre ud, end hun er, kan man ikke bebrejde bankens personale noget. Banken skal ikke udlevere forpligtelsen til faderen, og dette gælder, hvad enten det er en faderen tilhørende forpligtelse, som datteren har stjålet, eller hun har »stjålet« sin egen forpligtelse fx en forpligtelse, som hun har modtaget som legat efter sin farmoder, der i testamentet har bestemt, at forpligtelsen skal bestyres af faderen og ikke bestyres i overensstemmelse med reglerne om bestyrelse af umyndiges midler. Jfr ordene i gældslovens § 14 om, at det ikke hindrer erhververens ret, »at overdrageren var umyndig eller manglede ret til at råde over gældsbeviset«. Men havde bankpersonalet grund til at tvivle om, at sælgeren af forpligtelsen var myndig eller havde ret til at råde over forpligtelsen, må banken udlevere forpligtelsen til faderen.

Den umyndige er også bundet ved en af ham på egen hånd indgået aftale, når værgen på forhånd har givet ham tilladelse til at indgå den, forudsat at tilladelse kan gives uden overøvrighedens godkendelse, fx tilladelse til at bestille et sæt tøj hos skrædderen. Værgen bruger da den umyndige som »fuldmægtig i egne anliggender«, og det kan han gøre selv om en umyndig ikke kan optræde som fuldmægtig for andre ved afslutning af aftaler. Det kan også ske, at den umyndige optræder som *negotiorum gestor for sig selv*, fordi værgen er forhindret i at tage stilling med det samme til afslutning af en aftale. Det er den umyndige selv, der under orkanen tilkalder redningskorpset for at redde sommerhusets tag. Den umyndige er da forpligtet på samme måde, som når naboen har tilkaldt redningskorpset, jfr s 20.

Endelig kan værgen, efter at den umyndige har afsluttet en aftale på egen hånd, have *ratihaberet* den overfor medkontraenten, og

den mangel, der forelå, kan også være afhjulpet ved, at *den umyndige selv har ratihaberet aftalen efter opnået myndighed*. Ratihabitionen behøver ikke at være udtrykkelig, men kan »ligge i situationen« = være sket »sub silentio« (stiltiende). Der stilles i praksis ikke store krav, før der antages at være sket »stiltiende« ratihabition, og denne tendens til at stille små krav, er vel udtryk for den uvilje, der trods alt er hos de fleste imod, at umyndighedsindsigelsen fremsættes. Jfr UfR 1963 s 214, hvor et ugyldigt pantebrev ansås for ratihaberet, også med hensyn til den personlige hæftelse, ved, at den mindreårige efter at være blevet myndig havde overtaget ejendommen, betalt afgifter og indrømmet sekundært pant.

§ 7. VIRKNINGERNE AF, AT EN UMYNDIG PÅ EGEN HÅND HAR TRUFFET EN AFTALE, SOM HAN IKKE HAR HAFT HJEMMEL TIL AT INDGÅ

1. *Medkontrahentens adgang til tilbagetræden.*

Mdl §§ 43–44 giver bestemmelser om betydningen af, at den umyndige på egen hånd har truffet en aftale, som han ikke har haft hjemmel til at indgå. § 43 handler om medkontrahentens adgang til at træde tilbage fra aftalen, § 44 om parternes forpligtelse til at tilbagelevere, hvad de har modtaget, eller, hvis tilbagelevering ikke kan ske, erstatte dets værdi. Bestemmelserne finder tilsvarende anvendelse ved lavværgemål, jfr § 56.

Med hensyn til medkontrahentens adgang til tilbagetræden sondres der i § 43 mellem, om medkontrahenten var klar over, at aftalen blev truffet med en umyndig, og ikke havde grund til at tro, at den umyndige havde hjemmel til at indgå aftalen, eller dette ikke var tilfældet. *Var medkontrahenten klar over*, at han kontraherede med en umyndig, og blev det aftalt, at den umyndige skulle sørge for godkendelse, kan medkontrahenten først træde tilbage efter udløbet af den tid, som blev fastsat til at indhente godkendelse, eller som med rimelighed måtte forudsættes at medgå dertil. Skrædderen, som har betinget sig omgående godkendelse fra værgen af bestillingen af tøj, kan derfor, hvis det trækker ud, annullere bestillingen. Har den mindreårige indbetalt et beløb a conto af sit selverhverv, må skrædderen betale det tilbage, idet der ikke kan blive tale om erstatning efter § 44. Bliver aftalen kun gyldig, såfremt den godkendes af overøvrigheden, fx fordi det drejer sig om køb på afbetaling af en motorcykle, som den mindreårige ikke har brug for i sit arbejde, må medkontrahenten afvente denne, forudsat at sagens behandling ikke trækker i langdrag.

Er aftalen en *aftale om personligt arbejde* fx som arbejdsmand hos en murermester, og var murermesteren ved aftalens indgåelse klar over, at den mindreårige kun er 17 år, og betinger han sig ikke, at aftalen godkendes af forældremyndighedens indehaver, kan murermesteren ikke træde tilbage fra aftalen, sålænge den mindreårige opfylder den, jfr § 43, stk 2, in fine. Når medkontrahenten ser bort fra samtykke fra forældremyndighedens indehaver, må han vente og se, om den mindreårige opfylder aftalen, og sålænge den mindreårige gør det, kan medkontrahenten ikke træde tilbage. Der foreligger et *negotium claudicans*, en haltende retshandel, hvor den ene part er bundet, den anden ikke. Denne bestemmelse finder ikke anvendelse, såfremt medkontrahenten var i god tro, jfr at den er placeret i § 43, stk 2, og ordene »heller ikke«.

Et *negotium claudicans* foreligger der formentlig også i visse andre tilfælde, hvor medkontrahenten ligeledes var klar over, at han kontraherede med en mindreårig, og hvor det blev aftalt eller dog var underforstået, at der ikke skulle indhentes godkendelse fra værgen. Når mindreårige lejer værelse, indhenter den mindreårige ofte ikke godkendelse fra værgen, og udlejeren ser ofte bort derfra. Der er også en del mindreårige, der indmelder sig på handelskursus, danskursus mv for en længere periode uden at have værgens godkendelse heraf, idet de betaler de månedlige kursusbeløb af deres selverhverv. Sålænge den mindreårige betaler som aftalt, kan medkontrahenten næppe træde tilbage. Der må i hvert fald gives den mindreårige en frist til at bringe sagen i orden, før medkontrahenten kan træde tilbage.

Vidste medkontrahenten ikke, at han kontraherede med en umyndig, eller troede han, at den umyndige havde værgens tilladelse til at indgå aftalen, kan han påberåbe sig, at han har *afsluttet aftalen ud fra urigtige forudsætninger*. Han gik ud fra, at den anden part var forpligtet til at opfylde aftalen. Efter § 43, stk 1, kan medkontrahenten derfor træde tilbage fra aftalen. Han er dog afskåret fra tilbagetrædelse, hvis aftalen forinden er »godkendt eller bindende opfyldt fra den umyndiges side«. Godkendelsen kan være en godkendelse fra værgen eller fra den nu myndige mindreårige. »Bindende opfyldt« er aftalen, hvis den mindreårige efterhånden har betalt med midler fra selverhvervet eller med andre midler, som han gyldigt råder over.

2. Tilbagelevering og erstatning.

Bliver en aftale ugyldig på grund af umyndighed, skal efter § 44, stk 1, hver af parterne tilbagelevere, hvad han har modtaget, eller, hvis tilbagelevering ikke kan ske, erstatte dets værdi. Den umyndige er dog kun pligtig at yde sådan erstatning i det omfang, hvori det modtagne er brugt til passende underhold for ham eller i øvrigt skønnes at være kommet ham til nytte. Har en umyndig ved urigtige anbringender om sin hjemmel til at træffe en aftale forledet den anden part til at slutte den, kan det efter § 44, stk 2, uanset om nogen

opfyldelse af aftalen har fundet sted, i det omfang, hvori det findes billigt, pålægges ham at erstatte det tab, som aftalen har medført. Har den umyndige ved aftalens indgåelse gjort sig skyldig i strafbart forhold, påhviler der ham erstatningspligt efter lovgivningens almindelige regler.

a) *Hovedreglen i § 44, stk 1.*

α) *Den umyndige kan tilbagelevere det modtagne.*

Har den umyndige på kredit købt varer, *der kan tilbageleveres* fx et konversationsleksikon, nogle møbler, en støvsuger, en pelskåbe, et radioapparat, en motorcykle, går reglen i § 44, stk 1, ud på, at det købte skal tilbageleveres, og det betalte tilbagebetales. Sælgeren kan ikke frafalde kravet om tilbagelevering og i stedet kræve erstatning, *og han kan, når han får tingen tilbageleveret, heller ikke kræve erstatning for almindeligt slid eller for det tab, som han lider ved, at tingen nu må sælges som brugt.*

Stillingen er den samme, hvis radioapparatet, støvsugeren, motorcyklen er købt på afbetaling med sædvanligt ejendomsforbehold for sælgeren således, at den umyndige har *betalt udbetalingen og et eller flere afdrag af sit selverhverv*. Holder den umyndige op med at betale afdrag, og har den handlende derfor gjort skridt til at få det solgte tilbage, *kan værgeren forlange, at den handlende tilbagebetaler, hvad han har modtaget*. For den handlende ville det være en fordel, om opgørelsen ved tilbagebetalingen skulle ske efter reglerne i afbetalingsloven, selvom det er en umyndig, der har været køber på egen hånd. Herved ville den handlende have mulighed for at få den væsentligste del af sine handelsomkostninger og sin handelsfortjeneste dækket, hvad han ikke har, når opgørelse skal ske efter mdl § 44, stk 1. I fagedpraksis har det imidlertid længe stået fast, at *fogeden stopper en forretning efter afbetalingsloven, såsnart det viser sig, at køberen ved kontraktens indgåelse var umyndig*, og henviser spørgsmålet om tilbagelevering og opgørelse til almindeligt søgsmål, jfr herved allerede UfR 1932 s 833. Det vil sige, at den handlende ikke får den fordel, som det ville være, om opgørelsen kunne ske efter reglerne i afbetalingsloven. Opgørelsen må ske efter den for den umyndige langt gunstigere regel i § 44, stk 1. Her kan sælgeren ikke tilbageholde det betalte til dækning af sin fortjeneste eller til dækning af tabet ved normalt slid på det solgte eller ved, at tingen nu må

sælges som brugt. Den ledende dom om dette spørgsmål, der længe ikke var helt afklaret, er landsretsdommen i UfR 1952 s 903 om den 25-årige Indian motorcykle, som en mindreårig havde fået prasket på mod en udbetaling af 400 kr og mod en ret høj købesum. Den handlende dømtes til at tilbagebetale beløbet, og han fik ikke lov til at beholde noget til dækning af omkostninger og handelsfortjeneste. Jfr også UfR 1958 s 133.

Sælgeren kan dog undgå tilbagebetaling af udbetaling og afdrag, hvis han erklærer, at han frafalder sin ret til at få det solgte tilbage. Det kan han være interesseret i at gøre i visse tilfælde.*

β) Den umyndige kan ikke tilbagelevere det modtagne.

Kan den umyndige *ikke tilbagelevere det købte, fordi det er varer, der er forbrugt*, eller fordi den umyndige har *modtaget en arbejdsydelse eller en anden ydelse, som efter sin natur ikke kan tilbagegives*, skal han kun betale erstatning, såfremt det modtagne er brugt til passende underhold eller kommet ham til nytte. Har den umyndige købt vin, spiritus og cigarer i den store stil til eget forbrug, slipper han helt for at betale erstatning. Købmanden må afskrive sit tilgodehavende som tabt, jfr herved princippet i dommen i UfR 1932 s 283 H. Efter nogles opfattelse er det umoralsk, om en umyndig således kan drikke købmandens vin og spiritus og ryge hans cigarer uden at skulle betale noget derfor, men man må vel vende sagen om og sige, at det er umoralsk, om en købmand skal have lov til uden risiko at levere sådanne varer til en umyndig på kredit. Den umyndige slipper også for at betale erstatning, såfremt han uden forudbetaling har taget et kursus i stepdans.

Formålet med denne »nytteregel« er at spærre for kredit for umyndige med hensyn til et forbrug, der kan være farligt, når det er forbrug på kredit. Er den umyndige mindreårig, kan medkontrahenten som regel tage sig i agt, idet han af udseende, påklædning mv kan slutte, at den pågældende er mindreårig. Situationen er ubehageligere, når det er en umyndiggjort eller lavværget, der foretager luksusindkøb på kredit, og medkontrahenten ikke er klar over, at han kontraherer med en umyndiggjort eller med en person under lavværgeomål. Dekretet er vel kundgjort i Statstidende, men handlende læser ikke Statstidende. Men den handlende vil dog i reglen, hvis han tager en kreditoplysning, før han giver kredit, få oplyst, at den pågældende er umyndiggjort eller lavværget.

Har den umyndiggjorte på kredit købt brød, almindelige købmandsvarer, kød, grøntsager, brændsel eller ladet foretage nødvendig reparation af lejlighed, møbler, cykel eller taget nyttig undervisning på handelsskole, husholdningsskole, sprogskole, studenterkursus eller lejet værelse, skal han derimod betale erstatning efter nyttesynspunktet, *dog aldrig mere end det tab, som aftalen har medført = negativ kontraktsinteresse*. Den handlende må i princippet ikke tjene noget på en ugyldig handel med en umyndig. Dette er vel kun sagt udtrykkeligt i § 44, stk 2. Men man slutter, at det *så meget mere* må gælde også i § 44, stk 1-tilfældene, en *a fortiori slutning*. Der er jo ikke grund til at behandle den umyndige strengere i § 44, stk 1-tilfældene end i § 44, stk 2-tilfældene, hvor den umyndige har ført medkontrahenten bag lyset.

Som eksempler på, at der er tilkendt erstatning efter § 44, stk 1, kan nævnes UfR 1928 s 842, hvor en lavværged kvinde, der havde købt tøj på kredit til en søn, blev dømt til at erstatte den handlende et beløb svarende til *indkøbsprisen* for tøjjet og samtidig i en anden sag – jfr noten til dommen – dømt til at erstatte en anden handlende et beløb svarende til *indkøbsprisen* for nogle på kredit købte almindelige forbrugsvarer. Samme lavværgede kvinde havde i en kjoleforretning på Strøget i København købt en del dyre kjoler og en skindkåbe. Lavværgeren modsatte sig betaling, fordi der efter hans mening var tale om et ufornuftigt tøjforbrug. Den lavværgede blev dømt til at betale erstatning, men retten *nedsatte skønsmæssigt beløbet*, så den handlende ikke fik erstatning svarende til indkøbsprisen, jfr UfR 1930 s 754. Dommen tilskyndede en anden af den lavværgedes medkontrahenter, der var i en endnu vanskeligere stilling, fordi der var tale om kredit for leverede vine og spirituosa, til at anlægge sag om erstatning. Lavværgeren havde nægtet at betale regningen. Da indkøbet var foretaget i anledning af konfirmation, og der ikke var et urimeligt forhold mellem familiens økonomiske forhold og indkøbets størrelse, blev der tilkendt vinhandleren en erstatning svarende til de leverede varers *indkøbspris*, jfr UfR 1931 s 689.

Af disse domme fremgår det, at medkontrahenten i § 44, stk 1-tilfældene ikke får tilkendt mere end erstatning for det tab, som han har lidt, og således navnlig *ikke får dækning for handelsfortjeneste og andel i generalomkostninger*. I visse tilfælde kan tabet måske sættes til samme beløb som opfyldelsesinteressen, fx når det drejer sig om en skrædder, der er så stærkt optaget, at han har sagt nej til en anden ordre, fordi han fik bestillingen fra den umyndige. Der er dog ikke danske domme herom.

Har den umyndige på egen hånd *solgt eller pantsat løsøregen-*

stande, som han ikke har ret til at råde over på egen hånd fx arvede møbler eller smykker, som værgen har overladt ham til brug og forbrugt salgssummen, eller optaget lån, fører § 44, stk 1, til, at køberen, panthaveren eller långiveren kun får erstatning, forsåvidt og i det omfang salgssummen eller lånet er brugt til noget fornuftigt. Er pengene brugt til udgifter på restaurationer eller spillet op på traverbanelen, får køberen, panthaveren eller långiveren ikke erstatning, jfr UfR 1932 s 283 H om pantsætning af smykker. Den umyndige kan efter mdl § 34 ikke på egen hånd råde over sin formue, og man drager heraf den slutning, at værgen kan tilbagefordre løvsøregenstande, som han har overladt den umyndige til brug, fra den, der har købt dem af den umyndige. Er medkontrahenten ude af stand til at tilbagelevere det købte, skal han efter § 44, stk 1, *tilsvare værdien*, og dette gælder, *selvom det købte er gået hændeligt til grunde*. Værgen kan endog efter den almindelige mening vindicere solgte almindelige løvsøregenstande fra en senere godtroende omsætnings erhverver. Det er strenge regler, og de går måske noget videre, end formålet kræver. Når værgen overlader den umyndige brugen af egne indbo-genstande eller smykker, og den umyndige misbruger den viste tillid, er det ubehageligt, at tillidsbruddets følger kan ramme medkontrahentens medkontrahent.

γ) Særlig om de tilfælde, hvor den umyndige har lejet en ting eller modtaget den som lån til brug eller som depositum.

Også når den umyndige har lejet en ting i henhold til en ugyldig lejeaftale eller modtaget en ting som lån eller som depositum regulære, kan tingens ejer kræve erstatning efter § 44, stk 1. I teorien har det dog stedse været antaget, at tingens ejer, hvis den umyndige *uretmæssigt har forbrugt, tilintetgjort eller forringet det modtagne*, og betingelserne for erstatning efter reglerne om erstatningsansvar for skadegørende handlinger udenfor kontraktsforhold er opfyldt, *i stedet* kan kræve erstatning efter disse. Herved stilles tingens ejer gunstigere end efter § 44, stk 1, idet ansvaret ikke er betinget af »nyttens«. Måske kan tingens ejer også ved afbetalingskøb under ejendomsforbehold kræve erstatning ud fra dette synspunkt fx for den skade, som den umyndige forsætligt eller uagtsomt har tilføjet tingen. Men betragtningen fører ikke til, at den umyndige skal betale erstatning for slid og for tab, som lides som følge af, at tingen nu kun kan sælges som brugt.

Den mindreårige, som har lejet noget porcellæn til brug for et selskab, slipper derfor ikke for erstatningsansvar, såfremt porcelænet bliver ødelagt ved, at den mindreårige under selskabet i animeret stemning lader alt porcelænet gå ud af vinduet og ned på fliserne. Her vil nyttesynspunktet føre til, at han ikke skal betale erstatning, almindelige regler om erstatningsansvar udenfor kontraktsforhold til, at han skal erstatte porcelænets værdi. Det vil føre til ubillige resultater, om man her skulle træffe afgørelsen efter reglen i § 44, stk 1, og der har derfor i teorien været enighed om, at ejeren i et sådant tilfælde må kunne vælge at kræve erstatning efter den almindelige erstatningsregel. Der er dog ikke enighed om begrundelsen.* Der er ingen domspraksis om spørgsmålet.

b) *Urigtige anbringender om hjemmelen og strafbart forhold.*

Har den umyndige ved *urigtige anbringender om sin hjemmel* til at træffe en aftale *forledet* den anden part til at slutte denne fx ved salg af et arvet maleri at oplyse, at det er købt for selverhvervede midler, eller ved køb af en knallert at fortælle, at han har værgens tilladelse til købet, *kan* det, uanset om nogen opfyldelse af aftalen har fundet sted, i det omfang, hvori det findes billigt, pålægges ham at erstatte det tab, som aftalen har medført, § 44, stk 2, punktum 1. Den handlende kan således heller ikke i dette tilfælde kræve at få sin handelsfortjeneste hjem, men kan højst få tilkendt negativ kontraktsinteresse. Når tabet skal udmåles, er det muligt, at domstolene her vil gå noget op over indkøbsprisen og således fx tage et vist hensyn til andel i handelsomkostninger. Der findes ikke trykte afgørelser om problemet.

Reglen vedrører kun den form for svig, der består i, at den umyndige ved kontraktens afslutning har ført medkontrahenten bag lyset med henvisning til sin hjemmel til at træffe aftaler. Har han påført medkontrahenten tab fx ved at udgive sig for en anden, end han er, afgøres erstatningsspørgsmålet efter de almindelige regler.

Har den umyndige ved aftalens indgåelse *gjort sig skyldig i strafbart* forhold fx forfalsket den foreviste dåbsattest eller skrevet værgens navn efter på købekontrakten, påhviler der ham efter § 44, stk 2, punktum 2, »erstatningspligt efter lovgivningens almindelige regler«. Han *skal* i så fald erstatte det tab, som aftalen har medført = negativ kontraktsinteresse.

§ 8. LAVVÆRGEMÅL

Hvis det af hensyn til en persons *uerfarenhed i økonomiske anliggender* eller på grund af *mangler ved hans legemlige eller sjælelige tilstand* er påkrævet, kan han *efter egen begæring* sættes under lavværgemål. Den, der er sat under lavværgemål, kan *kun i forbindelse med sin lavværge råde over sin formue og forpligte sig ved retshandler*, dog træffer han selv bestemmelse om indgåelse og ophævelse af aftale om tjeneste eller andet personligt arbejde, mdl §§ 54–55. De fleste af de ca 100 personer, der årligt sættes under lavværgemål, er enker, der efter mandens død skal overtage ansvaret for driften af en forretning eller for administrationen af en betydelig formue, og som ønsker bistand hertil fra en mere kyndig. Det kan også for en sådan enke være praktisk med en lavværge, der kan sige nej til anmodninger fra børn, andre slægtninge og bekendte om lån af penge. Undertiden har manden i sit testamente tilrådt sin eventuelle enke at lade sig sætte under lavværgemål.

Den lavværgedes formue er således undergivet *samadministration* af lavværgen og den lavværgede, og denne samadministration omfatter ikke blot fast ejendom, forretning og lign, men også kredit- og hypotekforeningsobligationer, aktier, pantebreve og kontante midler. Da der skal være to til at træffe beslutninger, og således er en *gensidig kontrol*, har man *fritaget denne administration for tilsyn fra myndighedernes side og for overholdelse af de særlige regler, der gælder om anbringelsen af umyndiges midler*. Hvis lavværgen og den lavværgede er enige derom, kan de således på egen hånd købe en fast ejendom til den lavværgede eller sælge eller pantsætte en den lavværgede tilhørende fast ejendom. Der skal ikke indhentes samtykke hertil fra overøvrigheden, og der skal ikke senere aflægges regnskab herfor overfor skifteretten. De kan også, når de er enige derom, indgå en den lavværgede forpligtende kaution.

Har den lavværgede *på egen hånd* indgået en aftale, som han ikke har haft hjemmel til at træffe, finder reglerne i mdl §§ 43–44 tilsvarende anvendelse, forudsat at den påbudte tinglysning om lavværgemålet har fundet sted. De vigtigste af dommene om virkningerne af, at en lavværget på egen hånd har truffet en aftale, som han ikke har haft hjemmel til at indgå, er omtalt i afsnittet om §§ 43–44.

Myndighedslovens regler om lavværgemål afløste bl a regler, der fandtes i DL om lavværgemål for enker. Da »fuldmyndighedsalderen« ved

myndighedsloven blev sat ned fra 25 til 21 år, kom man under overvejelserne om nyordningen ind på, at der måske var nogle unge, der tvivlede på egne evner i økonomiske forhold og selv ønskede at være under beskyttelse til det 25 år eller måske endnu længere. Af hensyn til dem blev det i § 54, stk 2, bestemt, at lavværgemål – der kan anordnes fra det 21 år – kan tidsbegrænses. Det var en fejlvurdering. Tidsbegrænset lavværgemål forekommer næppe i praksis. Det er enker og ikke unge mennesker, der begærer sig sat under lavværgemål, og også for enkers vedkommende har lavværgemålet længe været på retur. Lavværgemål etableres desuden af og til for en af mdl § 2, nr 4, omfattet person i stedet for umyndiggørelse.

Det er en konsekvens af sambestyrelsesprincippet, at værdipapirer må deponeres i boks eller indlægges på receptisse på en sådan måde, at de er under lavværgens kontrol, og at kontante midler, når der er tale om større beløb, må indsættes på bank- eller sparekassekonto på en sådan måde, at der kun kan hæves med lavværgens samtykke. Men da lavværgen og den lavværgede faktisk ikke er de *siamesiske tvillinger*, som sambestyrelsesprincippet forudsætter, om sambestyrelse skal føres til bunds, må i praksis en del ordnes ved, at lavværgen giver den lavværgede særlig fuldmagt til at optræde i visse anliggender eller omvendt. Der bliver utvivlsomt i praksis også givet videregående fuldmagter fra den lavværgede til lavværgen, men de fritager ikke lavværgen for det ansvar, som han har efter mdl § 53, der finder tilsvarende anvendelse ved lavværgemål, jfr herved s 40 om Holmblad sagen i UfR 1933 s 628 H. Spørgsmålet om erstatningsansvar bliver lettere aktuelt ved lavværgemål end ved værgemål for umyndige på grund af, at lavværgen og den lavværgede råder over værdipapirerne.

Lavværgemål giver vistnok lettere end værgemål for umyndige anledning til uenighed mellem værge og værget. Kan parterne ikke enes, er der som regel ikke andet for lavværgen at gøre end at bede sig fritaget for hvervet. Cfr UfR 1941 s 66 H, hvor lavværgen forsøgte at få den lavværgede umyndiggjort. UfR 1931 s 689 H er et andet eksempel på vedvarende uenighed mellem lavværge og lavværget, der afspejlede sig i en række processer. Dommen fastslår, *at lavværgen ikke på egen hånd kan anke en dom*, hvorved den lavværgede er blevet dømt til at betale et beløb. Det drejede sig om en stor regning for vin og spiritus, som lavværgen ikke ville have betalt, idet det efter omstændighederne skønnedes nødvendigt at spærre for den lavværgedes kredit. Den lavværgede havde ikke noget imod, at regningen blev betalt. Når lavværge og lavværget ikke kan enes, bør lavværgen trække sig tilbage, men han vil undertiden føle sig som repræsentant for den afdøde ægtefælle og forsøge at begrænse en enkes ufornuftige forbrug.

Af § 56 fremgår det, hvilke bestemmelser i mdl udover de anførte der finder tilsvarende anvendelse ved lavværgemål og modsætningsvis, hvilke bestemmelser der ikke finder tilsvarende anvendelse. Reglen i § 49, jfr § 41 om tilladelse til drift af en næring eller anden virksomhed hører

ikke til de bestemmelser, der er overført, men det ville også efter begrundelsen for lavværgemålet være ulogisk. Det er typisk den lavværgedes mangel på forstand på økonomiske anliggender, der motiverer lavværgemålet. Vil den lavværgede selv drive forretning, må lavværgemålet derfor søges ophævet.

Reglen i § 57 er nu uden interesse. Jfr Familieret s 113 om, at lavværgen som regel skal tiltræde en af den lavværgede oprettet ægtepagt.

§ 9. LEMPESESREGLEN I MYNDIGHEDSLOVENS § 63

Der er ikke givet særlige regler om *umyndiges* erstatningsansvar for skadegørende handlinger udenfor kontraktsforhold. Har en 17-årig dreng eller en umyndiggjort åndssvag ved uforsvarlig cykkekørsel kørt en fodgænger ned, skal afgørelsen om, hvorvidt der skal betales erstatning, træffes efter de samme regler som i det tilfælde, at fodgængerens var blevet kørt ned af en voksen sjælssund person. For *denne* mindreåriges vedkommende er der slet ingen mulighed for at lempe ansvaret. For den åndssvages vedkommende er der efter mdl § 64 mulighed for at lempe ansvaret, hvis han manglede evnen til at handle fornuftmæssigt, *men denne mulighed foreligger, selvom den åndssvage ikke er umyndiggjort*. Reglen i § 64 er ikke sat i relation til umyndiggjorte, så lidt som reglen i § 63 er sat i relation til mindreårige. Det fremgår klart af bestemmelsernes indhold og af deres placering i lovens slutning, jfr herved s 19. Når kapiteloverskriften angiver området som »Om umyndiges . . . erstatningsansvar«, foreligger der en lapsus. Der skulle have stået »Om børns . . . erstatningsansvar«.

Da man overvejede indholdet af § 63, var det oprindelig meningen, at der skulle gives domstolene adgang til at *pålægge* børn under 15 år erstatningsansvar efter culpereglen efter et skøn over, hvad der efter de i andet punktum opregnede hensyn skønnes billigt. Og det er muligt, at bestemmelsen engang bliver ændret, så den får dette indhold. Den har det imidlertid ikke. Under forhandlingerne på rigsdagen blev der lavet om på bestemmelsen. Udgangspunktet er de almindelige regler om erstatningsansvar. Det særlige er, at domstolene kan *lempe ansvaret efter billighed*. »Barn under 15 år er erstatningspligtigt for skadegørende handlinger efter samme regler som personer over denne alder.« Ung alder er *ikke* en *ansvarsfrihedsgrund*,

når der er tale om erstatningsansvar, men kun en *lempelsesgrund*. Når man karakteriserer reglen i § 63 som en billighedsregel, må det derfor tilføjes, at den ikke er en regel om, at der kan *pålægges ansvar efter billighed*, men en regel om, at ansvar kan *lempes efter billighed*.

Da man udformede reglen i § 63, gik man ud fra, at den kun havde relation til erstatningsansvaret udenfor kontraktsforhold efter culpa-reglen. Formuleringen har dog ikke givet klart udtryk for denne begrænsning. Men når indholdet af første punktum kun er, at ung alder ikke er en ansvarsfrihedsgrund, kan man i og for sig lade dette punktum omfatte også ansvaret uden culpa udenfor kontraktsforhold og kontraktsansvaret. Det betyder jo blot, at der heller ikke gælder noget særligt om dette ansvar i relation til børn under 15 år. De gribes af de samme regler som personer over 15 år. Den godsejer på 5 år, der har beholdt en hund, som han fik af sin fader kort før dennes død, ifalder erstatningsansvar, hvis hunden bider postbuddets bukser i stykker, selvom man ikke kan laste ham for hundens optræden, for ansvaret for hunde er efter hundeloven et ansvar uden culpa. Han ifalder også erstatningsansvar, hvis en landarbejder under udførelse af sit arbejde fx kører ind i naboens mejetærsker og har kørt uforsvarligt, for efter DL 3-19-2 hæfter husbonden for, »hvad derudi forsees« af tjenerne, selvom der ikke kan bebrejdes husbonden noget, og også en 5-årig godsejer er husbond i DL's forstand. Han ifalder endelig erstatningsansvar i kontraktsforhold efter de almindelige regler, hvis en af værgen på hans vegne indgæet kontrakt misligholdes.

Det vanskelige problem er, *om man kan bruge lempelsesreglen i andet punktum og lempe ansvaret udenfor kontraktsforhold uden culpa og lempe kontraktsansvaret*. Motiverne til § 63 går ud fra, at det kan man ikke, og denne opfattelse vil i givet fald have betydelig vægt, selvom man må pege på, at reglen i § 63 blev omkalfatret under rigsdagsforhandlingerne. Ussing gik i UfR 1923 B s 139-40, cfr hertil Borum Personretten s 143-44, ind for, at der efter omstændighederne kan blive tale om at lempe ansvaret udenfor kontraktsforhold uden culpa og kontraktsansvaret, nemlig *dersom barnets egen optræden har medvirket til skaden eller til misligholdelsen*. Har barnet pudset hunden på postbuddet, skulle der således være mulighed for at lempe ansvaret, medens lempelse ikke kan finde sted, når hunden har handlet spontant. Skønt der nu er gået mere end 40 år, siden Ussing fremførte denne opfattelse, er spørgsmålet stadig uafklaret. Det kan ikke bero på, at der ikke bliver fremsat krav om erstatning hos børn efter reglerne om erstatningsansvar udenfor kontraktsforhold uden culpa og efter kontraktsreglerne. Forklaringen er vel snarere, at det kun er de relativt velstillede børn, der kan komme ud for, at der rejses sådanne krav, og at lempelse her er udelukket på grund af formuleringen af andet punktum, dels på grund af barnets formueforhold, dels på grund af, at der i reglen er tegnet en forsikring, der dækker barnet mod ansvar udenfor kontraktsforhold uden culpa.

Har et barn under 15 år begået en skadegørende handling, må der, før der kan blive spørgsmål om at anvende lempelsesreglen, tages stilling til, *om der overhovedet påhviler barnet noget ansvar efter culpareglen*. Culpareglen er en elastisk regel, en såkaldt »retlig standard«, der overlader meget til dommerskønnet, og den er ikke let at sammenfatte i få ord. Med tilnærmelse kan den udtrykkes således, at *den, der ved uforsvarlig adfærd har tilføjet en anden et formuetab, er forpligtet til at erstatte tabet, såfremt skadeforvoldelsen kan tilregnes ham som forsætlig eller uagtsom*. Skadevolderen har handlet forsætligt, hvis han har tilføjet skaden med vilje, eller han dog ved handlingens foretagelse indså, at der var en meget stor sandsynlighed for skadens indtræden. Han har handlet uagtsomt, hvis han ved handlingens foretagelse har *tilsidesat normal agtpågivenhed*. Dette normalmål er dog ikke en prokrustesseng. Når handlingen er begået af et barn, vurderes situationen ikke ud fra samme synspunkt, som når handlingen er begået af en voksen. Der kræves ikke den samme viden og omtanke af et barn som af en voksen. Der er kun handlet uagtsomt, hvis barnet *ikke har udvist den agtpågivenhed, som man kan forvente og kræve af et barn på dette alderstrin*.

Børn under 15 år har således en dobbelt chance for at slippe for at blive draget til ansvar, når der kræves erstatning af dem under påberåbelse af culpareglen. De slipper, når der ikke er handlet med tilsidesættelse af den agtpågivenhed, som et barn på dette alderstrin normalt ville udvise. Og de kan desuden slippe, når domstolene vil anvende lempelsesreglen i § 63, punktum 2.

Kravet om, at barnet skal have handlet med tilsidesættelse af den for børn på dette alderstrin normale agtpågivenhed, udelukker ansvar mod *meget små* børn. Løber et barn på 2–3 år fra fortovet ud på en stærkt trafikeret gade eller vej, og forårsager det herved en trafikulykke, kan det ikke dømmes til at betale erstatning. Men det er da altid et spørgsmål, om skadelidte ikke kan forlange erstatning af forældrene eller en af forældrene, fordi der ikke er blevet ført fornødent opsyn med barnet. Efter sagens natur har forældrene pligt til at holde øje med, hvad *små børn* foretager sig, og de kan dømmes til at betale erstatning, dersom de har forsømt denne pligt. Se fx UfR 1944 s 392, hvor en dreng på knap 4 år løb ud på Roskildevej efter et hjul og forvoldte en ulykke. Barnet blev frifundet, men forældrene blev dømt. Praksis med hensyn til forældres ansvar for

forsømt tilsyn *med små børn* er ret streng, se fx dommen i UfR 1951 s 894 om to småpigers blodtørstige optræden i naboens kyllingehus. Børnene blev frifundet, fader dømt, omend under dissens.

Først når et barn er over en vis alder, der dog ligger ret lavt, kan der overhovedet blive tale om erstatningsansvar efter culpereglen. Denne aldersgrænse kan ikke opgives eksakt. Kravet til agtpågivenheden varierer med handlingssituationen. Børn får tidligt af deres forældre indskærpet, at de skal passe på under færdsel på gade og vej, og at de ikke må kaste med sten efter andre, og at de under indbyrdes leg ikke må bruge spidse ting som knive og sakse. Selv et ret lille barn vil blive anset for ansvarligt for skade tilføjjet ved stenkast, se fx UfR 1941 s 1054 H (7-2) om ansvar for 4½-års pige, der ved stenkast ødelagde legekammerats øje. Anderledes når en 5-års dreng fristes over evne af et borehul i jorden, som arbejdere ved en artesisk boring glemte at dække til, da de forlod boringen, og »kom til« at skubbe en stor sten ned i borehullet, se frifindelsen i UfR 1963 s 206.

Da afgørelsen om de krav, der må stilles til børns agtpågivenhed, beror på handlingssituationen og på de konkrete omstændigheder, og da selve den norm, der anvendes, er elastisk, er det et ret stort antal sager, der bliver ført frem til domstolsafgørelse. De drejer sig især om børns ansvar for skade tilføjjet andre under deres leg eller under deres færdsel på gade og vej. Med hensyn til den skade, som børn forvolder andre børn under leg, bemærkes, at dommerne, der jo også engang har »leget krig«, tager hensyn til, at børns leg og især drenges leg ofte er ret voldsom, og at det undertiden på grund af legens art kan gå vel hårdt ud over enkelte af deltagerne. Den »normaldreng«, som der ses hen til ved vurderingen af sådanne skader, er derfor ikke den artige dreng, men den typiske dreng. Har legen ikke været voldsommere eller farligere, end børns leg plejer at være, er der intet ansvar for de skader, der ofte er sådan legs følger, fx nogle ituslåede tænder, forudsat at skaden ikke er tilføjjet med vilje. Området for det hændelige er ret stort. Se fx frifindelserne i UfR 1951 s 77, 566, 694, 1952 s 769, 1953 s 11, 1957 s 96 og 100 alle H. I flere af tilfældene blev et øje ødelagt. Midlet var ikke farligt, men en genstand som en cykelslange (ventilen), pind som »sværd«, elastikker til afskydning af papirkugler.

Om praksis i sager om børn se Jørgen Trolle Risiko og Skyld i erstatningspraxis, 1960, s 263 ff, Bernhard Gomard, Juristen, 1954, s 395 ff, og Poul Gaarden Myndighedsloven, 3 udg, 1949, s 59 ff.

Dersom betingelserne for at pålægge barnet erstatningsansvar skønnes opfyldt, åbner § 63, punktum 2, domstolene adgang til at nedsætte erstatningen eller endog lade den helt bortfalde »for så

vidt det findes billigt på grund af manglende udvikling hos barnet, handlingens beskaffenhed og omstændighederne iøvrigt, derunder navnlig forholdet mellem den skadegørende og den skadelidendes evne til at bære tabet og udsigten til, at skaden kan fås godtgjort hos andre«.

Den omstændighed, der hyppigst udelukker lempelse af erstatningsansvaret, er, at det skadevoldende barn er dækket af en af dets forældre tegnet familieansvarsforsikring eller af en anden ansvarsforsikring. Når skadevolderen har krav på at få erstatningen dækket af et forsikringsselskab, taler hensynet til hans økonomiske forhold ikke for lempelse. Domspraksis herom har længe ligget fast. Det betyder dog ikke, at domstolene uden videre dømmer barnet, når det er oplyst, at det er dækket af ansvarsforsikring. Der kan blive tale om frifindelse med den begrundelse, at der efter culpereglen slet ikke er pådraget ansvar, se fx UfR 1963 s 303 H og 862. Men bliver der statueret ansvar efter culpereglen, vil den omstændighed, at barnet er dækket af ansvarsforsikring, normalt udelukke lempelse. Lempeelse er endvidere udelukket, hvis det skadevoldende barn har formue af betydning, og den vil ikke let finde sted, hvis skadevolderen er over en vis alder og har handlet forsætligt eller groft uagtsomt.

Bortset herfra er domstolene ret tilbøjelige til at benytte beføjelsen til at lempe ansvaret. De hyppigst forekommende grunde er, at skadelidtes tab er dækket af en forsikring, at der er en voksen medskadevolder, som er ansvarlig for skaden, at forældre ved krav fremsat mod forholdsvis små børn er ansvarlige, fordi de har ladet det skorte på tilsyn, og endelig, at der fra barnets side kun er udvist en ringe uagtsomhed.

Der kan endelig blive tale om at anvende lempelsesgrundsætningen på en særlig måde i »egen skyld« tilfælde. Har en cyklist kørt uforsvarligt og kørt en fodgænger ned, hvorved der er tilføjet ham en skade på 9.000 kr, men har også fodgængerens udvist nogen uforsigtighed, får han ikke fuld erstatning. Skaden fordeles efter forholdet mellem den på begge sider udviste skyld, den såkaldte fordelingsregel. Skønnes fodgængerens at have $\frac{1}{3}$ af skylden, tilkendes der ham kun 6.000 kr i erstatning. Er fodgængerens et barn på fx 5 år, kan grundsætningen i § 63 anvendes på den måde, at der, når forholdene taler derfor, fx fordi skadevolderen har ansvarsforsikret, ses bort fra den af barnet udviste uagtsomhed og tilkendes det fuld erstatning eller 9.000 kr.

§ 10. SINDSSYGES OG ÅNDSSVAGES AFTALER OG SKADEGØRENDE HANDLINGER

1. *Sindssyges og åndssvages aftaler.*

Efter *klassisk romersk* ret var den af en »furiosus« indgåede aftale ugyldig, og denne retssætning blev accepteret af den *ældre romantiske teori*. Ugyldigheden indtraf, selvom medkontrahenten var i god tro.

»Furiosus« og det som regel hermed identiske udtryk »demens« kan imidlertid ikke oversættes med »sindssyg«. Forståelsen af de psykiatriske fænomener var så ringe, at man ikke var klar over, at sindssygdom er en sygdom. »Furor« = raseri skyldtes besættelse af djævelen eller månens skiftende faser (lunacy af luna, måne). Det var kun en lille del af de personer, der nu anses for sindssyge og åndssvage, der henførtes under begreberne furiosus og demens. Forestillingerne har vistnok nogenlunde svaret til de primitive forestillinger om sindslidelser og deres natur, som har ligget bag bestemmelsen i DL 1-19-7 om indespærring af den, der findes »rasende eller galind«. Når sindslidelsen manifesterer sig i et »raseri« eller »galskab«, som kan iagttages selv af lægmand, og først da, tillægger man den betydning. Det er da, som det siges i Justinians Digest, »åbenlyst indlysende«, at aftalen er ugyldig. Dette har formentlig også været ældre dansk rets standpunkt. Fra slutningen af det 18 og begyndelsen af det 19 årh bliver spørgsmålet om sindslidelserne og den rette lægelige behandling af de sindslidende genstand for nærmere undersøgelse af en ny videnskab, psykiatrien, der går ind for sygdomsbehandling af de sindslidende i stedet for den tidligere hensættelse i fængsler, rådhuskældre eller – i bedste fald – »dårekister«. Psykiatrien nåede hurtigt til at sondre mellem sindssygdom og åndssvaghed, og efterhånden begyndte man at skelne mellem forskellige former for sindssygdom.

Denne bedre erkendelse i lægevidenskaben stillede juristerne overfor problemet, om man nu i den klassiske romanistiske retssætning om, at »aftaler indgået af furiosi er ugyldige«, skulle ombytte ordet furiosi med »sindssyge og åndssvage«. Dette spørgsmål meldte sig vistnok først i fransk retsvidenskab. Fransk psykiatri var længe førende. Nogle jurister, fx franskmænden Troplong, gik ind for dette standpunkt ud fra en i psykiatrien tidligere meget udbredt lære om, at sindssygdom og åndssvaghed farver hele personens bevidsthedsliv, og at det ikke lader sig gøre at udskille visse dispositioner som upåvirkede af sindslidelsen, læren om *fornuftens eller sindets totalitet eller udelelighed*. Dette standpunkt, som har mødt megen opposition, er aldrig blevet det herskende i dansk teori eller i dansk lovgivningspraksis. Allerede fordi begreberne sindssyg og åndssvag omfatter

langt flere personer end begrebet furiosus og er så upræcise, at det ikke er let at fastslå, om en person er sindssyg eller åndssvag, ville det føre til en betænkelig usikkerhed såvel for kontrakter som for testamenter, om man accepterede totalitetslæren, jfr herved foran s 21–22 og Arveret s 62 ff. Retssætningen om, at »aftaler indgået af furiosi er ugyldige«, må omformuleres, når man laver om på forudsætningerne. Men medens der allerede ved arveforordningen af 1845 blev givet en bestemmelse om, at der til gyldig testamentsoprettelse krævedes *fornuftens fulde brug*, blev der længe ikke givet lovebestemmelser om betydningen af sindslidelser ved aftalers indgåelse. Man kunne have indsat en bestemmelse om spørgsmålet i aftaleloven, men man valgte at indsatte den i myndighedsloven, jfr § 65.

Hovedreglen i § 65 går ud på, at en aftale indgået af en person, som på grund af sindssygdom, åndssvaghed, forbigående sindsforvirring eller lignende tilstand *manglede evnen til at handle fornuftmæssigt*, er *ugyldig*. Dette gælder, selvom medkontrahenten var i god tro, idet han ikke var klar over, at den anden var sindslidende. § 65 bruger ikke som § 44 udtrykket »ugyldig«, men udtrykket, at aftalen »ikke er bindende for ham«. Men da der efter de følgende bestemmelser ikke kan blive tale om at tilkende medkontrahenten en erstatning svarende til det tab, som han lider ved, at aftalen ikke opfyldes = opfyldelsesinteresse, men højst om erstatning for det tab, som aftalen har medført = negativ kontraktsinteresse, er aftalen ugyldig. Efter den terminologi, der følges i Formueretten, er en *ugyldig* aftale *en aftale, der ikke forpligter til opfyldelse efter sit umiddelbare indhold og heller ikke forpligter til betaling af opfyldelsesinteresse*.

Når den gårdejer, som er omtalt s 22, der af og til ser »hvide høns« og tror, at vægge vælter, og derfor efter psykiaternes erklæringer har et lettere tilfælde af alkoholisk demens, sælger gården, kan man derfor ikke uden videre gå ud fra, at aftalen ikke er gyldig. Det, der er afgørende, er nemlig ikke, om han er sindssyg eller ikke sindssyg, men om han, fordi han var sindssyg, manglede evnen til at handle fornuftmæssigt. Det kan meget vel ske, at domstolene efter samtlige sagens oplysninger fastslår, at gårdejeren ved salget var i besiddelse af evnen til at handle fornuftmæssigt, og at salget derfor er gyldigt. Det kan fx være oplyst, at han er en dreven handelsmand, der har fået en høj pris på gården og en stor udbetaling og gode vilkår for den sælgerprioritet, som han må lade forblive indestående

i ejendommen, og at hans beslutning om salg har været velovervejet, fx fordi han er ved at blive gammel og har svært ved at drive gården. Sindssygdommen har da ikke sat sig spor ved handlens gennemførelse. I så fald vil handlen blive opretholdt med den begrundelse, at gårdejeren ved aftalens indgåelse ikke manglede evnen til at handle fornuftmæssigt. Selvom udgangspunktet er, at aftaler indgået af sindssyge er ugyldige, kan man iøvrigt nå til det samme resultat ved hjælp af den romanistiske lære om de »lyse øjeblikke«. Når man vil opretholde handlen, fordi dette er det eneste fornuftige resultat, konstruerer man et »lyst øjeblik«.

Der har været forholdsvis få retssager om anvendelsen af § 65. Som eksempler på opretholdelse af aftaler indgået af sindssyge, fordi den sindssyge ikke manglede evnen til at handle fornuftmæssigt, kan nævnes UfR 1926 s 5 H om parcelsalg og 1941 s 1093 H om hotelsalg, der kan læses til illustration af det i teksten udviklede. Jfr herved Arveret s 64 om den engelske »svovldom«. Andre sager er UfR 1925 s 896, 1928 s 392, 1929 s 1046 H, 1946 s 330 H, 1959 s 303 H, 1966 s 199.

Som eksempler på, at aftaler indgået af sindssyge og åndssvage er blevet erklæret ugyldige, kan henvises til UfR 1932 s 343, 1936 s 197, 1938 s 249 H (6-3), 1939 s 951, 1943 s 568 H, 1954 s 469 H, 1957 s 129 H (om en 66-årig åndssvag gårdejers salg af gård til 18-årig husbestyrerinde, som han ved salget havde et forhold til. Dissens i Højesteret).

Klare tilfælde af ugyldighed er de tilfælde, hvor en person, der har fået så meget at drikke, at han er fra sans og samling, skriver under på et dokument med en for ham højst ufordelagtig aftale, jfr herved UfR 1949 s 941, der afgjordes på grundlag af reglen i aftalelovens § 33. De resulterer dog ikke i sagsanlæg. Ugyldigheden er så oplagt, at en advokat ikke kan tage sagen for medkontrahenten, når den berusede i ædru tilstand nægter at vedstå aftalen, og de nærmere omstændigheder ved aftalens indgåelse er oplyst.

Når en aftale må anses for ugyldig, og den er opfyldt helt eller delvis, skal hver af parterne tilbagelevere, hvad han har modtaget, eller, hvis tilbagelevering ikke kan ske, erstatte dets værdi. Den, der manglede evnen til at handle fornuftmæssigt, er dog kun pligtig at yde sådan erstatning i det omfang, hvori det modtagne er brugt til passende underhold for ham eller i øvrigt skønnes at være kommet ham til nytte. Der kan herom henvises til det s 59 ff bemærkede.

Var den anden part i god tro, kan der efter § 65, stk 2, uanset om nogen opfyldelse har fundet sted, i det omfang, hvori det findes billigt, tillægges ham erstatning for det tab, som aftalen har medført.

Dette er en lidt gunstigere regel for medkontrahenten end § 44, stk 2. UfR 1936 s 197 er et eksempel på, at der er tilkendt en beskeden erstatning efter denne bestemmelse, 1938 s 249 H (6-3) og 1943 s 568 H eksempler på, at erstatning blev nægtet.

2. *Sindssyges og åndssvages skadegørende handlinger.*

Furiosus var efter klassisk romersk ret ikke erstatningspligtig efter lex Aquilia, grundlaget for den romanistiske og dermed den danske culpa-regel, jfr Digesterne 9,2,5 § 2. Dette standpunkt mødte dog tidlig opposition i romanistisk teori. Det blev også kritiseret stærkt i ældre dansk formueretsteori (Lassen) og med rette. Når man opgiver at bruge begrebet furiosus, må man omformulere princippet. Furiosus var som regel under bevogtning og kunne derfor ikke let tilføje andre skade. Der er mange sindssyge og åndssvage, der ikke er indlagt på hospital eller anstalt, og de frembyder derfor større risiko for andres formuegoder.

Ved mdl § 64 er det nu i overensstemmelse med princippet i § 63 bestemt, at den omstændighed, at en person på grund af sindssygdom, åndssvaghed, forbigående sindsforvirring eller lignende tilstand har manglet evnen til at handle fornuftmæssigt, ikke er en ansvarsfrihedsgrund, når det drejer sig om skadegørende handlinger udenfor kontraktforhold. De pågældende er erstatningspligtige efter samme regler som sjælssunde personer. Dog kan erstatningen *lempes efter billighed eller helt bortfalde* ud fra lignende synspunkter som i § 63, jfr herom s 67 ff. Domstolene har imidlertid været lidet tilbøjelige til at lempe ansvaret for disse personer. Der er derfor nu næsten aldrig sager om lempelse efter § 64, medens der til stadighed er sager om lempelse efter § 63.

Den personkreds, der omfattes af § 64, svarer til personkredsen efter § 65, dog er der ved § 64, stk 2, foretaget den afvigelse, at lempelse i erstatningsansvaret er udelukket, når den skadegørende ved misbrug af beruselsesmidler eller på lignende måde forbigående har berøvet sig selv evnen til at handle fornuftmæssigt. Den, der på kroen har drukket sig fra sans og samling og solgt sin gård til kroejeren, er ikke bundet af aftalen. Men kører han på vejen hjem på sin cykle kroejersens gås over, må han betale erstatning.

I overskriften til kapitlet tales der om »sindssyges erstatningsansvar og sindssyges retshandler«, men dette er en unøjagtig gengivelse af reglerne i §§ 64-65. De omfatter også åndssvage og til dels personer, der er berusede, og det er på den anden side ikke enhver

sindssyg, der kan slippe for at opfylde aftaler og slippe for erstatning. Den gængse – og korrekte – angivelse af reglernes område er, at de vedrører »personer i § 65-tilstand«.

§ 11. FORENINGER, SELSKABER OG STIFTELSE

1. *Sammenslutninger og stiftelser som formueretlige pligtsubjekter. Koncessionsgrundsætningen.*

Enkeltpersoner er ikke de eneste, der optræder som pligtsubjekter i formueretsforhold. Der er tillige visse personsammenslutninger og »samlinger« af formuerettigheder, de såkaldte stiftelser, der optræder sluttet udadtil i den forstand, at enheden er pligtsubjekt, ikke de »bag« enheden værende personer.

I romanistisk teori dannede der sig allerede i 12–14 årh på grundlag af steder i Justinians kodifikation, især Digesterne 3,4 og 47,22, den grundsætning, at en personsammenslutning og en stiftelse ikke kan eksistere som særligt formueretligt pligtsubjekt, medmindre dette er sanktioneret af statsmagten. Sanktionen kan være givet under eet for visse grupper, eller den kan være givet ved særligt privilegium. Man kalder denne grundsætning for *koncessionsgrundsætningen*.* Den har haft stor betydning for retsudviklingen i fx Frankrig, Tyskland og England, idet den er blevet lagt til grund for lovgivningen. Når man anerkender princippet, kan fx et aktieselskab og et andels-selskab ikke dannes som et fra medlemmerne forskelligt pligtsubjekt uden sanktion fra det offentlige.

Koncessionsgrundsætningen er ikke blevet reciperet af dansk ret. Man var allerede ved begyndelsen af det 19 årh klar over, at princippet ikke gjaldt efter dansk ret. Jfr herved P G Bang i Juridisk Tidsskrift, 1829, s 55–56. Det forklarer den forskel, der er idag mellem lovgivningen i Frankrig, Tyskland og England om foreninger, selskaber og stiftelser, og lovgivningen i Danmark. Den danske lovgivning er langt mindre omfattende. Lovgivningsmagten er i Danmark ikke blevet blandet så meget ind i foreningernes, selskabernes og stiftelsernes forhold som i Frankrig, Tyskland og – bortset fra stiftelser – England. Der findes i Danmark hverken en lovgivning om andels-selskaber eller en lovgivning om fagforeninger og andre ikke-erhvervsdrivende foreninger. Der findes derimod en lov om aktieselskaber. Men det varede længe, før der blev gennemført en sådan

lov. Den første aktieselskabslov er fra 1917. Indtil 1917 kunne også et aktieselskab oprettes som et særligt pligtsubjekt uden sanktion fra det offentlige og uden iagttagelse af regler af restriktiv karakter.

De personsammenslutninger indenfor Privatretten, der er særlige pligtsubjekter i formueretlig henseende, kan inddeles i *ikke-erhvervsdrivende* og *erhvervsdrivende* sammenslutninger. En sammenslutning er erhvervsdrivende, når den »har til formål under hvilken som helst form at indvinde udbytte til fordeling mellem deltagerne«, jfr aktieselskabslovens § 1.

De erhvervsdrivende sammenslutninger, der er særlige pligtsubjekter, kan inddeles i selskaber med begrænset ansvar og ansvarlige selskaber. Aktieselskaber er selskaber med begrænset ansvar. Forbrugsforeninger og produktionsforeninger er undertiden selskaber med begrænset ansvar, undertiden ansvarlige selskaber.

De ansvarlige eller navngivne handelsselskaber, de ansvarlige eller navngivne liberale interessentskaber, kommanditselskaber og partrederier er ikke særlige formueretlige pligtsubjekter.

2. Ikke-erhvervsdrivende foreninger.

Fire gamle skolekammerater har fundet ud af, at de trænger til motion. Da de i skoletiden var ivrige kaproere, bliver de enige om, at de vil genoptage kaproningen. Der er imidlertid ingen roklub i den by, hvor de bor, Hjørring, og da de ikke kan låne eller leje en båd, køber de i fællesskab en kaproningsbåd. Båden er da i et *ideelt særligt* eller *særdeles* sameje eller med et af romanistisk teori benyttet udtryk i *communio*.

Hver samejer ejer da en anpart bestemt af det forhold, hvori købesummen er udredet. Har de betalt lige meget, ejer hver $\frac{1}{4}$ eller, som det også kan siges, en *ideel* anpart på $\frac{1}{4}$. Forholdet er nemlig ikke dette, at een ejer forstavnen, een agterstavnen, een midten og een årerne. Samejerne ejer båden *pro partibus indivisis*, og den enkelte samejer ejer en *ideel* anpart.

Køber kammeraterne båden i forening på kredit, hæfter de, også uden særlig aftale derom, *solidarisk* for købesummens betaling. Sælgeren kan da kræve hver enkelt samejer for den fulde købesum, ikke kun for $\frac{1}{4}$. Men køberne er fire selvstændige skyldnere. *De går ikke op i en højere enhed* ∴ er ikke et særligt »sammensat« pligtsubjekt i formueretlig henseende.

At hver enkelt samejer ejer en ideel anpart på $\frac{1}{4}$, viser sig fx,

hvis der bliver stemning for at sælge båden for at skifte den ud med en ny. Samejerne skal da være enige om at sælge båden og om salgsvilkårene. Selvom de tre kan blive enige om at sælge og om salgsvilkårene, nytter det ikke noget, for flertallet kan ikke ved en disposition af denne art gyldigt forpligte mindretallet. Kan de ikke blive enige om udskiftningen, må de beholde båden eller opløse samejet. Dør en af samejerne, tilhører en andpart på $\frac{1}{4}$ hans dødsbo. Kommer en af samejerne i økonomiske vanskeligheder, kan hans kreditorer gøre udlæg i hans andpart, og går han konkurs, er andparten aktiv for hans konkursbo. De vanskeligheder, der opstår, når en af samejerne dør eller går konkurs, eller såfremt samejerne bliver så uenige om samejet eller om bådens benyttelse, at de ikke kan tåle at se hinanden, må klares ved, at samejet opløses. Det sker i praksis som regel ved salg underhånden, men kan samejerne – herunder en deltagers dødsbo eller konkursbo – ikke engang blive enige herom, har enhver af dem *ret til at forlange samejet opløst ved offentlig auktion*, hvor båden sælges for højeste bud. Provenuet deles da mellem samejerne efter deres andparter. Det koster en del penge at gå denne vej, og reglens funktion bliver derfor navnlig, at den tvinger samejerne til at blive enige om et eller andet.

Nu er det ret bekosteligt at anskaffe en kaproningsbåd, og de fire skolekammerater har ikke mange penge. De får da i stedet den idé, at de vil stifte en roklub, »Hjørring Roklub«, og derved få udgifterne fordelt på flere, som så også får adgang til at benytte båden. Den juridiske form, som de vælger for en sådan *ikke-erhvervsdrivende forening*, kan være forskellig. Lovgivningen tvinger dem ikke til at vælge en bestemt form. De kan stifte »Hjørring Roklub« som en forening, hvor medlemmerne efter vedtægterne hæfter *direkte, personligt og solidarisk* : *umiddelbart* overfor kreditor, *med* hele formuen og således, at kreditor hos hvert enkelt medlem kan *kræve hele fordringen betalt*, ikke kun en andpart. Det kan i stedet være vedtaget, at hvert enkelt medlem ved stiftelsen skal indbetale et indskud, en »andel«, med hvilket beløb medlemmet hæfter for foreningens forpligtelser, og derefter betale et månedligt eller årligt kontingent. »Hjørring Roklub« er da en *forening* eller et *selskab med begrænset ansvar*. Deltagerne hæfter alene med deres indskud. Og endelig kan det være vedtaget, at den eneste økonomiske forpligtelse, som et medlem skal have, er forpligtelsen til at indbetale et månedligt eller årligt kontingent, og at det står et medlem frit for

at træde ud af foreningen med et nærmere fastsat varsel. Han skal kun betale kontingent til udtrædelsen og har intet ansvar for foreningens forinden pådragne forpligtelser. »Hjørring Roklub« er da stiftet som en *kontingentforening*. Det økonomiske grundlag er alene kontingentet og det, der spares op heraf, eller erhverves som gave eller legat, ved tilskud fra tipsmidler eller fra statskassen, som overskud ved basarer, andespil og lign.

I praksis er *ikke-erhvervsdrivende* foreninger som regel *kontingentforeninger*. Deres positive formål er højest forskelligt. Fagforeningerne og en række andre faglige sammenslutninger hører til gruppen ikke-erhvervsdrivende foreninger. Den omfatter tillige de velgørende eller filantropiske foreninger og foreninger som skytteforeninger, idrætsforeninger, fodboldklubber, roklubber, svømmeklubber, afholdsforeninger, foredragsforeninger, hjemstavnsforeninger, videnskabelige foreninger, politiske foreninger, soldaterforeninger, husmoderforeninger, lejerforeninger, skakklubber, bridgeklubber, danseklubber, natklubber osv osv. Man kalder undertiden disse sammenslutninger for »foreninger«, men dette udtryk bruges i en så vid betydning, at det kan bruges som overbegreb for erhvervsdrivende og ikke-erhvervsdrivende sammenslutninger. Et forsøg på at forbeholde udtrykket foreninger for de ikke-erhvervsdrivende sammenslutninger og udtrykket selskaber for de erhvervsdrivende er på forhånd dømt til at strande, fordi det kolliderer med sprogbrugen, jfr »brugsforening«, »kreditforening«, »Selskabet for Fædrelandets Vel«, »Videnskabernes Selskab«. Udtrykket »*ikke-erhvervsdrivende foreninger*« er det hensigtsmæssige udtryk. Vil man fremhæve det, der *typisk* er karakteristisk for sådanne foreningers økonomiske grundlag, kan man kalde dem *kontingentforeninger*. Om en ikke-erhvervsdrivende forening er en kontingentforening, beror på vedtægterne, og den kan være dannet på andet grundlag. Men det hører til sjældenhederne.

Kontingentforeningen er et *særligt formuereligt pligtsubjekt*, der er forskelligt fra de enkelte medlemmer, i modsætning til det *særdeles sameje* (communio), det *ansvarlige* eller *navngivne handels-selskab*, det *ansvarlige* eller *navngivne liberale interessentskab*, *kommandiselskabet* og *partrederiet*. Hvis »Hjørring Roklub« har købt robåden på kredit, og hvis klubben opløses, fordi størstedelen af medlemmerne bliver trætte af at være i klubben – der er jo langt til vandet – og melder sig ud, kan sælgeren ikke kræve, at de tilfældige

personer, som er medlemmer af klubben ved opløsningen, eller bestyrelsesmedlemmerne, betaler det, der endnu skyldes på båden. *Sælgeren kan alene holde sig til »Hjørring Roklub«*, som han kontraherede med, måske uden at gøre spørgsmålet om, hvem han egentlig solgte til, og hvem der hæftede for betalingen, til genstand for nærmere overvejelse, og er klubben blevet insolvent, kan han risikere at lide tab. Medlemmernes forpligtelser er ved vedtægterne begrænset til betaling af et kontingent, sålænge de er medlemmer af foreningen, og det er lovligt på dette grundlag at stifte en forening og at lade den fremtræde som subjekt for de på dens vegne indgåede forpligtelser.

Der bliver således fra sælgerens synspunkt i givet fald en afgørende forskel mellem, om han har solgt båden til de fire skolekammerater på kredit eller til den på deres foranledning stiftede »Hjørring Roklub«. Når det er de fire kammerater, der har købt båden i forening, hæfter de solidarisk, og sælgeren opnår da dækning, såfremt blot een af køberne er god for beløbet. Når det er »Hjørring Roklub«, der har købt båden, kan sælgeren risikere at tabe pengene, hvis pligtsubjektet = foreningen viser sig at være en usolid køber.

Nægter »Hjørring Roklubs« bestyrelse at betale den aftalte købesum, idet den påberåber sig, at der var mangler ved båden, og at foreningen derfor har krav på et forholdsmæssigt afslag i købesummen, kan sælgeren *stævne foreningen* ved dens bestyrelse og kræve foreningen – ikke medlemmerne eller bestyrelsen – dømt til at betale. Sælgeren kan derimod *ikke stævne et særligt sameje* (communio) og få det dømt til at betale, men må rette kravet mod samejerne. Har foreningens bestyrelse på foreningens vegne ved købet skrevet under på en vekslen for købesummen, og lader den være med at indfri vekslens ved forfaldstid, fordi foreningens kasse er tom, kan sælgeren lade foretage arrest for det skyldige beløb i foreningens aktiver, derunder båden, men ikke i medlemmernes eller enkelte medlemmers fx bestyrelsesmedlemmernes aktiver. Endelig kan sælgeren, når de i konkursloven anførte betingelser er opfyldt, lade »Hjørring Roklub« *erklære konkurs*. Et særdeles sameje kan derimod ikke erklæres konkurs. Det er ikke et særligt pligtsubjekt. Det sker ikke ofte, at en ikke-erhvervsdrivende forening bliver erklæret konkurs, men man har dog af og til været ude for, at en fagforening, som er blevet idømt en bod i anledning af en arbejdskonflikt, ikke har haft midler

til at betale boden og ikke har ønsket at fremskaffe penge dertil gennem udskrivning af ekstrakontingent og derfor er blevet erklæret konkurs. Jfr herved UfR 1919 s 413 og 778, hvoraf kan ses, at Skibsværftsarbejdernes Fagforening blev erklæret konkurs i 1917, Murersvendenes Fagforening i 1918. Men så stiftes der en anden fagforening for den samme gruppe arbejdere under et lidt ændret navn, »Skibsværftsarbejdernes Forbund« osv. Det er også sket, at bestyrelsen for en »venskabsforening« har kastet sig ud i så omfattende dispositioner, at foreningen kørte fast og var lige ved at gå konkurs.

Foreningen er endvidere et *særligt* fra medlemmerne forskelligt *rettighedssubjekt*. Det er foreningen, der er »bærer« af de på foreningens vegne erhvervede rettigheder. Har en af de fire skolekammerater, der stiftede »Hjørring Roklub«, indsat klubben til sin universalarving, fordi han ikke efterlader sig livsarvinger eller ægtefælle, er det foreningen, der ved arv erhverver den faste ejendom, de aktier, obligationer, patent- og varemærkerettigheder, fordringer osv, som efterlades, ikke fx de medlemmer, som foreningen har på det tidspunkt, da testator døde. *Foreningen er i formueretlig henseende også et særligt rettighedssubjekt, hvad et særdeles sameje ikke er.* Men ligesom barnet i vuggen, der arver et gods, må have en anden til at administrere den arvede formue på dets vegne, må »Hjørring Roklub« have nogle til på dens vegne at bestyre dens formue, derunder arven. Den administreres af den bestyrelse, der er valgt af medlemmerne i overensstemmelse med vedtægternes regler. Bestyrelsen er foreningens *organ*, der råder og kontraherer på foreningens vegne, dog kan det være bestemt i vedtægterne, at fx salg og pantsætning af fast ejendom kun kan ske i henhold til generalforsamlingsbeslutning.

Ligesom vi ved umyndighed karakteriserede værgen – eventuelt sammen med overøvrigheden – som rådgighedssubjekt, kan vi ved kontingentforeninger *karakterisere foreningens organer* – og det vil i praksis sige bestyrelsen – som *rådighedssubjektet*. Bestyrelsen skal udøve denne rådighed *i medlemmernes interesse*, ikke i egen interesse, *under overholdelse af foreningens formål*. Man kan derfor sige, at *interessesubjektet* ved de ikke-erhvervsdrivende foreninger er foreningens til enhver tid værende medlemmer. Det er en vekslende og ofte ret ubestemt kreds.

Opløses foreningen, fordeles dens eventuelle formue mellem med-

lemmerne på opløsningstidspunktet, medmindre der findes bestemmelser i vedtægterne om, hvad der skal ske med formuen ved opløsning, eller generalforsamlingen gyldigt har truffet anden bestemmelse, fx bestemmelse om oprettelse af et legat.

3. *Erhvervsdrivende sammenslutninger. Selskaber med begrænset ansvar.**

Oprettelse af selskaber med begrænset ansvar er noget forholdsvis nyt. Den vigtigste type selskaber med begrænset ansvar, *aktieselskabet*, er kun få århundreder gammel. Det var ukendt i klassisk romersk ret og i Justiniansk ret, og det var også ukendt på glossatorernes, kanonisternes og kommentatorernes tid. Den selskabstype, som de erhvervsdrivende først og fremmest anvendte i det 12–15 årh, var det *ansvarlige* eller *navngivne handelsselskab*, hvor samtlige deltagere hæfter *personligt* for selskabets forpligtelser ∴ med alt, hvad de ejer og senere erhverver. Man kendte dog også *kommanditselskabet*, hvor nogle deltagere, *komplementarerne*, hæfter personligt, medens andre deltagere, *kommanditisterne*, kun hæfter med deres indskud ∴ begrænset.

Det *ansvarlige* eller *navngivne handelsselskab* er en videreudvikling af romerrettens *societas*, der var en særlig kontraktstype. Så vidt man ved, var det først fra slutningen af det 12 og begyndelsen af det 13 årh, at denne selskabstype kom i støbeskeen, idet man gjorde så megen brug af den, at en videreudvikling af reglerne kom i gang. Midten af det 12 årh var præget af de hårde kampe mellem Frederik Aenobarba og de lombardiske stæder med Milanos ødelæggelse på kejserens bud, men allerede under Frederik II begynder handel, industri og skibsfart at blomstre i de norditalienske bysamfund. Da Frederik II døde ved midten af det 13 årh, gav Florents sig til selv at udmønte guldmønt, Guldflorineren, og hermed havde Florents skabt et grundlag for økonomisk opsving. Gennem flere århundreder var Norditalien et af Europas vigtigste industri- og handelscentre.

Storkøbmændene organiserede sig da ofte i ansvarlige eller navngivne handelsselskaber, som regel med et ret stort antal deltagere, der drev handel, industri, skibsfart og bankiervirksomhed over hele Europa i den store stil, og også de mellemstore og de mindre handlende brugte denne sammenslutningsform. Aktieselskabsformen var derimod ukendt.

Det er omstridt, hvornår og hvor det første *aktieselskab* er opstået. En sådan ny sammenslutningstype udvikler sig sjældent fra dag til dag. Den er resultatet af en vis udvikling. Spørgsmålet er da, hvad der fra nutidens synspunkt har været det væsentlige i udviklingsprocessen. Herom kan meningerne være delte. Der har i romanistisk teori været en vis til-

bøjelighed til at spore alle nydannelser på det selskabsretlige område tilbage til Italien. At selskaber med begrænset ansvar ikke kan spores tilbage til glossatorerne, kanonisterne og kommentatorerne, fremgår imidlertid klart af deres skrifter. Forestillingerne om erhvervsdrivende sammenslutninger med begrænset ansvar var dem fremmed, ja nærmest imod. Odofred udvikler således ca 1250, at der, når der ved eksekution i en universitas's formue ikke kunne opnås fyldestgørelse for dennes forpligtelser, kunne blive tale om at tvangspålægge medlemmerne bidrag til dækning af det skyldige. *Medlemmerne af en korporation var således subsidiært ansvarlige for dennes forpligtelser.* Dette synspunkt kan følges hos kommentatorerne, hvor det har fundet udtryk bl a hos Baldus, Paulus de Castro og Alexander Tartagnus. Da man finder det også hos Jason de Mayno (ca 1500), kan man med sikkerhed slutte, at det var communis opinio*.

Det for aktieselskabet væsentlige er imidlertid ikke blot ansvarsbegrænsningen, men også *det omsættelige ejerbevis, aktien*, som de, der vil sætte gang i handel, industri, skibsfart, bankiervirksomhed, kan sælge på en fondsbørs for at skaffe kapital fra de »passive« kapitalister. Selvom der i de norditalienske bysamfund allerede i det 15 årh findes enkelte selskaber med begrænset ansvar på bankområdet, tilfalder æren for at have fundet på aktieselskabet hollænderne, og nydannelsen kan ikke føres længere tilbage end til begyndelsen af det 17 årh.

Det særlige for *kreditforeningen* må på samme måde søges ikke i, at personer slutter sig sammen for at få kredit – det kræver ingen genialitet –, men i, at en eller anden får idéen med *den fungible kasseobligation*, ved hvis hjælp pantebreve kan sælges i store kredse uden sikkerhed i specielle panter. Denne opfindelse går tilbage til slutningen af det 18 årh og til Preussen, hvor en købmand Bühring fik idéen under Frederik den Store. Det var kreditnøden efter Syvårskrigens ødelæggelser, der var baggrunden for idéen. Resultatet blev de preussiske Landschaften.

I Danmark fik man idéen med den fungible kasseobligation, hvis sikkerhed hviler på pantebreve, i 1797, to år efter Københavns brand i 1795. Da oprettedes i København *Husejernes Kreditkasse* med det formål at skaffe kapitaler til genopførelse af bygninger og til nybyggeri. Så vidt man har kunnet se havde stifterne af Husejernes Kreditkasse intet kendskab til de preussiske Landschaften. Husejernes Kreditkasse er en kreditorstyret institution. Den ældste danske kreditkonsumentforening er den i 1851 oprettede Jyske Landkreditforening. Oprettelsen skete på grundlag af en i 1850 gennemført lov. Når lovhjemmel blev anset for ønskelig, beroede det på, at der ønskedes visse stempelbegunstigelser og tilladelse til, at umyndiges midler og legatmidler blev anbragt i kasseobligationerne. Selve oprettelsen af foreningen som sammenslutning med begrænset ansvar kunne have fundet sted uden støtte i en lov.

Kreditkonsumentforeningerne er de ældste forbrugsforeninger. Den første *brugsforening* oprettet med det formål at indkøbe og fordele almindelige købmandsvarer blandt medlemmerne er stiftet af væverne i Rochdale i Midtengland. Brugsforeningstanken blev snart taget op i Danmark.

Blandt de senere oprettede *forbrugersammenslutninger* kan nævnes andelsboligforeninger, andelsvandværker, andelselektricitetselskaber, andelsfryseboksselskaber.

Fra slutningen af det 19 årh kom man endelig i Danmark ind på at oprette *producentforeninger* på andelsbasis, *andelsmejerier* og *andelslagterier*, og også på dette område har de kooperative selskaber formeret sig kraftigt ved dannelse af sammenslutninger for opførelse af fabrikker for lucernemel osv osv.

Det registrerede *aktieselskab* er ligesom kontingentforeningen, men modsat det særdeles sameje og bl a det ansvarlige eller navngivne handelselskab, *et særligt fra deltagerne = aktionærerne forskelligt pligtsubjekt*. Har et aktieselskab, der består af fire aktionærer, påtaget sig kaution for en forpligtelse sammen med de fire aktionærer personligt, er der fem, der hæfter for forpligtelsen ved siden af debitor, de fire aktionærer som enkeltpersoner samt aktieselskabet.

Aktieselskabslovens § 1 definerer aktieselskabet som et »*erhvervsdrivende selskab*, i hvilket ingen af deltagerne (aktionærerne) hæfter personlig for selskabets forpligtelser, men hvor samtlige deltagere *hæfter alene med en af dem tilvejebragt fællesformue (aktiekapital)*«. Det er selskabet og kun selskabet, der hæfter for påtagne og pådragne forpligtelser, jfr »for selskabets forpligtelser«. Der foretages i § 1 en afgrænsning overfor de ikke af loven omfattede forbrugs- og produktionsforeninger med begrænset ansvar. Opfylder selskabet ikke sine forpligtelser, kan kreditor lade foretage arrest, udlæg og udpantning i selskabets aktiver efter de almindelige regler herom, og kreditor kan, hvis betingelserne i konkursloven er opfyldt, også lade selskabet erklære konkurs, jfr aktieselskabslovens § 71 og reglerne om likvidation i §§ 60–69. Aktieselskabet er således *et særligt fra aktionærerne forskelligt formueretligt pligtsubjekt*. Dette viser sig også med hensyn til beskatning. Skønt aktionærerne skal betale skat af det udbytte, som de får udbetalt af deres aktier, bliver *selskabet som sådant beskattet*, tilmed meget hårdt.

Aktieselskabet er endvidere *et særligt fra deltagerne forskelligt rettighedssubjekt*. Det er selskabet, der er bærer af de for det erhvervede rettigheder. Køber bestyrelsen på selskabets vegne en fast ejendom, kommer skødet til at lyde på selskabets navn, og i tingbogen bliver selskabet noteret som ejer af ejendommen, og det gør ingen forskel, om der er kun tre aktionærer, hvis navne bestyrelsen kender. Men også ved aktieselskaber er det hensigtsmæssigt at sondre mellem

rådighedssubjektet og interessesubjektet. Sammenslutningens *organer* er rådighedssubjektet, dog skal rådigheden udøves under iagttagelse af selskabets ved vedtægterne fastlagte formål. Rådigheden over selskabets rettigheder er som magten til at kontrahere hos selskabets organer = myndigheder: generalforsamlingen, bestyrelsen, direktionen, og hos selskabets funktionærer, alt i overensstemmelse med de regler, der findes herom i aktieselskabsloven, i vedtægterne og i de sædvaner, der hurtigt danner sig i ethvert større selskab om kompetencefordelingen bestyrelse-direktion, og regler skabt ud fra forholdets natur = friere overvejelser, fx om legitimationen til at optræde udadtil og binde selskabet.

Denne rådighed skal organerne imidlertid *udøve i aktionærernes og ikke i egen interesse*, ligesom værgeren for en umyndig skal udøve den rådighed, som tilkommer ham over den umyndiges aktiver, i den umyndiges og ikke i egen interesse. Aktionærkredsen i et selskab som ØK er, da aktierne hele tiden omsættes, ligeså ubestemmelig og vekslende som medlemskredsen i fx Dansk Arbejdsmands- og Specialarbejderforbund. Disponerer organerne i egen interesse fx ved at låne selskabets midler rentefrit ud til bestyrelsens medlemmer, kan der blive tale om erstatningsansvar efter den almindelige erstatningsregel, og i grovere tilfælde kan der endvidere blive tale om strafansvar. At det er medlemmerne, der er interessesubjektet, viser sig endelig ved aktieselskabets opløsning. Det beløb, der da bliver som overskud, udloddes til aktionærerne. Selskabet er »deres«.

Talrige *konsumentforeninger* er stiftet som selskaber (foreninger) med begrænset ansvar. Samtlige kredit- og hypotekforeninger hører til denne gruppe. Der tales en del om det »solidariske ansvar« i en kredit- og hypotekforening, og man kunne derfor tro, at kredit- og hypotekforeningerne er ansvarlige selskaber. De er *selskaber med begrænset ansvar*. Udtrykket »solidarisk ansvar« er i kreditforeningernes vedtægter fra begyndelsen blevet brugt i en særpræget og ikke særlig heldig betydning, og den er bibeholdt i kreditforeningsloven. Det er nemlig utvivlsomt, at medlemmerne = låntagerne *ikke hæfter direkte* for foreningens forpligtelser – eller for seriens forpligtelser, hvor der er en egentlig serieinddeling –, *kun subsidiært*. Kreditorerne må rette deres krav mod foreningen (serien) og ikke mod de enkelte låntagere. Låntagernes ansvar er endvidere *begrænset, ikke personligt*, idet den enkelte låntager i en kreditforening højst kan komme til at betale $\frac{2}{3}$ af sit låns hovedstol (oprindelige beløb) »på det

solidariske ansvar«. Da de bidrag, som udskrives, skal udskrives i forhold til hovedstole, er ansvaret *proratarisk*, skønt det kaldes solidarisk. Anvendelsen i vedtægterne og i kreditforeningsloven af udtrykket »solidarisk ansvar« er egnet til at fremkalde urigtige forestillinger. Ordene er brugt i en anden betydning end fx ved karakteristikken af ansvaret i det ansvarlige eller navngivne handelsselskab. Her er solidarisk ansvar *et plus til det direkte og personlige ansvar*. Solidarisk ansvar betyder her, at en kreditor kan *kræve* enhver af interessenterne *for fordringens fulde beløb*, ikke for en ved interessenternes antal bestemt anpart.

Da det er mere end et århundrede siden, at der i en kreditforening er blevet opkrævet beløb af betydning på det subsidiære ansvar, er spørgsmålet om hæftelsesgrundlaget her ikke så vigtigt. Spørgsmålet er af større interesse i hypotekforeningerne, hvor risikoen kan være større. Risikoen ved at stå på sekundær prioritet i en landbrugsejendom viser sig under landbrugskriser. Under landbrugskrisen i begyndelsen af 1930'erne kom serier i to landhypotekforeninger i vanskeligheder, og der måtte for den enes vedkommende gennemføres en *lex specialis* om tvangsakkord i flere serier. Havde medlemmerne hæftet som i de ansvarlige eller navngivne handelsselskaber, havde det næppe været let at begrunde en tvangsakkord, og kasseobligationsejerne var måske sluppet for tab.

Medens kredit- og hypotekforeningerne således er ens organiseret, nemlig som selskaber med begrænset ansvar, er de andre *konsumentforeninger*, brugsforeningerne, andelsvandværkerne, andelselektricitetselskaberne, andelsboligforeningerne, andelsfryseboksselskaberne osv, og *producentsammenslutningerne*, andelsmejerierne, andelsslagterierne osv organiseret forskelligt. Nogle foreninger er *foreninger med begrænset ansvar*, andre foreninger er *ansvarlige foreninger*, dog er ansvaret da som regel subsidiært. Da foreningerne ikke ved oprettelsen er blevet tvunget til at ordne hæftelsesgrundlaget efter et bestemt mønster, der er fastlagt i en lov, er der blevet skabt kooperative selskaber af den mest forskellige slags med hensyn til ansvaret. Man kan end ikke om en bestemt type foreninger fx brugsforeningerne eller andelsslagterierne sige, at de i reglen er selskaber med begrænset ansvar eller ansvarlige selskaber. Man har begge former, og indstillingen overfor problemet veksler med tiden. Tidligere var mange brugsforeninger ansvarlige selskaber, men der er en tendens til at omdanne brugsforeningerne til selskaber med begrænset ansvar.

Såfremt et kooperativt selskab er et selskab med begrænset ansvar for deltagerne, er der undertiden som i aktieselskabet ved oprettelsen eller senere *indbetalt en vis kapital* af medlemmerne, andelskapitalen, og der er udstedt andelsbeviser derfor. Men der behøver ikke at være indbetalt noget. Da der ikke findes en lov om de kooperative selskaber, findes der ikke regler om, at et kooperativt selskab skal være stiftet med en vis kapital, der skal være indbetalt inden en vis tid. Medlemmernes ansvar kan derfor være begrænset under den form, at der intet er indbetalt, og at *indbetaling først skal finde sted, når bestyrelsen beslutter det*. Heraf følger, at indbetaling også skal finde sted, hvis selskabet går konkurs. Beslutning om indbetaling af andelskapitalen tages da af skifteretten. Der kan endelig være truffet den ordning, at det kontante indskud andrager fx 1 kr, og at den for driften nødvendige kapital oparbejdes ved tilbageholdelse i overskud eller ved afregning for smør, flæsk mv. Beløbet indestår da på en for det enkelte medlem oprettet konto. Således er ordningen i mange brugsforeninger.

Det kooperative selskab, der er organiseret som selskab med begrænset ansvar, er som aktieselskabet *et særligt fra medlemmerne forskelligt pligtsubjekt*, der alene hæfter for selskabets forpligtelser. *Rådighedssubjektet* er også ved sådanne selskaber selskabets organer = myndigheder: generalforsamlingen (repræsentantskabet), bestyrelsen, direktionen, hvis en sådan findes, samt selskabets funktionærer. *Interessesubjektet* er medlemmerne.

Der findes andre selskaber med begrænset ansvar end de anførte fx garant sparekasser, men de forbigås her.

4. *Ansvarlige kooperative selskaber.*

En ret stor del af de kooperative selskaber er oprettet som ansvarlige selskaber. Medlemmernes ansvar er personligt, ikke begrænset.

Vedtægterne kan da have klare bestemmelser om, at medlemmerne hæfter *direkte, personligt* og *solidarisk* ganske som i et ansvarligt eller navngivent handelselskab. Da må det medlem, som kræves af en kreditor for betalingen, fordi selskabets kasse er tom, naturligvis betale beløbet og gøre regres gældende mod de andre medlemmer. Sådanne vidtgående bestemmelser kan være indsat efter udtrykkeligt krav fra fx den sparekasse eller det forsikringselskab, som har givet lån til et lille andelsvandværk eller et lille fryseboksselskab eller fjernvarmeselskab. Men det er, i hvert fald, når selskabet har et vist

større antal medlemmer, undtagelsen, at ansvarsbestemmelserne er så vidtgående. I de fleste ansvarlige kooperative selskaber er det udtrykkeligt bestemt i vedtægterne eller dog den nærmestliggende fortolkning af disses bestemmelser, at medlemmerne *kun hæfter subsidiært* for selskabets forpligtelser, *ikke direkte*. Kreditorerne kan da kun fremsætte krav mod selskabet, ikke mod medlemmerne. Når ansvaret er gjort subsidiært, vil man ikke tillægge det betydning, om ansvaret dog i en senere bestemmelse i vedtægterne er karakteriseret som et »solidarisk ansvar«. Disse tyndslidte ord må da forstås som i kreditforeningsloven og i kreditforeningernes vedtægter.

I det daglige er der ikke større forskel mellem den måde, hvorpå et kooperativt selskab med begrænset ansvar og et kooperativt selskab med ansvarlige medlemmer virker, jfr at brugsforeningerne snart er organiseret på den ene måde, snart på den anden. Forskellen viser sig først, når selskabet kommer i økonomiske vanskeligheder. Der kan da i det ansvarlige selskab altid kræves indbetaling fra medlemmerne til imødegåelse af selskabets forpligtelser. Undlader bestyrelsen at gøre dette, kan en kreditor få selskabet erklæret konkurs, og ved afgørelsen af, om selskabet er insolvent, ses der da bort fra det potentielle ansvar for medlemmerne. Kreditor skal ikke som i de ansvarlige handelselskaber lade samtlige ansvarlige deltagere erklære konkurs, før selskabsformuen kan tages under en konkurslignende behandling. Når selskabet er erklæret konkurs, indkræver skifteretten bidrag hos medlemmerne til dækning af selskabets forpligtelser, jfr herved UfR 1903 A s 538.

Konkurs over et ansvarligt kooperativt selskab er derfor et af de i praksis sjældne tilfælde, hvor kreditorerne har god grund til at håbe på 100 % dividende og dækning af påløbende renter. Og derfor får selskabet ikke lov til at gå konkurs. Det får bistand fra andre kooperative selskaber, derunder de kooperative selskabers stærke overorganisationer, men bliver så rekonstrueret med ny bestyrelse, ny brugsforeningsuddeler, ny slagteridirektør osv.

Hvis man skal beskrive, hvem der er pligtsubjekt i et ansvarligt kooperativt selskab med subsidiært ansvar for medlemmerne, bør man vist sige, at selskabet er det *umiddelbare* pligtsubjekt, men at medlemmerne på grund af mulighederne for at føre fordelingen til bunds er *subsidiære* pligtsubjekter. Det er et mindre væsentligt, terminologisk problem. Det, der fra et praktisk synspunkt har interesse, er beskrivelsen af den mekanik, der skaffer kreditor dækning.

Forsåvidt angår kooperative selskaber som brugsforeninger og andelsmejerier er der gennemført en vis standardisering af vedtægternes bestemmelser. Der er dog stadig brugsforeninger og andelsmejerier, som har beholdt de gamle vedtægters bestemmelser om hæftelsen, og når det drejer sig om andelsslagterier, andelsvandværker, andelselektricitetselskaber, andelsfrysebokselskaber osv, er der ret store afvigelser også mellem vedtægternes bestemmelser om ansvaret. Man kan derfor blive stillet overfor ret varierende bestemmelser, og man kan også blive stillet overfor vedtægter, hvis bestemmelser om ansvaret er uklare og derfor ikke lette at fortolke. Uensartethed og en vis uklarhed er prisen for den frihed, som er indrømmet de kooperative selskaber til at ordne deres forhold uden indblanding fra lovgivningsmagten.

Gensidige forsikringselskaber forbigås.

5. *Erhvervsdrivende selskaber, der ikke er særlige formueretlige pligtssubjekter.*

Før aktieselskabsformen vandt frem, havde de ansvarlige eller navngivne handelsselskaber ofte et betydeligt antal deltagere. Af de oplysninger, som man har om norditalienske handelsforhold i det 13 og følgende århundreder, fremgår det, at der da fandtes handelsselskaber med op til 15–20 deltagere. Efter aktieselskabets opkomst er det ansvarlige eller navngivne handelsselskab i de fleste lande, derunder Danmark, blevet *selskabet med det lille deltagerantal*. Der er som regel kun to personer, og det kan ses af det anvendte firma »Petersen og Sørensen«, »Petersen og søn«, »Petersen og datter«. Undertiden er der tre, sjældent flere. »Brødrene Petersen« kan dække over to, tre og flere deltagere.

Deltagerne i det ansvarlige eller navngivne handelsselskab hæfter *direkte, personligt og solidarisk* for de af deltagerne i forening og for de af en af deltagerne gyldigt på samtlige deltageres vegne indgæede forpligtelser. Det kan ikke ved interessentskabskontrakten gyldigt vedtages, og der kan ikke til handelsregistret foretages anmeldelse om, at deltagerne kun hæfter, såfremt der ikke kan opnås dækning i en eventuelt foreliggende selskabsformue (subsidiært ansvar), eller at deltagerne kun hæfter med begrænsede beløb, eller at de kun hæfter pro rata.

Den, der har penge tilgode hos et navngivent handelsselskab og ikke får dem betalt, kan derfor kræve en enkelt interessent for det

fulde beløb, og såfremt betaling ikke finder sted, og betingelserne i konkursloven er opfyldt, kan han lade ham erklære konkurs. Han kan derefter kræve en anden indehaver, og hvis han stadig ikke får betaling, lade også ham erklære konkurs osv. Når samtlige indehavere af selskabet er erklæret konkurs, kommer også selskabsformuen, såfremt en sådan findes, under en konkurslignende behandling, og ifølge en regel, der efterhånden har fæstnet sig, har selskabskreditorerne da fortrinsret for interessenternes særkreditorer til at få dækning af selskabsformuen. *Det navngivne handelsselskab kan derimod efter dansk ret ikke erklæres konkurs.* Det er ikke et særligt fra deltagerne forskelligt pligtsubjekt. Jfr UfR 1909 A s 385. Petersen kan erklæres konkurs, og Sørensen kan erklæres konkurs, men »Petersen og Sørensen« kan ikke erklæres konkurs.

Hermed stemmer det, at det navngivne handelsselskab ikke i relation til skattelovgivningen anses som et særligt pligtsubjekt. Der pålignes det ikke skat. Efter reglerne i statsskattelovgivningen pålignes der »andre foreninger, stiftelser, korporationer og selvejende institutioner« indkomstskat, forsåvidt de driver erhvervsvirksomhed, men det navngivne handelsselskab er hverken en »forening« eller en »korporation«. Dette har længe stået fast.

Skønt det navngivne handelsselskab på grund af de få deltagere hverken har bestyrelse eller direktion i egentlig forstand som fx et aktieselskab, træder det overfor omverdenen frem som *en vis sluttet enhed på grund af, at det anvender et firma.* Når der skal kontraheres skriftligt på »Petersen og Sørensen« vegne, slås der et stempel med dette firmanavn i kontrakten. Skrivelser fra selskabet udgår på papir, hvor der foroven er trykt »Petersen og Sørensen«, i telefonbogen rykkes selskabet ind under dette navn, der bliver på facaden, hvor kontoret ligger, og på indgangsdøren anbragt et skilt med »Petersen og Sørensen« osv. Deltagerne gør kort sagt, hvad de kan for at bringe andre forestilling om, at de arbejder sammen.

Det er antagelig denne praksis med at anvende et firma overfor omverdenen, som vistnok først kom i brug i Norditalien i 12–13 årh, der forklarer og begrundet en række af de særregler, som for det ansvarlige handelsselskabs vedkommende har udviklet sig ved handelsbrugen i vesteuropæisk ret, fx om den »gensidige signatur«, om deltagerens solidariske ansvar, om selskabskreditorernes fortrinsret til dækning af selskabsformuen fremfor interessenternes særkreditorer. Disse særregler har dog, selvom de er *udtryk for en vis til-*

*nærmelse af reglerne om de navngivne handelsselskaber til de regler, der gælder for selskaber med begrænset ansvar, ikke for dansk rets vedkommende ført til, at man betragter »Petersen og Sørensen« som et særligt fra selskabets indehavere forskelligt pligtsubjekt. Det kommer jo også til at bero på tilfældigheder, om selskabskreditorerne ved samtlige interessenters konkurs bliver stillet bedre end fx særkreditorer, der har samtlige interessenter som debitorer. For selskabskreditorerne har *intet krav på, at der skal være en selskabsformue*. Når samtlige interessenter er erklæret konkurs, er der næppe meget tilbage i selskabets kasse, beholdning af værdipapirer mv.*

Heller ikke det *ansvarlige eller navngivne liberale interessentskab, kommanditselskabet* eller *partrederiet* er særlige fra deltagerne forskellige formueretlige pligtsubjekter, der som sådanne kan erklæres konkurs. Det navngivne *liberale* interessentskab består af flere advokater, arkitekter, rådgivende ingeniører, læger, tandlæger, dyrlæger, statsautoriserede revisorer, danselærere osv, der har indgået en aftale om interessentskab – skriftlig eller mundtlig – og udadtil har tilkendegivet dette ved som det navngivne handelsselskab at anvende et firma ved kontrahering, på brevpapir, i telefonbogen, som dørskilt osv. Nogle af de regler, der gælder om det navngivne handelsselskab, navnlig reglen om solidarisk ansvar, finder tilsvarende anvendelse på sådanne interessentskaber. Deltagerne har dog hverken pligt eller ret til at anmelde selskabet til handelsregistret. Jfr om navngivne liberale interessentskaber mellem ægtefæller Familieret s 155–56.

I *kommanditselskabet* hæfter komplementarerne på samme måde som deltagerne i det navngivne handelsselskab, medens *kommanditisterne* kun hæfter med deres indskud. Det er en selskabstype, der idag ikke har stor praktisk betydning.* Der findes heller ikke mange *partrederier*. De, der findes, angår småskibe. I partrederier hæfter deltagerne direkte og personligt, men kun pro rata.

6. Stiftelser.

Aktieselskabet, kreditforeningen, brugsforeningen, andelsmejeriet, kontingentforeningen mv hører til den gruppe sammensatte formuerechtsretssubjekter, som man kalder *associationer* = *personsammenslutninger* = *selskaber og foreninger*. Associationer har deltagere eller medlemmer, der tilvejebringer det økonomiske grundlag ved at indskyde penge, ved at påtage sig ansvar eller ved at forpligte sig til at betale indskud, kontingent mv. Heraf drager man den konsekvens,

at den øverste ledelse af associationen er hos medlemmerne. De udøver den på generalforsamlingen eller undertiden gennem et repræsentantskab, der træder i generalforsamlingens sted. En forening, der fx som et gensidigt forsikringsselskab af en vis størrelse har et meget stort antal medlemmer, kan ikke afholde generalforsamling. Det er som regel generalforsamlingen (repræsentantskabet), der vælger den bestyrelse, der har den overordnede ledelse af sammenslutningen, derunder valget af en eventuel direktion.

Ved siden af associationerne findes der en gruppe formueretsrets-subjekter, som man sammenfatter under begreber som *stiftelse*, *foundation*, *selvejende institution* eller *formålssubjekt*. Deres grundlag eller, som det undertiden siges med et fra romanistisk teori hentet fremmedord, »substrat« er ikke fremskaffet af deltagerne. *Grundlaget er en kapital*, der som regel hidrører fra arv efter testamente eller gave fra enkeltperson eller fra ægtefæller. Men den kan også hidrøre fra søskende eller fra kompagnoner i et navngivent handels-selskab eller liberalt interessentskab eller være en gave fra et aktieselskab eller andelselskab eller en kommune, der har villet fejre jubilæum ved oprettelse af et jubilæumslegat, gave fra en bestående stiftelses overskud, gave fra staten osv. Det væsentlige er, at der foreligger en kapital, og at der *ikke* er en kreds af medlemmer, der kan anses for »substrat«. Kapitalen er *testeret eller givet med bestemte formål for øje*.

Nogle stiftelser er *uselvstændige stiftelser* ∴ indretninger, som ikke er særlige formueretlige pligtsubjekter eller rettighedssubjekter. Testator har fx testamenteret sin formue til en kommune på vilkår, at den opretter et alderdomshjem, som den da bestyrer. Den uselvstændige stiftelse var den form, som man først brugte i romersk ret. Jfr Arveret s 177–78. De fleste danske stiftelser er *selvstændige stiftelser*, der som aktieselskabet, kreditforeningen, brugsforeningen, andelsmejeriet, kontingentforeningen er *et særligt formueretligt pligtsubjekt*. Stiftelsen hæfter for de forpligtelser, som stiftelsens organ, typisk en bestyrelse, gyldigt indgår på stiftelsens vegne, og der kan søges fyldestgørelse herfor i stiftelsens aktiver ved udlæg og udpantning, ligesom der kan foretages udpantning i aktiverne for den stiftelsen eventuelt pålignede skat. Stiftelsen kan også erklæres konkurs, når betingelserne i konkursloven er opfyldt. Disse retsforfølgningsspørgsmål er dog for de fleste stiftelsers vedkommende akademiske, navnlig for pengelegaternes vedkommende. Der er ikke nogen, der

filosoferer over, om det lille legat, hvis renter skal anvendes til dækning af udgifterne ved vedligeholdelse af den mindstøtte, der står i Bakkehuset på Frederiksberg, er et særligt formueretligt pligtsubjekt. Men spørgsmålene kan blive rejst ved stiftelser, der driver forretning, selvom disse i reglen er velkonsoliderede. Som eksempler på sådanne stiftelser kan nævnes Carlsbergfondet, Egmont H Petersens fond, Thomas B Thriges fond, Nordisk Insulinlaboratorium, Kraks legat, G E C Gads fond.

Da dansk ret ikke har reciperet den romanistiske koncessionsgrundsætning, kræves der til oprettelse af en stiftelse som selvstændigt pligtsubjekt *ikke nogen godkendelse fra et ministerium* fx i form af konfirmation på en fundats. En del stiftelser er faktisk oprettet uden stadfæstet fundats. Jfr Arveret s 178–79.

Den selvstændige stiftelse er også *et særligt formueretligt rettighedssubjekt*. *Rådighedssubjektet* er stiftelsens *organ*, der oftest er en bestyrelse på 3–5 personer, men kan være en enkeltperson. Rådighedssubjektet for en stiftelse som Herlufsholm,* en af de ældste af de bestående stiftelser, oprettet i 1565 af Herluf Trolle og Birgitte Gøye, er en af regeringen udpeget forstander. Forstanderen udøver den rådighed inter vivos over stiftelsens aktiver, som ville have tilkommet en ejer, om Herlufsholm havde været i privat eje, og kontraherer på stiftelsens vegne, dog kræves der til gyldigheden af visse dispositioner godkendelse fra det tilsynsførende ministerium. Forstanderen skal imidlertid råde i andres interesse. Efter gavebrevet skal stiftelsens indtægter anvendes til fordel for en kostskole. Forstanderen er kun administrator af stiftelsens rettigheder. Han har den samme funktion, som en *trustee* har i engelsk ret. *Interessesubjektet er kostskolen*. Dette er ikke helt det samme som de på et bestemt tidspunkt på skolen optagne elever og ansatte lærere mv. Forstanderen skal også se hen til, at der så vidt muligt i overensstemmelse med opretternes ønske i al fremtid kan drives kostskole for stiftelsens midler.

Rådighedssubjektet ved en stiftelse som Carlsbergfondet er efter fundatsen en direktion på 5 medlemmer valgt af Videnskabernes Selskab blandt selskabets medlemmer, dog at der også her til visse dispositioner kræves godkendelse af det tilsynsførende ministerium, og der er delegeret visse beføjelser til bryggeriernes direktion. Rådigheden skal udøves til fordel for videnskab og kunst. *Interessesubjektet er videnskab og kunst*. Carlsbergfondets aktiver har ikke en

»ejer« i sædvanlig forstand, men skal administreres af 5 personer i videnskabens og kunstens interesse, og det er disse 5 personer, der afgør, hvad videnskabens og kunstens interesser kræver af Carlsbergfondet.

Det klassiske stiftelsesformål er forsorg for fattige, syge, forældreløse, *piae causae* = fromme formål, og herfra har stiftelserne fået det navn *pia corpora*, som var almindeligt i middelalderens korporationsteori. Der er dog også i tidens løb oprettet en del familielegater, hvis indtægter skal bruges til fordel for medlemmerne af bestemte slægter, uden at disse behøver at være »trængende« i sociallovgivningens betydning. Efterhånden som forsorgen for fattige, syge, forældreløse mv er blevet mere effektivt organiseret, har opretterne af stiftelser, herunder pengelegater, søgt nye formål ved siden af de klassiske, jfr Carlsbergfondets videnskab og kunst. Interessesubjektet er da endnu mere abstrakt end »de fattige«. Videnskab og kunst kan fremmes på mange andre måder end ved lønning og understøttelse af videnskabsmænd og kunstnere fx ved dækning af udgifterne ved opførelse af et observatorium, ved tilskud til et museum, ved tilskud til et laboratorium osv osv.

Pengelegater med stadfæstet fundats følger ret bestemte mønstre med hensyn til organ, tilsyn, midlernes anbringelse, prohibering af værdipapirer, regnskabsaflæggelse, revision, decision mv. Fundatserne for erhvervsdrivende stiftelser og de til grund herfor liggende testamentariske bestemmelser eller bestemmelser i gavebreve er derimod meget varierende. Den, der lader en større formue gå til almennyttigt øjemed, har ofte særønsker, som må imødekommes.

Litteraturen om stiftelser se Arveret s 180, 186. Der findes desuden en del oversigtsværker for legatsøgere og skrifter om enkelte stiftelser.

7. *Den juridiske persons opspaltning i pligt-, rådigheds- og interessesubjekt.*

I overensstemmelse med den opfattelse, der nu er den almindelige i romerretsteorien, i hvert fald i den tyske, er det forudsat, at den *koncessionsgrundsætning*, som har sat sig så dybe spor i bl a fransk, tysk og engelsk ret, ikke er skabt af klassisk eller postklassisk romersk ret, men er et produkt af det 12–14 århundreders romanistiske teori. Da P G Bang for dansk rets vedkommende afviste, at der kræves koncession til skabelse af et sammensat formueretligt pligtsubjekt, gik man i romanistisk teori ud fra, at den traditionelle lære om den »juridiske person«, derunder koncessionsgrundsætningen, var

»ægte« romerret og havde hjemmel i Justinians kodifikation, især Digesterne 3,4 og 47,22. Det var også den forudsætning, som Bang gik ud fra. I Lærebog i Romerret påberåber Bang sig for koncessionsgrundsætningen bl a en udtalelse af Gajus i 3,4,1 pr og 1.* Den har været et af de faste støttepunkter for den traditionelle doktrin i middelalderens »korporationsteori« og i den denne afløsende lære om den »juridiske person«. Gajus bruger her udtrykket »corpus habere«, og det er det, som har givet korporationsteorien navn.

Koncessionsgrundsætningen er en udløber af læren om den »juridiske person«. Den kan kort gengives således, at formueretsretssubjekterne deles i de »fysiske« eller »naturlige« personer med »medfødt retsevne« : evne til at være subjekt i formueretsretsforhold og de »juridiske«, »kunstige« eller »tænkte« personer, hvis »retsevne« beror på en offentlig akt. Den juridiske person er en »fiktion« eller beror på en »fiktion«. Han er »eine Person, welche blos zu juristischen Zwecken angenommen wird«.*

Tankeindholdet i den traditionelle romanistiske lære om formueretsretssubjektet kan spores tilbage til det 13 årh. Allerede kanonisterne og kommentatorerne begyndte at gøre brug af begrebet persona som overbegreb til de naturlige og de juridiske personer. De brugte dog hyppigst de i Justinians kodifikation anvendte udtryk »universitas«, »corpus« og »collegium« om de sammenslutninger, der har »korporationskvalitet« = er juridiske personer.

Den åndelige fader til den romanistiske lære om den juridiske person = persona ficta er efter Gierke* kanonisten Sinibaldus Fliscus, der ved midten af det 13 årh blev pave under navnet Innocens IV. Fliscus har et sted brugt vendingen »cum collegium in causa universitatis fingatur una persona«, hvor man har fiktionsteorien i en nøddeskal. Fra Fliscus som pave stammer læren om, at en universitas ikke kan excommuniceres, fordi den ikke kan begå delikter, der har været af stor betydning for den strafferetlige diskussion om de kollektive enheders pønale ansvar.

Det er i den sidste halvdel af det 19 årh, at den traditionelle lære om den juridiske person kommer ud for kritik, og den kommer ud for kritik fra to forskellige synspunkter. For det første kritiserer *retshistorikere* den ud fra den opfattelse, at den overhovedet ikke har hjemmel i Justinians kodifikation. Den fortolkning af bestemmelserne i Digesterne, som man gennem århundreder har lagt til grund for teorien, er urigtig. For det andet kritiserer *systematikere* (retsteoretikere) den, idet de i læren om formueretsretssubjektet frigør sig fra romerrettens åg og udvikler en ny lære uden henblik på, om denne

er forenelig eller uforenelig med bestemmelserne i Justinians kodifikation. Dette åg havde hvilet tungt på retsteorien gennem mere end syv hundrede år.

Det er navnlig fra 1873, at kritikken sætter ind. Da udgav retshistorikerne Alfred Pernice og Max Conrat (Cohn) to bøger, som skulle få afgørende betydning for vurderingen af kildestederne i romerretten. Pernice udgav Marcus Antistius Labeo I, Conrat disputatsen *Zum römischen Vereinsrecht*. Og systematikeren og romanisten Bekker publicerede i Jherings *Jahrbücher für Dogmatik*, bd XII, s 1 ff afhandlingen *Zur Lehre vom Rechtssubjekt. Genuss und Verfügung. Zwecksatzungen, Zweckvermögen og juristische Personen*. Det kan også nævnes, at Ernst Zitelmann samme år publicerede afhandlingen *Begriff und Wesen der sogenannten juristischen Person*.

Pernices og Conrats udviklinger tilskyndede romerretsteorien til at gå i gang med yderligere kulegravning, hvor man har forsøgt at supplere de kortfattede udviklinger i Justinians kodifikation med, hvad der kan sluttes fra indskrifter, de sparsomme kilder udenfor Justinians kodifikation osv. En af vanskelighederne er, at man ikke kender teksten til den *Lex Julia*, der handler om foreninger, eller til de senatsbeslutninger og kejserforordninger, der supplerede og ændrede den. Gierke kastede sig over teorien fra det 12 årh og fremover og gav i det i 1881 udgivne bind III af *Das deutsche Genossenschaftsrecht* en overordentlig indgående redegørelse for glossatorernes, kanonisternes, kommentatorernes og pandektisternes lære om formueretsretssubjektet. Selv Theodor Mommsen, hvis ungdomsarbejde fra 1843 handler *De collegiis et sodaliciis Romanorum*, gav sig påny i lag med emnet under fremhævelse af, at der i romerretten næppe er noget andet emne, der er så »*undurchsichtig und peinlich*« for juristerne som bestemmelserne om den såkaldte juridiske person ∴ om spørgsmålet, om der formueretligt ved siden af den fysiske person optræder andre retssubjekter. Jfr den posthume afhandling i *Zeitschrift der Savigny Stiftung*, Rom Abt, bd XXV, 1904, s 33 ff.

Synet på visse enkeltheder kan have ændret sig noget, men de resultater, som man kom til i tysk teori i slutningen af det 19 årh, står fast. Læren om den »juridiske person«, inclusive koncessionsgrundsætningen, er hverken klassisk eller postklassisk, men et produkt af middelalderens teori, og det er, jfr Gierke, Sinibaldus Fliscus, der er fader til »*persona ficta*«. Når der fx i *Digesterne* 3,4,1, pr og 1 tales om »*corpus habere*«, er det slet ikke »juridisk personlighed«, der tales om, men blot om den øvrighedstilladelse, der krævedes til en forenings virksomhed af politiske-politimæssige årsager. De romerske kejsere nærede den samme frygt for borgernes politiserende virksomhed som nutidens diktatorer, hvorimod den forfinede idé om, at en sammenslutnings »retsevne« beror på en tilladelse fra det offentlige, lå udenfor deres og datidens juristers forestillingskreds. De romerske jurister havde ikke en fast udformet lære om den juridiske person. Udtrykket *persona* er i Justinians kodifikation ikke

brugt i betydningen formueretsretssubjekt α : som overbegreb for enkelt-personer og visse sammenslutninger, men betyder blot homo, menneske. At der er visse uigennemskuelige og pinlige ting i kilderne, er let at forstå, når man erindrer, at Digesterne er et udtog af værker, der er blevet til i løbet af flere århundreder. Der ville fremkomme tilsvarende uklarheder og uoverensstemmelser, hvis man lavede en antologi over dansk teori fra det 18–20 årh, om man så nok så meget forsøgte at ensrette bl a ved at interpolere.

Enkeltheder om romerretsteorien se bl a Karl Olivecrona Studier över begreppet juridisk person i romersk och modern rätt, 1928, navnlig s 77 ff, Fritz Schulz Classical Roman Law, 1951, s 86–87, 98, og Max Kaser Das Römische Privatrecht, I, 1955, s 260 ff, alle med talrige literaturhenvisninger. Jfr Stig Iuul Grundrids af den romerske Formueret, 1942, s 40.

Diskussionen om romerrettens lære om formueretsretssubjektet er dog ikke hørt op. Der er stadig forfattere, især engelske, der fastholder den ældre lære, og der er forfattere, der finder på nye hypoteser om romerrettens standpunkt og herunder kommer ind på at defendere visse dele af den tidligere lære. Når der er skrevet så mange bøger om et emne, kan der altid skrives een til. Men sålænge man ikke finder nye tekster eller indskrifter, der viser noget afgørende, kan der næppe siges noget, som ikke er sagt før. Blandt de seneste monografier kan nævnes Schnorr von Carolsfeld Geschichte der juristischen Person, I, 1933, og P W Duff Personality in Roman Private Law, 1938.

Man bør ikke undervurdere betydningen af, at der fra kyndig retshistorisk side er gjort op med læren om den juridiske person. En af de vanskeligheder, som retsteorien ved retsteoretiske udviklinger kommer ud for, især i romanistisk teori, er nemlig en myte, som man kan kalde *myten om (klassisk) romersk ret som ratio scripta*. Talrige filologer og historikere har en klippefast tro på, at det, som de romerske jurister skabte i den klassiske periode, er udslag af ratio scripta α : udtryk for en højere fornuft og derfor indiskutabelt. Denne myte, som vist dannede sig allerede i glossatorskolens tid, er blevet »plejet« af humanisterne fra renaissancens tid. Den har haft en overordentlig betydning for romerretsstudiets anseelse, for udbredelsen af et vist kendskab til romerretten og – på godt og ondt – for retsudviklingen i de vesteuropæiske lande. Forestillingen er absurd. Den er udslag af en faible for den klassiske oldtid og en heraf flydende tendens til at glorificere svundne tider. Man møder også betragtningen hos jurister, men den skyldes da ofte uvidenhed om indholdet af Justinians kodifikation. Den, der giver sig i lag med et studium af dele af Justinians kodifikation – kodifikationen som helhed er der ikke mange, der har studeret i vor tid –, vil hurtigt blive klar over, hvor mangelfuldt dette værk er, når man ser på det med juristens øjne. Alligevel har myten stadig så megen udbredelse, at man må regne med den som en psykologisk faktor og en hindring for udbredelsen af bedre retsteoretisk erkendelse, når denne ikke lader sig forlige med Justinians kodifikation. Fra retsteoriens synspunkt er det derfor med hensyn til

læren om formueretsretssubjektet et held, at man i romerretsforskningen er nået til den opfattelse, at den nedarvede lære om den juridiske person stort set er et produkt af kanonisternes og kommentatorernes virksomhed i den »mørke« middelalder. Lærens »blå stempel« er væk.

Fornyelsen af læren om formueretsretssubjektet kommer ikke fra retshistorien, men fra retsteorien. Den er resultatet af et team-work, der begynder hos Jhering og Brinz, fortsætter med Bekker og fuldføres af Ross, Demogue og Nékám. Bekker er den første, der i tysk teori er kommet ind på tanken om, at man ikke kan drøfte problemerne om formueretsretssubjektet uden at se det fra forskellige synspunkter, fordi der i virkeligheden er tale om en sammensmeltning af tre problemer, *fyldestgørelsesadgangen*, *rådigheden* og *interessens*. Tanken om opdeling efter »Genuss und Verfügung« o: interesse og rådighed, som er det væsentlige i Bekkers afhandling fra 1873, er allerede antydet af Jhering. Og læren om »Zweckvermögen«, som er et andet motiv hos Bekker, stammer fra Brinz, som har udviklet den i opposition til et af Puchta opstillet postulat »Kein Vermögen ohne Person«. Det gør Bekker selv loyalt opmærksom på i sin afhandling, hvor han navnlig fremhæver betydningen af Brinz's lære. Efter Brinz's udviklinger om »Zweckvermögen« = formålssubjekter »war den juristischen Personen alle Lebensfreude geraubt«.

Bekkers udviklinger inspirerede franskmændene Demogue til at skrive en afhandling om emnet i 1909 og Notions fondamentales i 1911, Ross tog tanken op i 1934 i Virkelighed og Gyldighed i Retslæren s 195 ff, jfr Om Ret og Retfærdighed fra 1953, og i angelsaksisk teori har man ungareren Nékáms The Personality Conception of the Legal Entity fra 1938. Hermed er retsteorien nået frem til den *differentiering af den »juridiske person« i pligtsubjekt, rådighedssubjekt og interessesubjekt*, som er fulgt i denne fremstilling af Personretten. Den er givet, uden at der er gjort brug af begrebet »juridisk person«.

Læren er dog ikke nær så radikal, som det ser ud til, og det vil være at dramatisere situationen, om man siger, at den juridiske person er ombragt takket være Jhering, Brinz, Bekker, Demogue, Ross og Nékám. Man kan bedre illustrere udviklingen ved at sige, at *den »juridiske person« er blevet spaltet op i tre*, pligtsubjektet, rådighedssubjektet og interessesubjektet, idet man er blevet klar over, at mange uklare udviklinger og mange diskussioner beror på, at der

tales om forskellige ting. Eller udtrykt på en anden måde: persona betyder ikke blot menneske, men også *maske*. Det bruges oprindeligt om den maske, hvorigennem skuespilleren taler (sonare = give lyd), når han er på scenen, og derefter bruger man det også, om den *rolle*, som han spiller på scenen, og som er forskellig fra hans »virkelige jeg«. Man er nu i retsteorien blevet klar over, at det kun er ved den voksne enkeltperson, at de tre roller som pligtssubjekt, rådighedssubjekt og interessesubjekt udføres af den samme skuespiller under brug af tre forskellige masker. Når den umyndige kommer ind på det juridiske teater, spiller han selv kun rollerne som pligtssubjekt og interessesubjekt, men dem spiller han, selvom han på grund af ung alder må køres ind på scenen i sin vugge. Værgen udfører rollen som rådighedssubjekt. Og er et aktieselskab med i stykket, udfører bestyrelse og direktion i forening rollen som rådighedssubjektet, aktionærerne i forening rollen som interessesubjektet, medens selskabets formue har overtaget rollen som pligtsubjektet (fyldestgørelsesobjekt).

Jhering, Brinz og Bekker var ikke de eneste, der opponerede mod den overleverede »fiktionsteori« i den udformning, som denne havde fået af den tyske historiske skoles førstemænd, v Savigny og Puchta. Der er næppe noget emne, som der er teoretiseret så meget over i tysk teori i det 19 årh og langt ind i det 20 som over læren om formueretsretssubjektet. Bidrag er desuden ydet af forfattere som Demelius, Zitelmann, Böhlau, Salkowski, Bolze, Baron, Gierke, Liebenam, Hölder, Schlossmann, Binder, Mitteis, og der er taget stilling til problemet i utallige lærebøger og håndbøger. Det er et tværgående problem, som teorien ikke kan undlade at tage stilling til. At der er forfattere, der negligerer de resultater, som man er kommet til i nyere teori, skal kun bemærkes for en ordens skyld. I fransk teori er emnet behandlet af bl a Saleilles, Michoud og Demogue.

Til at begynde med lagde de tyske teoretikere, som ville supplere, korrigere eller omstyrte den nedarvede »fiktionsteori«, vægt på at godtgøre, at det af dem udviklede kunne forliges med indholdet af Justinians kodifikation (∴ ratio scripta). Bekker er vistnok den første, der har sat sig helt ud over, om den lære, som han udvikler, *fordi han anser den for retsteoretisk rationel*, lader sig forene med eller er uforenelig med bestemmelseerne i Justinians kodifikation.

Fordelene ved et arbejde med opspaltningen af formueretsretssubjektet i pligtssubjekt, rådighedssubjekt og interessesubjekt viser sig ikke så meget i hovedafsnittene i Personretten, der handler om

umyndighed og lavværgemål, selvom retsreglerne og konstruktionen passer som hånd og handske. Den viser sig i det følgende afsnit om den »juridiske person«, som efter pandektraditionen hører med til Personretten. A W Scheel, Deuntzer og Bentzon har i deres personretsfremstillinger kortfattede afsnit om den »juridiske person«, medens Borum og Arnholm som bemærket s 9 har strøget dette afsnit. Vi har taget afsnittet med, men har givet det navneforandring til »Foreninger, selskaber og stiftelser« og set bort fra enheder som stat, kirke og kommuner. De er så forskellige fra foreninger, selskaber og stiftelser, at der ikke kan komme noget godt ud af at behandle dem under eet. Afsnittet betegner da overgangen til Selskabsretten og til læren om stiftelser.

I læren om foreninger, selskaber og stiftelser befrier læren om det opspaltede formueretsretssubjekt teorien for nogle problemer, som har givet anledning til megen uenighed og til bindstærke værker, doktordisputater mv i fransk og tysk teori. Dansk teori er sluppet lettere om ved det, idet man nærmest har ladet, som om de ikke eksisterede. Er aktieselskabet en juridisk person? I ældre dansk teori sagde man ja, i slutningen af det 19 årh sagde man nej, og nu siger man igen ja. Er det navngivne handelsselskab og det navngivne liberale interessentskab en juridisk person?

Uklarheden og uenigheden i hele denne diskussion beror som fremhævet af bl a Nékám på uklarheden i det grundbegreb, som diskussionen har hensyn til. »*The expression »juristic person« . . . corresponds to nothing precise or well defined, but is a mere label only*«. Uklarheden forsvinder, når man anskuer problemerne ud fra synspunkterne pligt-, rådigheds- og interessesubjekt. Det er givet, at et aktieselskab er et særligt af deltagerne uafhængigt pligtsubjekt, og det fremgår af en række bestemmelser i aktieselskabsloven fx §§ 1 og 17, og det er også givet, at et navngivent handelsselskab efter dansk ret ikke kan erklæres konkurs og derfor ikke er et særligt fra deltagerne forskelligt pligtsubjekt. Noget andet er, at man ikke herved er kommet ud over de vanskeligheder, som beror på, at retsreglerne om det navngivne handelsselskab fra middelalderen gennem handelsbrugen er blevet omformet og har fået en særlig udformning, som resulterer i, at det udadtil i enkelte henseender fungerer som en slags sluttet enhed. Men de forklares ikke, hvad enten man kalder det navngivne handelsselskab og det navngivne liberale interessentskab en »juridisk person« eller bestrider, at det er det.

Endvidere giver opspaltningen *en klarere og mere hensigtsmæssig konstruktion ved stiftelserne*, som altid har været et crux for teorien. Stiftelsen eller med et bedre udtryk foundationen er det bedste eksempel på, at romerrettens axiom, der er overtaget af den tyske historiske skole »al ret er skabt for menneskers skyld«, jfr herved Hermogenian i Digesterne 1,5,2, ikke kan opretholdes. Det har såvel Bekker som Demogue, Ross og Nékám gjort opmærksom på. Der findes talrige foundationer, der er oprettet til fordel for dyr, til vedligeholdelse af et monument, en bygning mv. Her er foundationen – for så vidt den overhovedet er selvstændig – pligtsubjekt, bestyrelsen rådighedssubjekt og dyrene, monumentet, bygningen interessesubjekt. At dyrene i sådanne tilfælde som monumentet må have andre til at varetage deres interesser, er klart, men det må også barnet i vuggen. Dyrenes interesser varetages af foundationens bestyrelse, der i denne henseende er under det samme tilsyn som i andre tilfælde.

Dette viser sig, såfremt der fx bliver tale om at ændre formålsbestemmelser i en fundats, der er forsynet med kongelig konfirmation, fx for et legat, hvis renter skal anvendes til at købe ekstraroder til elefanterne i Zoologisk Have. Her kan legatbestyrelsen ikke uden videre lave om på formålet og bruge renterne til at dække udgifterne ved at male stakittet om Zoologisk Have, hvad havens direktør hellere ser. Dertil kræves en fundatsændring, som nu kun kan gennemføres med Justitsministeriets sanktion, og det går kun med til permutation, hvis der fx ikke længere kan skaffes elefanter til haven. Justitsministeriet påser følgelig, at elefanternes interesser bliver respekteret. Det vil Justitsministeriet nu nok ikke være ved. Når man har accepteret et dogme gennem mere end halvandet tusinde år, opgiver man det ikke, fordi det bliver kritiseret af retsteorien som irrationelt (romerretten som *ratio scripta!*). Justitsministeriet vil måske henvise til, at det er hensynet til den afdøde, der har motiveret afslaget.

Dette problem om dyr, monumenter, gudestøtter, bygninger mv som interessesubjekter ved foundationer er naturligvis ikke noget stort problem, så lidt som det er noget stort problem, om den foundation, hvis renter skal anvendes til dækning af udgifterne ved at vedligeholde mindstøtten i gården til Bakkehuset på Frederiksberg, er et særligt pligtsubjekt, jfr s 93. Foundationer har sjældent gæld, medmindre det drejer sig om de velstillede erhvervsdrivende foundationer. Men konstruktionen er *sandere og mere hensigtsmæssig* end den

konstruktion, som man ofte ser anvendt eller forudsat, når en fundation karakteriseres som en *selvejende institution*. Det er rendyrket Puchta. »Kein Vermögen ohne Person«. Kan man ikke finde et enhedssubjekt, må man opfinde et, og det gør man ved at personificere formuen. Det forklarer intet, når man erklærer en fundation for selvejende. Så er begrebet »Zweckvermögen« = formålssubjekt bedre.

Læren om det opspaltede formueretsretssubjekt har endelig den fordel, at den fremhæver, at *det, som vi taler om i retsvidenskaben, er retsbegreberne og ikke deres »substrat«* (underlag). Den traditionelle lære med sontringen mellem fysiske og juridiske personer og betegnelsen af den juridiske person som en fiktion udlægges undertiden således, at forskellen mellem en fysisk person og en juridisk person skal søges i, at såfremt man stikker i en fysisk person med en nål, sprøjter der blod ud af »personen«, medens man ikke får det samme resultat ud af forsøg på at stikke i en juridisk person. Udtrykket stiftelse giver anledning til nøjagtig samme forveksling, idet en stiftelse i betydning en bygning (for ældre damer) kan brænde, men ikke i betydning fundation = retsbegrebet.

Det er en populær gengivelse af fiktionsteorien, som v Savigny og Puchta ikke ville tage ansvaret for. Men den er ret almindelig, og den er måske en manuduktørs forsøg på at forklare den for eleverne dunkle lære. Hvis man anvender tredelingen i pligt-, rådigheds- og interessesubjekt, undgår man denne forveksling af retsbegreb og substrat. Man kan ikke stikke i et pligtsubjekt. Hele diskussionen, om den juridiske person er en »fiktion« eller en »realitet«, beror til syvende og sidst på en, bevidst eller ubevidst, forveksling af retsbegreb og substrat, jfr Nékám I c, navnlig s 65 ff, Ross Om Ret og Retfærdighed s 218 fodnoten. *Alle personer er juridiske*, når vi ser dem fra een synsvinkel, fysiske, når vi ser dem fra en anden. Alt, hvad Ross kan ofre på denne diskussion, er en fodnote.

v Savigny har formuleret sætningen »Jeder einzelner Mensch und nur der einzelne Mensch ist rechtsfähig«. Denne sætning genfinder man i de fleste personretsfremstillinger, hvor den gerne uddybes, og den er endog blevet optaget i visse kodifikationer. Ganske bortset fra det lille problem om dyr som interessesubjekter er sætningen retsteoretisk uholdbar. *Mennesket har ikke en medfødt retsevne*. Om et menneske er pligt-, rådigheds- og interessesubjekt i formueretlig henseende, beror på indholdet af en given retsorden. Det er denne,

som vi må underkaste et studium uden forudfattet mening. Studerer vi retsordenen i visse arabiske stater, vil vi konstatere, at sætningen er falsk, idet der findes slaveri. Det, som sætningen udtrykker, er således ikke en almenyldig retsteoretisk sandhed, men et politisk postulat om, at slaveri bør afskaffes. Det er vi naturligvis ikke uenig i. Vi kan blot ikke gå med til, at sætningen gives ud for en retsteoretisk sandhed.

NOTER

Henvisningerne er til de steder på siden, der er angivet ved en stjerne.

- S 7. Andreas Aagesen Forelæsninger over Den romerske Privatret, bd 1, 1882, s 84. A B Schwarz Zur Entstehung des modernen Pandekten-Systems i Zeitschrift der Savigny Stiftung Rom Abt XLII (1921) s 578 ff.
- S 9. Bentzon Personretten, 3 udg, 1930, Borum Personretten 4 opl 1963, Arnholm Personretten, 1959.
- S 16. Det er praktisk at bruge begrebet overdragelsesretshandel, og det kan forsvares, når det fremhæves, at udtrykket ikke er brugt i den betydning, hvori det bruges i romanistisk teori. Jfr herved Ussing Aftaler, 3 udg, 1940, s 10–11 med note 7.
- S 17. Jfr Grathe i Fuldmægtigen, 1961, s 82. Administrativ praksis følger således ikke Borums opfattelse, jfr herved Personretten s 29–30.
- S 21. Sammenhold med teksten Familieret s 20–22, 198–99, Arveret s 62–67. Om sindssyge personers hospitalsophold se Borum Personretten s 156 ff. Det anbefales de studerende at gennemlæse en fremstilling af Psykiatrien fx H Helweg Den retslige Psykiatri i kort Omrids, 2 udg, 1949, eller E Strømgren Psykiatri, 8 udg, 1964.
- S 23. Ussing i UfR 1923 B s 144, Borum Personretten s 133.
- S 29. Om beskikkelse af værge efter skiftelovens § 14 henvises til Gomard Skifteloven, 1964, s 46 f. Om beskikkelse af værge for legater på skifte se Lund Christiansen i Festskrift for O A Borum, 1964, s 99 ff.
- S 31. Lov 8 juni 1966 om Overformynderiet og med samme dato lov om anbringelse af umyndiges midler m v, lov om ændringer i myndighedsloven og lov om ændring i arveloven.
- S 32. I København er overpræsidenten overøvrighed, og her skal andragende indsendes til Overformynderiet og ikke til skifteretten, ligesom værgeren skal aflægge regnskab til Overformynderiet. – Jfr værgebekendtgørelsens §§ 23–24.
- S 37. Justitsministeriets cirkulærer 9 marts 1954, 30 novb 1961, 25 marts og 10 okt 1963, 6 april og 17 novb 1964 i Min Tid 1954 A s 115, 1961 A s 598, 1963 A s 101 og 401, 1964 A s 142 og 419.
- S 39. Justitsministeriets skrivelse af 26 april 1961 i Min Tid 1961 A s 256.
- S 40. Arveret s 251, Familieret s 300.

- S 40. Jfr kommentaren i Tidsskrift for Retsvidenskab 1934 s 413, Borum Personretten s 127–29.
- S 42. Jfr Justitsministeriets skrivelse 23 decb 1925 i Min Tid 1925 A s 191.
- S 43. Jfr Justitsministeriets skrivelse af 14 marts 1931 i Min Tid 1931 A s 77.
- S 46. Se til teksten Bentzon Personretten, 3 udg, 1930, s 59, Borum Personretten s 48, Ussing Aftaler, 3 udg, 1940, s 341, Gomard Forholdet mellem Erstatningsregler i og uden for Kontraktsforhold, 1958, s 337 f.
- S 48. Reglen gælder ikke, hvis den oprindelige aftale er indgået mellem forældremyndighedens indehaver og gårdejereren, jfr UfR 1926 s 749. Den gælder heller ikke, hvis forældremyndighedens indehaver bestemmer andet. Hvis den umyndige i så fald trods tilkendegivelsen på egen hånd indgår en af bestemmelsen omfattet aftale, og medkontrahenten er i god tro, må man formentlig anvende analogien af aftalelovens fuldmagtsregler, jfr Ussing i UfR 1923 B s 131, Borum Personretten s 50. Der er ikke domstolsafgørelser om dette problem.
- S 51. Borum Personretten s 53 med henvisninger. Anderledes Gomard I c s 337.
- S 52. Jfr herved henvisningerne i redaktionsnoten til UfR 1964 s 24 H og kommentaren i UfR 1964 B s 156.
- S 61. Spørgsmålet om umyndiges afbetalingskøb er drøftet af Hoffmeyer i UfR 1944 B s 293 ff, Norsker i UfR 1945 B s 22 f, Illum sammesteds s 23 f, Ussing s 27 f, Stig Jørgensen i UfR 1951 B s 102 f, Borum Personretten s 76–79, Spleth i UfR 1957 B s 237 f og Stig Jørgensen i Festskrift til O A Borum, 1964, s 215–22, Kornerup i Juristen, 1965, s 451 ff.
- S 64. Se Bentzon Personretten, 3 udg, 1930, s 84, Ussing i UfR 1923 B s 135, Borum Personretten s 75–76, Gomard I c s 85–86.
- S 76. Nærmere om koncessionsgrundsætningen hos Otto Gierke Das Deutsche Genossenschaftsrecht, bd III, 1881, navnlig s 289 ff om kanonisterne og s 368–72 og 436–40 om kommentatorerne.
Allan Philip har i Studier i den internationale Selskabsrets Teori, 1961, omtalt nogle af de i denne paragraf berørte problemer, jfr herved Ross i UfR 1961 B s 313 ff.
- S 82. Fremstillingen i det følgende må sammenholdes med fremstillinger af Selskabsretten, jfr forsåvidt angår førstedselsstuderende Den Borgerlige Ret § 62 ff. Om organbegrebet se Alf Ross Dansk Statsforfatningsret, I, 1959, s 20 ff.
- S 83. Jfr Gierke I c s 379 med note 104 og s 449 med noterne 154–55.
- S 91. Kommanditselskabernes antal er meget lille, når man sammenligner det med antallet af navngivne handelsselskaber og navngivne liberale interessentskaber og antallet af aktieselskaber, derbrugs- og produktionsforeninger mv. Men i den sidste tid er der dog stiftet en del kommanditselskaber. Forklaringen herpå skal vistnok søges i skattemæssige overvejelser. Måske oplever kommanditselskabet en renaissance.

- S 93. Flemming Tolstrup Det ældste Herlufsholm, 1560-1788, 1965, med henvisninger.
- S 95. P G Bang Lærebog i de til den Romerske private Ret henhørende Discipliner, bd I, 1833, s 341, med note 2. Jfr herved fx Jul Lassen Lærebog i romersk Privatret, 2 udg, 1911, s 56-57.
- S 95. Se fx v Savigny System des heutigen Römischen Rechts, bd II, 1840, s 235-373.
- S 95. Gierke I c s 246, 279-82.

FORKORTELSER

Forkortelser, der ikke fremgår af teksten eller af foranstående eller svarer til de almindeligt anvendte forkortelser:

Familieret: Ernst Andersen, Familieret, 1964.

Arveret: Ernst Andersen, Arveret, 1965.

EFTERSKRIFT

Under de forhandlinger om en ændring i studieordningen, der har været ført gennem længere tid, er det blevet fremhævet bl a fra min side, at flytningen af Person-, Familie- og Arveret fra anden del til første del kun kan ske, efter at der er udgivet en kortfattet lærebog i Personret. Professor O A Borums Personretten er skrevet med henblik på anden del, og bogen er for svær for studerende, der kommer lige fra gymnasiet. Da forhandlingerne i fakultetet har sigtet på en nyordning allerede fra næste semesters begyndelse, har jeg derfor længe arbejdet på denne bog.

Professorerne Alf Ross, Anders Vinding Kruse, Allan Philip og Isi Foighel og lektor, cand. jur Svend Danielsen har vist mig den venlighed at løbe manuskriptet igennem, og jeg takker dem dels derfor dels for gode vink og opmuntrende bemærkninger.

Efter bogens karakter af lærebog for første dels studerende har jeg anset det for unødvendigt at forsyne den med opslagsregistre. Den turde være let at overse.

København, F, den 9 juni 1966.

Ernst Andersen.

INDHOLD

§ 1. Privatrettens system. Personret	5-9
§ 2. Umyndige. Umyndige som formuerets-retssubjekter. Hovedbetydningen af umyndighed.	
1. Umyndige	10-11
2. Umyndige som formuerets-retssubjekter	11-15
3. Hovedbetydningen af umyndighed	15-20
§ 3. Umyndiggørelse. Umyndiggørelse med forskellige retsvirkninger.	
1. Umyndiggørelsesgrundene	21-23
2. Umyndiggørelse med forskellige retsvirkninger	24
3. Fremgangsmåden. Tinglysning. Ophævelse	24-25
§ 4. Hvem er værge? Værgemål uden pupiltilsyn. Overformynderiet. Guldrandede papirer.	
1. Hvem er værge?	25-29
2. Værgemål uden pupiltilsyn	29-30
3. Overformynderiet	30-33
4. Guldrandede papirer	33-34
§ 5. Værgen og pupilautoriteterne. Myndighedslovens § 48.	
1. Værgen og pupilautoriteterne	35-40
2. Myndighedslovens § 48	40-43
§ 6. Aftaler, som en umyndig gyldigt kan indgå på egen hånd.	
1. Arbejdsaftaler	43-48
2. Selverhvervsreglen	49-54
3. Gave til egen rådighed. Midler, der efter testamente er til egen rådighed	54
4. Næringsreglen	54-55
5. Pengereglen. Ratihabition	55-58
§ 7. Virkningerne af, at en umyndig på egen hånd har truffet en aftale, som han ikke har haft hjemmel til at indgå.	
1. Medkontrahentens adgang til tilbagetræden	58-59
2. Tilbagelevering og erstatning	59-64
§ 8. Lavværgemål	65-67
§ 9. Lempelsesreglen i myndighedslovens § 63	67-71

§ 10. Sindssyges og åndssvages aftaler og skadegørende handlinger.	
1. Sindssyges og åndssvages aftaler	72-75
2. Sindssyges og åndssvages skadegørende handlinger	75-76
§ 11. Foreninger, selskaber og stiftelser.	
1. Sammenslutninger og stiftelser som formueretlige pligtsubjekter. Koncessionsgrundsætningen	76-77
2. Ikke erhvervsdrivende foreninger	77-82
3. Erhvervsdrivende sammenslutninger. Selskaber med begrænset ansvar	82-87
4. Ansvarlige kooperative selskaber	87-89
5. Erhvervsdrivende selskaber, der ikke er særlige formueretlige pligtsubjekter	89-91
6. Stiftelser	91-94
7. Den juridiske persons opspaltning i pligt-, rådigheds- og interessesubjekt	94-103
Noter	105-107
Forkortelser	107
Efterskrift	108